

ANNO DOMINI MXXIV

SANCTUS HENRICUS

IMPERATOR AUGUSTUS.

DE S. HENRICO IMPERATORE

BAMBERGÆ IN GERMANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

(Apud Bolland., Julii tom. III, die 14.)

§ 1. *Sancti genus, nomen et agnomina.*
Episcopatus Bambergensis elogia paucis sed non antea delibavit Gaspar Bruschius; urbs ipsa semel in Actis nostris descripta est, patrono et tore Ecclesiæ suæ gaudens S. Henrico, quem, cum suorum decus et gloriam, hoc vel potius danti die, cælo transmisit Germania, ejus is Regem ordine secundum, Imperatorem primum, quem tamen communiori acceptione cum II appellabimus, virum insigni prorsus monia clarum, virginitate in conjugio servatam, beneficentia in Ecclesiam nulli secundum; perpetuis ejus etiam intestinis bellis hic non us, quibus toto regni et imperii sui tempore a proximis et sibi obstrictissimis exagitatus Germaniæ interiora adversus rebelles egregie is, externos vero hostes Slavos, Bohemos, os aliosque invictis armis insecutus; quique oppositas maxime Europæ partes Apuliam et Iriam victricia signa circumtulit. Ea, inquam, x professo eruderanda non suscepimus, iis imum intenti quæ ad singulares ejus virtutes, tiano et vere sancto principe dignas, miracula ltum, tota Catholica Ecclesia merito propaga- pertinere censebimus; eos præcipue scriptores uri, qui ejus pro fide et religione fortiter gesta, ficientiam in exstruendis restaurandisque eccle- cæteraque intemeratæ sanctitatis argumenta cuti sunt. Atque hæc præcipua erunt tractatio- ujus præviæ argumenta, sic tamen a nobis hoc C ordinanda, ut nihil omissuri simus quo totus cursus illustrari possit, id quod a nemine nus præstitum esse, utut mirati sint multi, certe implexam rerum silvam complanare est. Sed hic prius exsequenda sunt quæ in proposuimus.

A 2. Hæc inter primum occurrit Sancti ipsius genus, stirps, origo seu familia, de qua dubium mihi nullum subortum fuisset, post lecta tam varia scriptorum cœvorum testimonia, nisi noster Matthæus Raderus in sua *Bavaria sancta*, tom. I, pagina 103, ad rem paulo accuratius examinandam compulisset. Refellere istic conatur Raderus receptiorem S. Henrici progeniem, qua ex communi cum Ottone I stipite, nempe Henrico Aucupe, descenderit, gradu tertio consanguinitatis per duos Henricos, alterum Ottonis magni fratrem, alterum Ottonis II fratrualem, Ottoni III decessori suo conjunctus, cujus proinde arbor genealogica primo statim intuitu perspectissima sit. Lineam aliam ibi Raderus sequenti pag. 104 substituit, ex Hofmanno acceptam, quasi ex ea probetur S. Henricus, non Saxo, sed Boius genere fuisse, quod tamen negat Hofmannus ipse in nupera Ludiwigi editione, col. 56, hisce verbis tabulæ suæ præmissis: « Eo (S. Henrico) sine virili stirpe absumpto, imperatoria dignitas de gente Saxonica Henrici Aucupis excidit, et ad Francos Orientales transiit. » Qualiscumque igitur sit obscurior illa Hofmanni tabula a Raderi opinione ipsum recedere manifestum est: clariorem agnoscere oportet, quam ipse frustra impugnat, inutili æque conatu varia insignia adducens, ex quibus id demum conficitur, quod in controversiam non venit S. Henricum Bavarie ducem fuisse.

3. Prædictam tabulam, ab Hofmanno istic propositam, et a Radero descriptam, operosius discutere nec studii nec operæ pretium est; satis erit superque ea veterum testimonia proferre in medium, ex quibus evidenter pateat S. Henrici cum Ottone III consanguinitas tam propinqua, ut et ipsum ex Ottonis magni genere fuisse oporteat, cujus rei testis synchronus, et omni exceptione major est Adelbol-

us Ultrajectensis episcopus de rebus gestis S. Henrici apud Gretserum, pag. 432, nobis infra in nova editione, num. 5. Ubi, præmisso de Ottonis III præmatura morte luctu, sic subjungit: « Dolor esset etiam insanabilis, nisi superstes ei exstitisset Henricus dux gloriosus, et vir ad regnum suscipiendum strenuus. Is tunc temporis ducatum in Bavariensi regno tenebat, populum pacifice regebat, pacem amplificabat, ecclesiarum facultates augebat, leges et religiones magnificabat. Tandem sic in ducatu vixit, quod omnibus placuit, ut de ducatu transduceretur ad regnum, de vexillo extolleretur in solium hereditarium. Hereditarium dicimus, quia, ut ab his qui genealogias computare noverant audivimus, a Carolo magno ex parte patris decimam septimam, ex parte matris decimam sextam lineam propagationis tenebat. Insuper tertius Otto [forte, tertii Ottonis] post obitum in regem eligebatur, et ipsi tertium ad invicem consanguinitatis gradum tenebant. » Hæc ibi.

4. Rursus in eandem sententiam loquitur Adelboldus paulo post pag. 434, ubi, recensitis S. Henrici æmulis, inter quos erat Theodoricus Lothariensis, de eo ait quod, « Henricum ducem in regno esse sciens heredem, noluit incipere quod non posset finire. » Mitto hic quæ Hofmannus et alii asserunt, de reducta ab Ottone III ad septem electores imperii, regis Germaniæ (uti tunc loquebantur) electione, cum satis certum videatur, ad S. Henricum usque hereditariam successionem locum habuisse; Sanctum vero eo jure regnum adipisci non potuisse, nisi ex Ottoniano genere prognatus fuerit, quod clarissime semel et iterum hic pronuntiat Adelboldus. Neque obscure consentit Ditmarus, dum S. Henricum in libri sui quinti prologo, *natum de stemmate regum* affirmat; idemque, libri istius quinti initio, apud Leibnitium, pag. 365, jus hereditarium plane agnoscit, maxima procerum multitudine una voce respondente: « Henricum Christi adjutorio, et jure hæreditario regnaturum. » Adde Sigebertum Gemblacensem, cujus hæc sunt verba ad annum 1002: « Fuit quippe (S. Henricus) filius Henrici ducis, qui fuit genitus de Henrico, fratre primi Ottonis Imperatoris. » Unde restituendus Mabillonii lapsus in Annalibus Benedictinis, pag. 159, num. 25, dum S. Henricum scribit, « filium Henrici ducis, Ottonis magni fratris; » ex dictis enim liquido patet legendum: *Ottonis Magni ex fratre nepotis*. Huc revoca Chronographi Saxonis ad dictum annum 1002, satis expressos terminos: « Præfatus dux Henricus nepos regalis in regnum eligitur. »

5. Plura huc non congeram testimonia, quæ apud eundem Chronographum an. 683, et alibi recurrunt, cum jam adducta abunde sufficere videantur ad eam, quam hic dare prætendimus, veram et exactam Henricianæ stirpis notitiam, quidquid adversus eam pugnet Raderus aut alii, ex variis insignibus sive Bambergæ sive alibi exstantibus. Salleri nostri syntagma de stirpe S. Henrici non vidi,

neque alios in ea disceptatione citari solitos, quorum omnium auctoritas ad Adelboldum, Ditmarum, Sigebertum et Chronographum Saxonem comparanda non est, saltem apud eos qui veritatis historicæ momenta probe norint expendere: nam de Hezilonis cognomento Henrico Bavaro S. Henrici parenti adjecto (quem verius Rixosum, sed et pium dixeris, quidquid adversus Ottonem II molitus sit, ut habes in Vita S. Godehardi, iv maii num. 7, pag. 504): de Hezilonis, inquam, appellatione, unde Raderus varia colligere nititur, nulla mihi altercatio; apud veteres deest omnino affictus character, atque ex adductis scriptoribus indubitatum omnino est, dicendum ipsum Ottonis magni ex fratre nepotem, adeoque S. Henricum ejusdem Ottonis in eadem linea pronepotem; quo spectat Ottonis II diploma, apud Gretserum pag. 13, in quo Henricum Bavarorum ducem, hujus, quo de agimus, patrem, *carum nepotem* appellat, intellige patruelem, ut bene explicat Gretserus pag. 84, ubi genealogiam hanc nostram egregie confirmat. Ne diutius de re explorata disseram, consule Vitam B. Mathildis xiv Martii cap. 5, pag. 366, S. Henrici jussu scriptam ipsique dicatam, et dilucidam invenies Sancti nostri genealogiam, ac de imperio ejus vaticinium; quæ omnia dubitare non sinunt quin S. Henricus ab Henrico Aucupe per synonymos patrem et avum originem traxerit.

6. Pluribus igitur hic supersedeo, neque ea; omnia operosius adducere aut refellere lubet, quæ a variis excogitata sunt, nationali potius spiritu quam studio veritatis. Raderus ipse, post tam multa in Bavarorum gratiam ex insignibus gentilitiis et aliunde collecta, tomo demum quarto Baviarum sue sanctæ, pag. 34, rei evidentiam postliminio cedens hæc verba inserere non dubitavit: « Henricum enim sanctum Saxonem origine jam volumus, ut ex Ditmaro liquet, » atque etiam ex aliis, quos jam abunde dedimus. Qui ambas sententias, nescio an serio, componere nituntur, aut nihil agunt, aut mere in vocibus ludunt, et ad inanes verborum commutationes omnia revocant. Non hic de patria pugnamus, ut pro Homero Græciæ civitates, nam S. Henricum in Bavaria et Abudia natum, ultro et libenter concedimus: ast avito sanguine, aut ex prioribus illis Bajoariorum dynastis aut ducibus originem duxisse, æque negamus atque certum est Caroli V Cæsaris progeniem, in Augustissimo Imperatore nostro Carolo VI superstitem, non Hispanam genere, sed Austriacam et Germanicam agnoscendam esse. Hinc ad reliqua in paragraphi titulo præfixa tuto procedimus.

7. Nominis Henrici etymon, ut ex Aventino recte notavit Gretserus, pag. 80, Germanicum est ab *Dain* vel *Daim*, quod est *domi*, et *Reich*, *dives*, et *regnum* atque *imperium*: inde *Dainreich*, *Daimreich*, etc. Vetores *Honoricum* dixere; ast in usu est *Henricus*, Hungari (pergit ex Aventino Gretserus) *Hæmericum*, et, absque aspiratione, *Æmericum* vocant. Fuit Filius S. Stephani regis Hungarorum et

Giselæ sororis S. Henrici Imperatoris. Significatur hoc nomine prudens et bonus pater familias, et qui colit regnum et imperium. Sub Henrici nomine noti sunt reges Germaniæ seu Imperatores septem; Franciæ reges quatuor, limata nomenclatura in *Henri*; Angliæ reges octo: atque in Hispaniam usque transiit, habuitque synonymos reges quatuor sub *Henrique* nomine, quod Itali *Errico* pronuntiant. Nota præterea Gretserus cognomenta habuisse Henricum imperatorem, *sancti* a sanctitate, *pri* a pietate, *claudi*, a luxato femore. Frequentes vero fuisse hujusmodi appellationes regibus et Imperatoribus adjectas, vulgo notum est. Hinc *Auceps* ille, Henrici sancti proavus, quod aucupio delectaretur, et *Humilis* etiam dictus, quod coronam Imperialem detrectasset. Ottoni II *Rufi* cognomen adhæsit, Ottoni III *Pueri*, quod puer regnare cœpisset: Henricus III *Niger* dictus est, Conradus ejus pater *Salicus*. Nec in Francia defuere indita facillime cognomenta, ut habes in Carolis *Culvo*, *Crasso*, *Simplice*, *Sapiente*, etc., ut ad Græcos non accedamus, quibus non minor fuit libertas Imperatores suos agnominandi.

8. Et de *pri* quidem et *sancti* cognomentis S. Henrico tributis, res in comperto est, potissima imò sola quæstio vertitur de *claudi* appellatione, quam miris modis ei inditam narrant scriptores, quos inter is qui Sancti aliqualem vitam scripsit monachus, opinor; sed huc usque anonymus in fragmento Baubergensi, addendo capiti 22, longam historiam memorat, quam ut sugillare prorsus nolim, potiori tamen auctoritatis pondere præditam vellem, et majori veterum consensu firmatam, tradentibus aliis apud laudatum Gretserum. S. Henricum, in bello Longobardico contra Arduinum seu Hardwigum. « captum, cum, deceptis custodibus elapsus, de muro se præcipitasset, luxato fractove crure, postea claudicasse, unde *CLAUDI* cognomentum habuerit. » His adde, si lubet, quæ in eadem rem congegit Hofmannus, in citatis suis Annalibus, col. 38 et 39, et novissime Burchardus Struvius in Syntagmate historiæ suæ Germanicæ, parte 1, pag. 372. Neque prætereundus est laudatus etiam supra Gaspar Bruschius, tomo de Monasteriis Germaniæ, ubi, pag. 87. Montem Monachorum, de quos nos abunde locuti sumus ad Acta S. Ottonis die secunda Julii, describens, alia obtrudit, minus etiam credibilia, ut diversissima illa ejusdem rei diversimode narratæ adjuncta, invitum etiam quemlibet de veritate ancipitem hæerere compellant.

9. Claudicationem equidem admitto, at, ut verum fatear, in nullam adductarum a scriptoribus illis causarum multum inclinor; magis placent ea quæ habet Browerus noster in Antiquitatibus Fuldensibus, lib. III, cap. 15, pag. 255, his verbis: « Hic idem Henricus (sanctus) cur *Claudi* cognomen tulerit, inquiri video. Naclerus fama exceptum perhibet, ex objecto Regi cœlitus viso id evenisse, cum Romæ in ecclesia D. Mariæ Majoris Christum Jesum, summum sacerdotem, Matre Sanctorumque stipatum

A choro, rem divinam patrare conspicatus, simul ab Evangelio recitato, angeli manu librum ad se ferri vidit, osculo de more libandum; atque eo in ostento exiisse de mentis potestate, sensibus alienatis: cumque quid secum ageretur ille quidem nesciret, angelum, collaudata ejus pudicitia, et castimonie studio, teligisse nervum femoris, atque inde claudicare cœpisse. At comperior equidem in ecclesiæ Fuldensis membranis iis quibus munificencia ejus regia describitur, primis regnandi exordiis, cum se exerceret venatu, graviter a fera saucium, nomen inde populari jactatione *Duffchols* (grallator seu ligno saliens), id est claudi tulisse. Quamobrem ex hoc fere incursu claudicasse potius, cum majoribus credere liceat [quam] ex angeli contactu, si illi viso sua fides testificationem retulisse conjugalis abstinentiæ pudicitiaque. » Clara hæc plana et sana sunt: neque vero prodigiis opus fuit ut, quod inter mortales adeo obvium est, S. Henricus ex recte gradiente claudus redderetur. Hinc ad Sancti ætatem, obitum et cultum progredimur.

§ II. Sancti ætas, annus et dies obitus, cultus, elogia.

10. Ætatem S. Henrici nec ab Adelboldo nec a Dittmaro repeti posse perspicuum est; prioris enim imperfectum est opus, desinens in anno 1004, alter autem Sancto non supervixit, præmature e vivis ereptus anno 1018. Monachus anonymus, quem Vitæ qualiscumque auctorem supponimus, cap. 30 sic ait: « Defuncto itaque beatissimo Dei famulo anno regni sui XXIV, vitæ LII, imperii vero IX, » etc. Ast hic in primo caractere erat, cum Sancti exordium antea innexerit anno 1001; verum ab VIII Idus seu VI Junii 1002 ad diem obitus XIII seu XIV Julii non potest reperiri nisi annus XXIII inchoatus; quocirca ab aliis rotundo numero solum regnasse dicitur annis XXII, ut Imperator vero annis X: quæ omnia facile intelliguntur: non item quod mortuus sit anno MXXII, uti plures scripsere quos hic recitare non vacat, nedum refutare, non magis quam alios regni initia figentes anno millesimo. Omnium instar hic sit auctor Vitæ S. Meinwerci in nostra editione, ad diem V Junii, cap. 13, num. 101, ubi dicitur: « S. Henricus cum totius Christianitatis inestimabili mœrore anno vitæ suæ LII, regni XXII, imperii X, Dominicæ Incarnationis MXXIV defunctus; » quod plane confirmat Chronographus Saxo ad dictum annum 1024, et terminis paulo expressioribus Annales Hildesemenses, quorum hi sunt characteres:

11. « MXXIV, Indict. VII. Heinrichus Imperator Nativitatem Christi Babenberg, Pascha Parthenopoli, Pentecosten vero Goslare honorifice celebravit. Qui postea Gruna venit, et ibi languore correptus decubuit; et cum totius regni mœrore ah! ah! III Idus Julii hominem deposuit: sed XXII annis, hebdomadis V et uno die regnavit. Anima ejus requiescat in pace. Det requiem animæ qui cuncta gubernat ubique. » Rectus est calculus, exclusis die VI Junii, quo rex declaratus, et XIII Julii, quo vita functus est; supersunt enim dies XXXVI, qui per septem di-

visi pleno numero reddunt hebdomadas quinque et diem unum. Atque hæc quidem satis pervia et obvia sunt, habeturque tota vitæ periodus ad annum ætatis quinquagesimum secundum producta, et retrogrado ordine numerando figendus omnino est annus nativitatæ ante mensem Junium DCCCCLXXII. Sic igitur rectissime in annotatis ad Vitæ prædictæ cap. 30 computavit Gretserus in hunc modum: « Moritur Imperator Henricus anno MXXIV, III Idus Julii. Natus est anno DCCCCLXXII Ratisbonæ » (locum alium non procul inde dissitum, Abudiacum, notavit Haderus loco supra citato) « pridie Nonas Maii, ut ex Ditmaro notat Fabricius in Originibus Saxonibus. » Frustra hic pluribus discutias quod in dubium non revocatur.

12. De die obitus quæstionem movere possent auctaria Usuardina et recentiora Martyrologia in quorum aliquibus signatur S. Henricus III Idus, in aliis pridie Idus, quo expressissime refertur in hodierno Romano: « Bambergæ, sancti Henrici primi Imperatoris, qui cum uxore sua Chunegunde perpetuam virginitatem servavit, et sanctum Stephanum Hungarorum regem cum universo fere ejus regno ad fidem Christi suscipiendam perduxit, cujus festivitas die sequenti celebratur, » ut proinde eo die mortalitatem exuisse plane censeatur. At pro Gretsero, præter antiquos scriptores jam supra laudatos, aliosque, quos recensere superfluum judico, facit eadem S. Meinweri Vita, loco citato hoc epitaphium referens:

Henric Augustus virtutum germine justus,
 Hæc servat cujus viscera putris humus;
 Splendor erat legum, speculum, lux, gemmaque
 Ad cælos abiit, non moriens obiit. [regum,
 Idibus in ternis vexantem pondera carnis
 Julius æthereo sumpserat imperio.

13. Hæc litem omnem prorsus dirimere videntur, quidquid in variis locis cultus fortasse fuerit S. Henricus XIV Julii, quem recentiores passim omnes unanimi consensu eo die annuntiant, et nos alibi ad hunc ipsum vel ad sequentem XV omnia ad Sanctum spectantia remisimus, secundum citatum modo Martyrologium Romanum, in quo hodie, ob solemnitas S. Bonaventuræ festum, Officium sancti Imperatoris dilatatum est ad prædictam XV, quod proprio die reponi commode non potuisset, cum S. Anacleti festivitate impediatur. Qui acciderit ut in Sancti natali consignando variaverint Martyrologia, compertum equidem non habeo, at, nisi multum fallor, modum omnem in ea difficultate occurrentem satis apposite dissolvit qui S. Henricum obiisse scripsit ipsa nocte inter XIII et XIV Julii intercurrente, sic ut ansa irde facillime accepta sit diversos ejus transitui dies assignandi; nisi forte solemnitas canonizationis, aut aliqua alia ratio intervenerit. Utcumque vero id factum fuerit, tametsi hodierna Sancti solemnitas ab Ecclesia, uti diximus, die sequenti, seu XV, hoc tempore constanter recolatur, Acta ejus

A hac receptiori celebritate illustranda censuimus, ea quæ ad ejus gesta et cultum pertinent hic prosecuturi, præmissis Usuardi nonnullis auctariis in quibus et XIII et XIV Julii collocatum invenimus, nam apud antiquiores nulla exstare potuit memoria Sancti, quem scimus undecimo primum sæculo ad Superos evolasse.

14. De cætero satis certum est inlytam adeo fuisse, et per totum orbem catholicum percrebuisse S. Henrici virtutum, pietatis et miraculorum famam, ut non diu post obitum pro Sancto haberi cœperit colique a fidelibus, præsertim a Bambergensibus, quos continuo instituisse existimo, ut fundator suus in cœlitum album referretur. quamvis, ut fit, ob varia incidentia, res in proxime sequens sæculum dilata fuerit: quo intermedio tempore in usu esse potuerint, quas olim descripsit noster Janningus. « Missæ speciales » pro sanctis virginibus conjugibus celebrari solitæ, quarum hæ sunt orationes: « Propitiare, quæsumus, Domine, animæ famuli tui Henrici, et præsta ut, qui de tuis donis in hoc loco pervigili cura nomini tuo quotidiana præparavit obsequia, perpetua cum Sanctis perfrui mereatur lætitia. Per Dom. » Secreta: « Hanc oblationem, quæsumus, Domine, ut ei ad salutem proveniat, cujus in hoc loco stipendiis nostra tibi servitus vegetata ministrat. » Postcommunio, etc., eundem spectant. Oratio de sancta Cunegunde ita habet: « Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut anima famulæ tuæ Chunegundæ, omnium peccatorum suorum nexibus absoluta, cum omnibus Sanctis tuis perpetua perfrui mereatur lætitia, » etc. Ex quibus certe patet abstinuisse per id tempus pios clientes a Sanctorum honoribus ipsis deferendis. Neque verosimile est, ante canonizationem S. Henrici nomen in sacros Fastos relatum fuisse, et primo quidem XIII Julii, deinde XIV, ut palam facient exempla hic subnectenda.

15. — Inter codices nostros is qui de « sancto Henrico XIII » Julii primus meminit, est Hagenoyensis in Germania scriptus, his verbis: « In Babenberg, sancti Henrici Imperatoris confessoris. » Brevius Matricula Carthusiæ Ultrajectinæ: « Henrici imperatoris. » Elogium concinnavit Editio Lubeco-Coloniensis: « In civitate Babenbergensi, depositio sancti Henrici Imperatoris Christianissimi, qui regnavit XII annis, sub anno Domini millesimo. Cui desponsata fuit sancta Cunegundis, filia Palatini comitis Rheni, virgo devotissima. Qui pariter virginitates suas Deo voventes, occulte virgines usque ad finem vitæ permanserunt. » Paulo aliter Grevenus, in anno obitus exerrans: Civitate Babenbergensi, sancti Henrici Imperatoris Christianissimi, hujus nominis primi quoad Imperatores, benedictionem imperialem seu coronam assecutos. Cujus uxor Cunegundis virgo sanctissima, juvenulaque pulcherrima, ad hoc virum suum induxit ut communi voto inter se perpetuam virginitatem servarent: in quo statu S. Henricus Christo serviens, anno Do-

xxxī beato fine quievit, miraculis clarens. » A
 lem elogium ampliavit Canisius; neque in au-
 suis prætermisit Molanus, brevius tamen
 complexus: « Apud Bambergæ, sancti Hen-
 imperatoris et confessoris. » Atque hæc hacten-
 te ad xiii Julii; quibus addi posset longior
 Florarii Sanctorum, sic ut mirum sit adeo
 odum invaluisse diem sequentem xiv.

Pro hac inter codices nostros Usuardinos so-
 recurrunt Bruxellensis brevi hac phrasi: «
 sti Henrici, Romani Imperatoris et confesso-
 et Molanus, eum hoc die repetens: « Eodem
 mcti Henrici secundi, Romanorum Imperatoris
 fessoris: qui obiit anno xxxī. » Lege, ut su-
 nno xxxiv. Transit anachronismus in Mau-
 m, qui hoc ipso die scribit: « Bambergæ,
 Henrici secundi Imperatoris sanctissimi, qui
 xore sua Cunegunde virginitatem servavit: a
 Bambergensis ecclesia fundata et dotata fuit,
 ne anno salutis xxxī. » Iisdem prope terminis
 ur etiam a Felicio; sed, quod hic novum plane
 rum, a Galesinio prætermisus est, tum hoc
 ræcedenti die. Qui versibus Sanctorum elogia
 it, Brautius Satsinensis episcopus de Sancto
 e cecinit: « Henricus primus, rex regum to-
 rbis, conjugis ornavit virginitate torum: »
 vero jungit de conversa per S. Henricum
 ria, explicatione, indiget, quam infra suo loco
 us: « Hungariæ regnum, Stephano cum rege
 Henricus Christi subdit obsequio. » Alios re-
 res prætereo, uti et Bucelinum cum longo suo
 , cui antiquiora et veriora substituere ma-

Hæc inter vetustius nullum aut magis authen-
 suggeri potest, quam quod libro suo quinto,
 it Ditmarus versibus hexametris in hæc verba,
 mper ad metrum exacta:

ns scandit, postquam puerilia vicit,
 virtutum, natus de stemmate regum.
 ater Henricus dux, et genitrix erat ejus
 suis meritis æquans vestigia regis,
 di patris Burgundiæ [Burgundica] regno tenen-
 præclarum Wolfgangus præsul alumnum, [tis.
 quitur Dominum toto conamine Christum.
 ecem [mortem] patris dactor successit herilis,
 t imperium longe spectat quoque clavum.
 ia pars regni Slavo vastata crudeli [feroci]
 m lætatur quod ab hujus pace potitur
 is optatis, justeque rapacibus armis
 l depulsis, ac diva lege sedatis,
 s omnes contra se deprimit hostes,
 leens socios jocundo fame cunctos.
 deliquit modicum, statim respiscit,
 bus ac dignis curabat vulnera carnis.
 Ecclesiæ, cunctis miseratur ubique.
 urg, si scires hujus pia vota, sitires
 tum tanti rectoris, et inclyta Christi
 a laudares, condignaque præmia ferres.

18. S. Henrici virtutes et res gestas per varios
 annos et capita prosequitur Chronographus Saxo, ex
 quo satis erit paucula decerpere ad annum xiv.
 « Igitur rex Henricus, cultor æquitatis inclytus, et
 religionis divinæ præcipuus, quæcumque regni ne-
 gotia a decessore suo, tamquam puero, et ipso in-
 tempestivo obitu præoccupato, relicta luissent mi-
 nus caute ordinata, ipse secundum Domini timorem
 restaurare justeque disponere studuit. » Videantur
 ibi quæ ad restitutionem episcopatus Merseburgen-
 sis pie et religiose contulit Rex sanctissimus. En
 modicum fragmentum: « Postquam igitur Rex beati
 desiderii sui explevit votum, reversus Magdeburch,
 ne quod ex hac institutione archiepiscopo incusaretur
 intulisse damnum, quoddam sui juris eidem le-
 gali testamento tradidit prædium cum omnibus
 pertinentiis suis, in Zeudici provincia situm. Nam
 ipse in Domino magnæ devotionis Rex, de capella
 sua sumens non modicam partem reliquiarum beati
 Mauritii, hieme tunc forte redivivo frigore sæviente,
 terramque glaciali asperitate et nive cooperiente, a
 monte S. Joannis Baptistæ, ubi servabantur, nudis
 pedibus, ut fertur, calore pietatis illum animante
 tricesimo die depositionis Gisilharii archiepiscopi,
 in civitatem detulit, cunctis festivo ritu, ut par erat,
 eas suscipientibus, quas et sancto altari cum præ-
 dictis donariis obtulit, ipsumque diem in honore
 præfati Martyris ejus ecclesiæ celebrare, quemad-
 modum adhuc habetur, instituit. »

C 19. Haud multum dissimile sancto Imperiatio en-
 comium, sed brevius, concinnavit auctor Chronici
 Laureshamensis apud Freherum, pag. 72: « Ottone
 tertio Imperatore Romæ defuncto, et per Heribertum
 Coloniensem archiepiscopum atque Godefridum
 ducem Aquisgrani sepulto, Henricus dux Bavario-
 rum imperii fascibus arreptis rex eligitur, et Mo-
 guntia solenniter ordinatur. Cujus quanta fuerint
 justitiæ et pietatis insignia, testatur illa nobis,
 quam condidit et in qua conditus est, Babenbergensis
 ecclesia. Siquidem tanto religionis amore ducebatur,
 ut monachorum pater appellaretur. Et sane, » in-
 quit Mabillonius in Act. Bened. sæc. vi, parte 1, pag.
 434, « vere eorum patrem fuisse et patronum pro-
 bant vetera passim instrumenta in eorum gratiam
 data, » quæ vide ibi, cum elencho Sanctorum quos
 pius Imperator vivens coluerit, imo totum elogium,
 quod hic inseri mereretur, nisi fixum esset sola ve-
 tustiora colligere, quale etiam illud quod habet au-
 ctor Vitæ sancti Meinweri apud nos cap. 2, num. 9,
 pag. 515: « Henricus dux Bajoaricus, secundum sæ-
 culi dignitatem locupletissimus, et litterarum studiis
 non tenuiter instructus, et quod his majus est, vir
 in omni perfectione ecclesiastica præcipuus. » Plu-
 ribus supersedeo, quæ apud scriptores præsertim in
 Vita S. Meinweri satis obvia sunt, cum nullus de
 sancto Imperatore sine merita laude meminerit.
 Reliqua ad sancti Imperatoris cultum spectantia da-
 bit sequens

§ III. *Canonizatio, elevatio sacri corporis, et translationes.*

20. Utrum ad S. Henrici merita ostentanda aut gloriam ei conciliandam multum conferat visio quam ejus Vitæ inseruit anonymus monachus, cap. 28, aliis examinandum relinquam; illustriora posteris argumenta præbuit gloriosus in Sanctis suis Omnipotens, dum ipsum pluribus egregiis miraculis inclarescere voluit, quibus demum motus Egilbertus Bambergensis episcopus, ordine nonus, eo rem perduxit ut sacri cœlitum honores sancto Imperatori decernerentur. Id quo anno acciderit, primum expediam; deinde cætera prosequar. Ex Egilberti ætate pendet totius rei decisio, quandoquidem eo potissimum urgente procurata sit prædicta canonizatio, et ad ipsummet directum Eugenii PP. III diploma, brevi producendum. Porro Episcoporum Catalogus novissime editus, et, ni fallor, ex Hofmanno contractus, episcopatus non nisi « quinquennium » Egilberto tribuit, quo ei « ecclesiæ præfuerit sollicitudine, vere paterna, dignus vita longiore. Obiit » autem « MCXLVI, sepultusque est in æde imperiali; » eique successit Eberardus Bavarus, eodem ipso anno electus. Cum igitur ad prædictum Egilbertum pertineat tota istius causæ procuratio, ad ipsum autem destinetur Eugenii rescriptum, non potest ultra ejus tempora differri S. Henrici canonizatio, unde manifeste consequitur deserendum a nobis Baronii calculum, quem mirum est ad annum 1152 prædictam canonizationem distulisse, qui Eugenii litteras ex nescio quo chronico Bambergensi præ oculis habuit.

21. Ita scribit ad dictum annum 1152, num. 3, ex Ottone Frisingensi in Friderico, lib. 1 cap. 63 : « quod autem Otto meminit hic de Henrico Imperatore inter Sanctos relato, exstant de ea re in Chronico Bambergensi Eugenii PP. litteræ. » Eas ibi subjicit Baronius, et nos infra dabimus : ast ipsum fefellit, opinor, Frisingensis, dum ad annum istum 1152, Conradi III supremum, occasione ejus sepulturæ, sic habet loco citato : « Juxta tumbam Imperatoris Henrici, ejus loci fundatoris, qui nuper auctoritate Romanæ Ecclesiæ in loca sancta levatus, pro sancto habetur, regio cultu cum sepelivit : » nempe ecclesia Bambergensis, quæ Conradi corpus alio transferri passa non fuerat. Nimis scrupulose particulam « nuper » accepit laudatus Baronius, quam ad annos aliquot extendendam esse docet, aperte rerum series, adeo ut superstite Egilberto canonizationem Romæ decretam oporteat (verosimillime anno 1145), solennius deinde celebratam cum elevatione et translatione sacri corporis ab Eberardo successore anno 1147, quod plane evincitur ex demonstrato superius Egilberti obitu; cui sane jam vita functo Eugenii diploma inscribi non potuit; audiatur Hofmannus, id disertius asserens, in Annalibus Bambergensibus, col. 121.

22. « Sequenti anno (1145) Babebergæ lxx ingens sanctitatis eluxit; quippe S. Henricus Imperator

sanctitatem suam, multis miraculis ad sepulturam editis, confirmavit, et se ad cœleste illud Dei atque Sanctorum consortium receptum esse comprobavit; ut Egilbertus episcopus hac de re legationem Romam mittendam, et Eugenium Pontificem de omnibus diligenter edocendum putarit. Quibus rebus cognitis et legatorum relatione audita, Pontifex religione perfusus ipsum S. Henricum confessorem, hoc ipso anno, nempe post obitum ejus centesimo vigesimo primo, in Sanctorum numerum consecratione sua redegit; atque hac de re litteras Roma II Idus Martias ad Egilbertum episcopum et cæteros ecclesiæ proceres dedit. Narrat Nunnesius monachus Johannem quemdam Cardinalem, canonizationis S. Henrici acriter obnitentem atque reluctantem, luminibus privatum, atque intolerabili membrorum dolore correptum, severissimas temeritatis suæ dedisse pœnas. Demum vero eundem, invocato ipsius confessoris nomine, sanitati pristinæ fuisse restitutum. » Narratur ea punitio apud Gretserum cap. 39, estque inter miracula inferius ordine nonum, num. 9.

23. Diploma ipsum canonizationis non producit Hofmannus (sed 1145), neque mihi notum fateor citatum a Baronio Chronicum Hofmanni, sed vices supplevit Gretserus, ex aliquo anonymi apographo Bambergensi, unde bullam hic subnectimus : « Eugenius episcopus servus servorum Dei, venerabili fratri Egilberto episcopo, et dilectis filiis canonicis Bambergensis Ecclesiæ, salutem et apostolicam benedictionem. Sicut per litteras et nuntios vestros vobis mandasse meminimus, venerabiles fratres nostros N. S. Rufinæ episcopum, et N. presbyterum Cardinalem pro diversis negotiis ad partes illas de nostro latere delegavimus, eisque viva voce injunximus ut ad ecclesiam vestram accederent, atque de vita et miraculis Henrici regis rei veritatem diligenter inquirerent, et litteris suis nobis significarent. Nunc autem eorundem fratrum nostrorum et multorum religiosorum et discretorum virorum attestatione, de castitate ipsius, de fundatione Bambergensis ecclesiæ et multarum aliarum, quarundam quoque episcopalium sedium reparatione, et multiplici eleemosynarum largitione, de conversione regis Stephani et totius Hungariæ, Domino cooperante per eum facta; de glorioso etiam ipsius obitu, pluribusque miraculis, post ejus obitum, ad ipsius corporis præsentiam divinitus ostensis, multa cognovimus.

24. « Inter quæ præcipuum et memorabile plurimum attendentes quod, cum diadema sceptrumque imperii suscepisset, non imperialiter sed spiritualiter vixit. In toro etiam legitimo positus (quod paucorum fuisse legimus) integritatem castimoniam usque ad finem vitæ conservavit. Quæ quidem nos omnia simul perpendentes, atque devotionem vestram et ecclesiæ Bambergensis, quæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ soli subesse dignoscitur, diligenter considerantes, tametsi ejusmodi petitio, nisi in generalibus

conciliis admitti non soleat, auctoritate tamen S. R. E. quæ omnium conciliorum firmamentum est, petitionibus vestris acquiescimus, atque ejusdem memorabilis viri, cujus exaltationem requiritis, fratrum nostrorum archiepiscoporum et episcoporum, qui præsentibus aderant, communicato concilio, memoriam inter Sanctos de cætero fieri censemus, et anniversarium ipsius diem solemniter celebrari constituimus. Vestra itaque interest sic in S. R. E. obedientia et fidelitate persistere, et sic ei dignæ devotionis obsequiis respondere, ut ampliori beati Petri et nostra gratia digni inveniamini. Datum trans Tiberim pridie Idus Martii : « nullo alio caractere appposito quo in certum annum deveniatur; unde facilius excusari possit Baronii lapsus, qui ad episcoporum Bambergensium seriem oculos non intenderit.

25. Solemnem illam Henrici in Sanctorum numerum cooptationem secuta est, ut nuperrime dicebam, sacri corporis elevatio, et in decentiorem locum translatio, de quibus breviter laudatus Hofmannus ad an. 1147, col. 123 : « Per eosdem dies ossa S. Henrici Imperatoris solenni cæremonia translata sunt. Et vero res facta est in hunc modum : Eberhardus episcopus, advocato Eberhardo archiepiscopo Salisburgensi, et Hermanno episcopo Brixiensi, atque una cum abbatibus, religiosis, et ipsis proceribus civitatis, accessit ad locum ubi conditum corpus fuerat. atque, egesta terra, sacra ossa inde levavit, et in tumam marmoream transtulit. eamque clavis obfirmavit. » Eadem paulo contractius habes in elogiis episcoporum pag. 6. « Eberhardus II, dux Baviaræ eligitur mclxvi, Pontifice Eugenio III, Conrado itidem III. S. Henrici ossa magna solennitate ad honoratiorem tumulum transtulit, et marmoreo, quod hodie videre est, monumento condecoravit. » Quousque extendatur istud « hodie videre » necdum satis clare perspicio; colligendum id erit ex schedis nostri P. Joannis Gamansii, toties in Actis nostris laudati, qui eas describi curavit ex Ms. Catalogo Episcoporum Bambergensium S. Michaelis Bambergæ; quas hic adducere operæ pretium existimavi, cum ea suppleant quæ in Hofmanno desiderantur.

26. Scriptor iste, qui non nisi ad annum 1440 Annales suos perduxit, ubi anno 1379 civium Bambergensium seditioes adversus Lambertum xxx episcopum paucis memoravit, ita subdit : « Quibus verbis Lambertus in magnum timorem adactus, ad divinam implorandam opem confugit, et sequenti anno, clero ac populo advocato, tumultum S. Henrici aperuit, et reliquias ejus sacras protulit : » ex quibus quid tum gestum sit, vix, aut ne vix quidem intelligas. Hæc paulo uberius citata Gamansii scheda, quam in ejus fide produco. « Sub isto reverendissimo in Christo patre ac Domino D. Lamberto, anno Dom. mcccclxxx, Indict. III, die VIII mensis Julii, qua festum agitur sanctorum martyrum Kyliani ac sociorum ejus, regimini sui rex-

to, præsentibus honorabilibus viris ac dominis canonicis ecclesiæ Babenbergensis D. Berholdo de Hennberg, filio comitis Henrici de Hennberg. D. Udalrico de Thunfelt Scholastico, et D. Friderico Zotner de Halberg, matura et discreta deliberatione dominorum de capitulo ecclesiæ Babenbergensis, et propter fidem certiore sanioreque notitiam sanctarum reliquiarum sancti patris et fundatoris ecclesiæ Babenbergensis D. Henrici Imperatoris, apertus est sarcophagus jam dicti confessoris, ab antea bene reclusus et seratus sigillatusque sigillo majori bon. mem. D. Eberh. episcopi ix (alias x) Babenbergensis ecclesiæ. ».

27. In quo quidem sarcophago inventæ sunt reliquiae, quasi totius ejusdem corporis sacri ossa veneranda, præter caput, quod in alia theca deaurata reconditum veneratur. Ipsi vero de sano consilio, diligenti adhibita custodia, tantum mandibulam, brachium et duas costas cum parvis aliis ossibus prædictarum reliquiarum, foris honorabiliter recondendas, bonæque custodiæ mancipandas reservarunt, non tamen sine rationabili causa specialique devotione. Tandem ipsas reliquias S. Henrici in eodem sarcophago diligentissime iterato recluserunt; sigillantes sigillo capituli prædicti, quo ipsi domini utuntur ad causas. Inventæ fuerunt pro tunc per eosdem dominos canonicos prædictos duæ veteres schedulæ, interiori thecæ affixæ, quarum una hæc scripta continuit : D Eberhardus primus hujus Babenbergensis ecclesiæ episcopus præscriptum S. Henricum Imperatorem tumulavit : Egilbertus nonus Babenbergensis episcopus canonizavit ipsum S. Henricum (nempe per Eugenium III Papam) et Eberhardus Dux Baviaræ, decimus episcopus Babenb. transtulit præfatum patrem et fundatorem ecclesiæ S. Henricum sanctisque locis venerandum commendavit anno Dom. mclxvii, die XIII Julii, præsentibus ibidem venerabilibus principibus ac dominis D. Eberhardo Salzburgensi archiepiscopo et Hartmanno Brixiensi episcopo, cum multis aliis religiosis fidelibus ac Deo devotis.

28 Apertura sarcophagi requirenda est in posteriori capite sub tergo imaginis beatæ Mariæ Virginis, ubi scripta sunt hæc verba : AUREA PORTA CÆLI LOCATIO RELIQUIARUM IN FESIO S. HENRICI AD SARCO-PHAGUM SUUM. Pergit deinde scriptor Catalogi enumerare insignes aliquot Bambergenses reliquias, eo ordine quo ibidem in templo cathedrali dispositæ sunt. « Caput, inquit S. Henrici in medio locatur ante sarcophagum, ad altare sanctæ Crucis. versus Orientem : a dextris exeundo e choro S. Petri, caput sanctæ Cunegundis, et imago beatæ Mariæ Virginis. A sinistris S. Margaretæ et caput S. Kiliani : a dextris exeundo a choro S. Petri, caput S. Theodori et sancti Dionysii; et versus Orientem caput argenteum. A sinistris cap. sanctorum Cosmæ et Damiani, et caput argenteum : versus chorum S. Petri, caput S. Ottonis, et caput S. Pii papæ et martyris. » Sequitur in charta Gamansiana miracu-

lum de restitutione in integrum imaginis Crucifixi A eburnei, qui e longinquis terris a S. Henrico Bambergam comportatus, et fulminis ictu in frusta minutissima collisus et contritus fuisse dicitur die x Maii 1515 (annum 1516 notat continuatio Hofmanni apud Ludwig.) Utcumque id factum fuerit, ad rem nostram propius spectant quæ de hac proprie dicta sacrarum reliquiarum translatione subjungit citata charta in hunc modum.

29. « Anno Domini MDXIII, Indict. 1, die 11 Septembris, sarcophagi antiqui sanctorum Henrici et Cunegundis fundatorum aperti sunt in corpore ecclesie, retro altare S. Cunegundis, per reverendissimum nostrum dominum prænominatum de Lymburg, propter novam sepulturam præfatis sanctis patronis ex marmore sculptam : in quo sarcophago antiquo reperta fuit vetusta capsula unica in qua erant pulveres de corpore S. Henrici, pars una de scapula seu spatula ejusdem, cum quibusdam de corio et serico, in quibus involutum fuit corpus S. Henrici. In sarcophago S. Cunegundis inventa est capsella ænea in qua inclusæ fuerunt reliquiæ de corpore S. Cunegundis, duæ costæ cum quibusdam aliis reliquiis ejusdem. In utroque sarcophago collecti sunt pulveres de cordibus amborum; quæ reliquiæ cum honore et reverentia in capsis suis ad magnam sacristiam sunt deportatæ per præfatum D. Georgium episcopum, D. Casparum suffraganeum ejusdem, et D. Joannem abbatem cœnobii S. Michaelis Montis monachorum. Expost prædictæ reliquæ in quatuor novas capsas sunt divisæ, die ix mensis Septembris, die videlicet translationis S. Cunegundis, non sine dispositione divina, ad novum sunt sarcophagum deportatæ atque reverenter impositæ et inclusæ per D. Georgium episcopum et D. Casparum suffraganeum, præsentibus ibidem D. Joanne abbate de Bantz; D. Georgio Stiber, decano eccl. Cath., D. Wilhelmo Schengk Barone de Limburg, cantor; D. Leonardo de Eglofstein doctore, Scholastico; D. Sebastiano de Kungspurg, cellerario, et aliis canonicis capitularibus dictæ Babenbergensis ecclesie, astante clero et populo, quantum basilica cathedralis capere poterat. »

30. Atque hæc penultima est sacrarum S. Henrici reliquiarum solennis translatio; nunc cætera sub- D cicio quæ in eadem Gamansiana charta colliguntur. « Scriptura hæc in pergamenea schedula reposita est ad plumbeam capsulam. In isto sarcophago lapideo, cum sua tectura lapidea olim supra terram elevato, fuit reconditum quondam corpus S. Cunegundis virginis et Imperatricis, ante translationem ejus. Nunc, propter structuram et erectionem novi sarcophagi, ut hodie cernitur, fuit hic sarcophagus sub terra reconditus S. Henrici confessoris et Imperatoris, ac hujus ecclesie fundatoris. » Est quod ad claritatem hic desideres. « Porro altare S. Cunegundis quod nudius demolitum et confractum est, innovatum et erectum fuit, et per D. Casparum suffraganeum, die eodem post reliquiarum imposi-

tionem, consecratum fuit, præsentibus adhuc omni- bus jam supra nominatis. Atrium ante ecclesiam Babenbergensem, a porta Adæ et Evæ usque ad portam gratiæ, eodem anno jam supra, lapideo pavimento stratum, ac muro pectorali cavatis lapidibus artificio magistrali per gyrum ac formam coronæ circumdatum fuit, ne effunderetur ibi sanguis innoxius labente aliquo. » Hactenus charta, pro coronide adjungens quæ habes apud Hofmanni continuatorem, col. 242. Alia religiosi cultus argumen- ta prosequamur.

§ IV. *Reliquiæ Bambergenses, sacra cimelia, mausoleum Henricianum, Officiu ecclesiastica, et antiqua Missa.*

21. De reliquiis et sacris Bambergensibus monumen- B tis ac cimeliis, cum, præter ea quæ ex Hofmanno et schedis Gamansianis jam proxime data sunt, nihil ad manum esset, ad fontem ipsam recurrendum censi, unde certius et securius quam ex iis quæ Ludwigius vulgaverat, edoceri possem. Nec sane concepta spe frustratus sum, nam ope et præsidio R. P. Nicolai Pottu, Collegii nostri istic Rectoris, multa erudite suggessere nobilis, clarissimus ac consultissimus dominus Joannes Franciscus Xave- rius Eppenauer, eminentissimi Electoris Moguntini et Episcopi Bambergensis archivarius, ut vocant; ac Adm. R. P. Dom. Otto Schugentes, Ordinis S. Benedicti ad Montem S. Michaelis, antiqua sua benevolentia, collatisque ad Acta S. Ottonis illustranda C pluribus olim suppetiis, notus et amicus, quorum subsidiariis manibus adjutus, nonnulla hic parato jam commentario inserere licuit, quæ alias omnino prætereunda fuissent. Accessere a munificis sanctissimi patroni ac fundatoris clientibus necessaria ea auxilia, quibus istic delineata, hic vero in æs incisa sint varia, quæ proinde omnium oculis et piæ curiositati exponi potuere.

32. Ut ordine singula digerantur, ab iis incipio quæ sacras reliquias propius spectant, easque primum partes quæ aut in ipsa cathedrali ecclesia, aut in aliis Bambergensibus templis religiose asservantur. Jam proxime notavimus, in prima sacri corporis elevatione, et exaltatione, sejunctum a reliquo corpore honorandum verticem, piorum cultorum venerationi exponendum, ut præcedenti paragrafo etiam indicatum est. Sic ipsum describit Clar. Eppenauer, ut secundum decentem proportionem capiat coronam imperialem argenteam deauratam, gravem, gemmis orientalibus multis magnisque exornatam, aureisque hinc iude cimeliis circumdatam, cujus linea diametralis sit octo pollicum unius pedis, altitudo propemodum sex, unde facile colligatur magnitudo capitis, quod eo modo coronatum detineri ait, in pomo imperiali dextræ imaginis argenteæ humanam staturam umbilico tenus adæquantis : Quam Romanæ, infra exhibendæ, non multum absimilem concipio, nisi quod in illa brachia exprimantur. Ex delineata corona de ejus pretio et elegantia statues, ridebisque cum Bambergensi,

teo ensem versus, cui nitido graphio insculpta sunt quatuor signa Evangelistarum. Pie creditur nunc ensem instrumentum esse martyrii S. Adriani, quod longum in totum uno pede cum septem pollicibus, latum autem pollice uno et quarta parte. » Hactenus relatio, in qua id postremum notatur : asservari ea omnia in tholo quodam ecclesiae cathedralis, » quae venerationi publicae plurima ex parte diebus festis ad altare S. Chunigundae, tumulo proximum, exponi solent. » Sunt et libri sacri, ut Missales. Graduales, et id genus alii, pretiosissime cooperti, picturisque suis ornati, qui a sanctissimo patrono, ecclesiae a se fundatae, relictis dicuntur, cum ipsa Cruce postmodum exhibendi. At jam tumulus ipse, utpote patentissimum utriusque sanctissimi conjugis cultus-argumentum, paulo attentius inspiciendus est, ipsiusque laudati jam toties Clar. Viri calamo describendus.

36. Repetenda hic paucis, saltem in memoriam revocanda, quae paragrapho praecedenti ex chartis Gamansianis fusius dicta sunt de primo « marmoreo qualicumque monumento » per Eberhardum II episcopum Sancto tamquam populari erecto ; tum vero de « nova sepultura » anno 1513 « ex marmore sculpta, » ad quae non satis adverterunt qui, ex nescio qua traditione, persuasum habuere idem hodie monumentum Henricianum exstare quod olim Sancto erexisse dicitur Eberhardus II, quodque antea in medio navis ecclesiae cancellis ferreis circumseptum fuit, tandem in choro S. Georgii aliquot gradibus exaltatum. Haec praepostere circumferri satis observaveram, certius vero me docuit laudatus R. P. Rector, ex inscriptione Germanica, in archivo reperta et sic latine versa : « Sciendum est quod marmoreus tumulus, qui in ecclesia cathedrali supra sepulcrum S. Henrici et S. Cunegundis visitur, constructus et clathris ferreis munitus fuerit anno MDXVIII, qui annorum numerus infra in pede tumuli expressus est. » Eam notam modo abesse nil mirum est, cum basi novae impositus sit tumulus hodie restauratus. Scripturam autem Germanicam pro anno 1513 perperam expressisse annum 1518 probat jam citata Gamansii charta, cui similem, recentissime repertam, submitit sedulus Collaborator, dum haec praelo subiciebantur. Diversitates inter utramque schedam tanti non sunt ut notari mereantur ; nec vero, typis jam compositis, notari potuere.

37. Praeclarissimo novo operi immortalis est munificus hodiernae sepulturae restaurator, Melchior Otto episcopus, e vivis ereptus anno 1653, sed prius destinatis ad rem totam consummandam necessariis subsidiis, quae proinde soli ipsi adscribitur, ut ex inscriptionibus mox referendis apertissime datur intelligi. Postremam igitur illam sacrarum utriusque sanctissimi conjugis, in anotum e media templi navi restitutumque in choro S. Georgii marmoreum tumulum, reliquiarum translationem seu transpositionem sollemnissime demum et festivissime peregit ejus successor Philippus Valentinus Voita

A Reinch, ix Septembris 1658, invitatis ad insignem celebritatem suffraganeo, Herbipolensi, abbatibus quatuor Bambergensibus, ac parochis circumquaque ad quatuor milliaria dissitis ; quibus praesentibus sacras reliquias imposuit ac inclusit, die festivo per totam dioecesim indicto, quem dictus suffraganeus pia non minus quam eleganti ad confertissimum populum dictione panegyrica in laudem SS. Henrici et Cunigundae directa honoravit, sub themate : « David et omnis domus Israel ducebant arcam testamenti Domini in jubilo et clangore buccinae, II Reg. vi vers. 15. » Exstat de hac transmissa ad me ex archivo Bambergensi inscriptio litteris majusculis expressa, quam hic reddo. « Anno D. MDCXLIX, 2 Septembris, jussu Reverendissimi et Illustrissimi principis ac D. D. Melchioris Ottonis, SS. Henrici et Cunegundis sepulcrum marmoreum e media navi ecclesiae ad chorum D. Georgii, velut locum magis conspicuum, fuit translatum : sacrae vero reliquiae, quatuor ligneis arcibus occlusae, in sacristia tantisper servatae, donec Reverendissimus et Illustrissimus princeps ac D. D. Philippus Valentinus easdem, huic tumbae honorifice insertas, cura sumptuque magnifico, assistentibus D. D. Francisco Conrado a Stadion praeposito, Georgio Henrico a Kunsberg decano, Joanne Philippo ab Egglosfstein decanatus coadjutore, Martino a Seckendorff seniore, nec non Suffraganeo Herbipolensi, quinque abbatibus ac caeteris capitularibus, clero populoque universis, summa cum religione, instituta ad hoc per urbem processione solenni curaverit transferri, et hocce renovato marmore recondi MDCLVIII, die Septembris nona. »

38. Hic de ultima illa sacrarum exuviarum translatione praemissis, tumulum ipsum sic divisum exhibeo ut partes singulae oculis pateant, adjectis dimensionibus ab Eppenauero mecum communicatis, quas ejus verbis, quemadmodum et caetera eo spectantia, describo. « Longus est, inquit, septem pedibus ac undecim pollicibus (unius pedis Noribergensis in duodecim pollices divisi) latus tribus pedibus et 2 pollicibus ; altus vero quatuor pedibus ac 5 pollicibus. Continet exterius historias quinque, quas superne concludit tegumentum cum delineatione num. 1, praeseferente sanctos Henricum et Chunigundam, justae staturae humanae, artificiosa sane manu statuarii illo saeculo. » Querimus qui certo statuatur utrum saeculo XII, an potius XVI elaboratae sint. » Amborum Sanctorum pedibus ibidem substratijacent duo leones gentilitii, quorum prior in dextera S. Chunigundae, praeter rhombos habet duos coronatos parvos leones, sinister vero praeter rhombos, ducatum Bavariae involventes, duas bicipites aquilas, non coronatas, quae duo insignia optime aeri incisa exhibet P. Raderus in sua Bavaria sancta, volumine 1, fol. 103 verso. » Utique ; at quae inde se confecisse existimabat Raderus, melius alibi revocanda censuit ; ut ex apposis istis insignibus nihil concludi posse fateri compellamur.

Sarcophagus of the Duke of
 Orleans, in the
 church of St. Denis, Paris.
 Sarcophagus of the Duke of
 Orleans, in the
 church of St. Denis, Paris.
 Sarcophagus of the Duke of
 Orleans, in the
 church of St. Denis, Paris.

sensum teneat oratio truncata. Sextus annus volvitur, et problema solvitur, corona duplicata. Purgatura criminis notam, virgo Virginis vindicat pudorem. Purgat adulterium, ignitorum vomerum non sentiens calorem. In Cassino monte curam Benedicti post pressuram longam sentit calculi: quem, dum nusquam sit contactum corpus, tamen inde tractum admirantur singuli. Angelus fortis militat in castris, victor victorem gloria coronans, hoste fugato. Precibus crebris instat, alienis curis vacuus, Deo vacans sæpius, orbe pacato. Dum migraret ex hac vita, finem rei eremita didicit ex dæmone: Nil inventum morte dignum, neque fœnum neque lignum, nil hominis in homine. Talis Christo deservivit, talis Christo vivens vivit in æterna patria servus tuus et amicus; tua, Deus, nos Heinrichus, consoletur gratia. »

44. Quæ hic ad historicam veritatem satis exacta non sunt, suis locis discussa invenies. Evangelium ponitur; « Homo quidam nobilis. » Offertorium: « Posuisti, Domine. » Secreta: « Præsentia munera, quæsumus Domine, ita serena pietate intueri, ut sancti Spiritus perfundantur benedictione, et in nostris cordibus eam dilectionem validam infundant per quam S. Heinrichus, confessor tuus, omnia corporis impedimenta devicit. » Communio eadem est cum Offertorio, « Posuisti, Domine. » Completa seu Postcommunio: « Plebs tua, Domine, S. Heinrichi confessoris tui se glorificatione magnificet, et, eodem semper precante, te mereatur habere rectorem. Per Dominum. » Alia de Sancto oratio: « Adsto supplicationibus nostris omnipotens Deus, et, quibus fiduciam sperandæ pietatis, » etc. Ex prædicti Missalis folio, ad me directo, patet, majoribus Teutonicis litteris satis elegantibus excusum esse, cum variis rubricis apte intermixtis, ad cuius calcem, ex temporis istius more, hujusmodi epigraphæ adjungitur: « Anno Incarnationis Dominicæ MCCCXCIX, quarto Kal. Junii, liber Missalis, in laudem et gloriam sanctæ ac individuae Trinitatis, intemeratæ Virginisque Mariæ, in civitate Babenbergensi, per magistrum Joannem Pfeyl, præfatæ civitatis incolam, quam diligentissime impressus, finit feliciter. » Hæc de monumentis, Officiis, veterique Missa Bambergensibus dicta sufficient; nunc sacras reliquias, alio

§ V. *Reliquiæ alio translatae, præsertim Romam, ad templum domus Professæ Societatis Jesu.*

45. Ex jam deductis satis manifestum est præcipuas sacras exuvias utriusque sanctissimi conjugis Heinrichi et Cunegundis in ipso Bambergensi mausoleo hodie dum asservari quamquam partes nonnullæ alio ad venerationem translatae sint, quas mihi promptum non sit sigillatim enumerare. Suggest charta Gamansiana, superius citata, anno Domini 1501, Indict. I (vult dicere IV) die XVIII Julii factam inter Gabrielem Eystettensem episcopum et Vitum Bambergensem piam sacrorum pignorum commutationem, sic ut ille Bambergensibus dona-

verit « De brachio sancti Willibaldi episcopi et confessoris, ac S. Walpurgis, ipso die consecrationis ipsius Viti: » quando « e converso idem D. Vitus de consensu dominorum capituli sui, dono dedit eidem Gabrieli episcopo de reliquiis S. Heinrichi petiam, » seu partem « unam; » atque « item de gutture ejusdem: item de S. Cunegunde, præsentibus ibidem venerabilibus egregiis dominis Carolo de Seckendorff decano, Georgio de Schwinburg, et Friderico de Quedwiz senioribus capitularibus et canonicis, ad hæc capitulariter deputatis. » Non est inverisimile pias hujusmodi commutationes factas esse cum aliis Germanicis ecclesiis, unde ad ipsas pervenerint S. Heinrichi reliquiæ, tametsi de iis nihil publicis tabulis consignatum comperiam.

46. Nihil pronius esset quam de Herbipolensibus id suspicari, nisi aliunde constaret S. Kiliani sacra lipsana Bambergæ exstitisse, quin et Sanctum istum patroni loco habitum ante S. Heinrichi tempora, ut fidem faciunt diplomata, in quibus S. Kilianus, ipsamet S. Heinrichi ætate, cum S. Georgio conjungitur. Cæterum prædictis commutationibus longe antiquiorem esse oportet notabilis haud dubie sacri corporis partis translationem in Merseburg, de qua tam diserte agit Anonymus apud Gretserum, cap. 41, apud nos inter miracula num. 11, quam non diu post celebratam Sancti canonizationem accidisse qui dixerit, haud multum a vero aberraverit, cum eo ferme ordine a dicto scriptore referatur: « Tempore illo quo venerabilis abbas Merseburgensis ecclesiæ Volcmarus reliquias B. Heinrichi confessoris Saxonice terræ invexit. » In Poloniam usque transiisse intelliges ex miraculis infra, num. 18. An et quo pacto perierint jam dictæ reliquiæ Merseburgenses, haud equidem scio; verum, ex instrumento quod ad me misit laudatus supra Clar. Eppenauer, liquido patebit reliquias alias eodem destinatas fuisse, procul dubio ut amissis prioribus substituerentur.

47. Litteræ sunt Adolphi Merseburgensis episcopi, Anhaltiæ principis, ad Georgium a Limburg episcopum Bambergensem, datæ « die veneris infra festum S. Martini » nempe XIII Novembris anno 1517, quæ latine versæ sic sonant: « Nostra amicabilia officia prævia; Venerabilis in Deo Pater, imprimis dilecte domine et amice. Cum dilectio vestra, ad rogatoriam nostram petitionem, quasdam S. Heinrichi Imperatoris sacras reliquias concesserit, easdem a dilectione vestra submissas, cum veneratione, grato benevoleque animo accepimus. Et quamquam pro tam æstimabili dono, quod temporali nulli pretio æquiparandum est, nobis et ecclesiæ nostræ concessio, dilectioni vestræ obstrictos nos esse profiteamur, cui tamen obligationi satisfacere in nostra potestate nullatenus est; nihilominus in ecclesiæ nostræ sanctis patronis et præcipue dilecto S. Heinricho Imperatore confidimus, eos, optatam in hac temporali, et apud Deum imprimis in vita æterna felicitatem exorando, id ipsum dilectioni vestræ centuplum compensaturos. » Quamdiu thesaurus iste, a signata

fatali Lutheranae apostasiae epocha, istie in pretio et debita veneratione fuerit, haud ita promptum est investigare.

48. Persuasum habeo et alias ecclesias pretiosarum exuviarum participes fuisse, quamvis ad manum non sint instrumenta quibus de iis certiores reddamur. In ipsam Hispaniam penetrasse testes sunt collegae nostri Pinius et Cuperus, quibus bibliothecam S. Laurentii Escorialensem lustrantibus apertus est insignis thesaurus reliquiarum eo congestarum a Philippo II rege, magnificentissimi istius palatii, cœnobii et templi conditore, ea occasione quam notissimam existimo. In eo sacrario repererunt ternas sacrarum S. Henrici exuviarum particulas, minores duas aliis conjunctas, partem porro majorem ejus pellis, ad digitos quatuor in longum, duos in largum extensam; quæ unde eo accesserint, in ipso Lipsanologio, seu reliquiarum catalogo, traditum non est. Monuit me etiam laudatus Eppenauer, sub regimine Reverendissimi et Celsissimi principis Petri Philippi a Dernbach episcopi Bambergensis, intra annum 1672 et 1683, ad petitionem magni ducis Etruriæ, quasdam S. Henrici reliquias Florentiam destinatas esse, ast ubi eæ modo expositæ sint, aut quo in honore habeantur, compertum non habeo.

46. Longiorem ne aliis quaquaversum transmissis sacris pignoribus disquisitionem hic non instituum; at præteriri non potest Societatis nostræ in sanctissimum Imperatorem propensissima veneratio, qua impulsus Patres Assistentiæ Germanicæ, quemadmodum Patres Galli sacra S. Ludovici regis lipsana impetraverant, post vias varias primum tentatas, tandem Serenissimi Electoris Bavariæ Maximiliani, summi ejusdem Societatis fautoris et patroni, studio et auctoritate, votorum compotes facti sunt. Rem omnem promovisse et ad felicem exitum perduxisse videtur R. P. Gualterus Mundbrott, per id tempus Romæ pro Germania apud Adm. R. P. N. Mutium Vitellescum Assistentis munere fungens, qui, ut apud Serenissimum Electorem gratia et favore valebat, sic eum induxerit, ut, interpositis officiis suis, a Reverendissimo et Celsissimo Francisco Bambergensi et Herbipolensi episcopo S. Henrici reliquias postulaverit, easdemque demum optato successu consecutus sit. Serenissimi et nunquam satis nobis laudandi Maximiliani Electoris litteras nancisci non potui, verum ex ipsius Francisci episcopi responsoriis, concessi pretiosissimi thesauri testibus, porrectarum precum substantia facile colligitur: habent, ex Germanico Latine versæ:

50. « Serenissime Princeps. Nuperis Serenitatis vestræ, quibus sibi aliquid de reliquiis S. Henrici, ecclesiæ meæ Bambergensis patroni et fundatoris, communicari cupiebat, obedivissem quantocius, si præfatæ meæ cathedralis reliquiæ ad manum fuissent. Quæ cum, ante primam hostium irruptionem, ut servarentur, necessario Villacum in Carinthia transferri debuerint, neque hactenus ob inquietam secu-

ritatem reportari potuerint, nihilominus sedulo inquisivi num forte aliquid illius Sancti in aliis ecclesiis reperiretur; ac deprehendi tandem hic apud Patres Franciscanos fragmentum de osse femoris prædicti sancti Patroni mei, ab aliquot centenis annis summa cum veneratione in eorum ecclesia assertatum, cujus partem bonam mihi petenti donarunt, quam Patri Provinciali Capucinorum, aliis de causis eo abeunti, Serenitati vestræ offerendam tradidi: atque amice rogo Serenitatem Vestram, eam boni ut consulat, meque et ambas meas ecclesias cathedrales quavis occasione commendatas habere dignetur. Bambergæ, III Novembris MDCXLI. Vestræ Serenitatis officiosissimus et obsequentissimus, Franciscus episcopus Bambergensis et Herbipolensis. »

B 51. Has ipsas reliquias ex dono Serenissimi Electoris, misit eodem anno 1644, die v Decembris, R. P. Rector collegii nostri Monachiensis Georgius Spadser Romam ad prædictum R. P. Gualterum Mundbrott, ut ex ipsiusmet epistolæ tum datæ verbis clarius intelligitur. Sic scribit. « Reverende in Christo Pater: Utor occasione postæ Electoralis, per quam mitto R. V. particulam de osse femoris S. Henrici Imperatoris. Adde litteras Illustrissimi et Reverendissimi Episcopi Herbipolensis ad Serenissimum Electorem nostrum, quibus redditur testimonium omni exceptione majus, de iisdem reliquiis. Serenissimus Elector gratiose salutatur Rev. V. eique prædictas reliquias, haud exigua sollicitudine ac labore conquisitas, per me transmittit, jubetque Rev. V. hunc suum conatum boni consulere; sperasse se quidem aliquid majus ab Episcopo, maxime post amplissima et identidem repetita promissa, sed his pro hoc tempore debere se contentum esse, et vicissim rogare ut et Rev. V. tenuitatem hujus munusculi non aspernetur. »

D 52. Minime vero aspernatus est pretiosissimum donum P. Mundbrottius, verum ipsas illas reliquias anno insequenti, mense Septembri, præsentavit Illustrissimo D. Joan. Bapt. de Alteriis episcopo Camerinensi, Eminentissimi Cardinalis Urbis Vicarii vices gerenti (qui postea summus Pontifex fuit Clemens X) approbandas, quod ille, omnibus rite examinatis, benigne præstitit, die vii mensis prædicti, tenore sequentium litterarum: « Universis ac singulis præsentibus litteras inspectoris fidem facimus et attestamur qualiter hodie coram nobis allata fuit, ab adm. R. P. Gualtero Mundbrott Societatis Jesu pro Germania Assistente, quædam pars de osse femoris S. Henrici Imperatoris, pro cujus veritate et validitate ostendit nobis sufficientes attestaciones: cumque nos ipsam sacram reliquiam ut veram supradicti Sancti comprobaverimus, eidem adm. R. P. Gualtero eam aliis donandi, ac in ecclesiam collocandi, ut a piis fidelibus venerari possit, licentiam et facultatem in Domino concedimus et impertimur. In quorum fidem, etc. Datum Romæ, hac die vii Septembris MDCXLII. J. B. episcopus Camerinensis V. gerens.

Episcopus de quo non. 12. an.

53. Obtenta ea facultate, haud diu cessatum est quin præfatæ S. Henrici reliquiæ in domus Professæ Romanæ templo, Jesu Servatori sacro, debita veneratione et cultu honorarentur. Curata mox est, aut antea fortasse jam præparata insignis lipsanoteca argentea, qualem hic descriptam cernis, altitudine pedes circiter sex, latitudine quatuor ferme adæquantem, affabre factam a peritissimo illius temporis artifice, cui an parem modo Roma habeat, merito ambigit R. P. Franciscus Wenzel Assistentiæ Germanicæ hodie Substitutus, cujus curæ et benevolentiae acceptas refero plerasque omnes deductas hic notitias, cum ipsa delineatione, ex qua eadem in æs incisa exhibetur, ad sancti Imperatoris gloriam, probandumque Societatis erga eum cultum et reverentiam. Ne vero existimes minori pietate quam pretio S. Henrici memoriam istic recoili, solet quotannis lipsanoteca, recurrente anniversaria Sancti festivitàte, in magnifica S. P. N. Ignatii, ardentibus plus solito cereis, ara exponi, gravioribus quibusque domus nostræ Patribus rem sacram eo die ad eam facientibus. Aliis porro per annum festivitibus, in ara principe cum Ludoviciana collocatur, restaurata quodammodo in Urbe mundi capite utriusque sanctissimi Principis veneranda recordatione. His de culta hactenus abunde expeditis, ad Sancti gesta eorumque scriptores gradum facimus.

§ VI. *Scriptores Vitæ, alique de S. Henrico agentes.*

54. S. Henrici Legendam ex sæculi sui, nempe vel XIII, more scripsit Anonymus, qui monachus fuisse videtur; idem ille, opinor, a quo postmodum S. Cunegundis gesta memoriæ commendata sunt, ad III Martii ab Henschenio illustrata: more, inquam, istorum temporum, nam particulares potissimum virtutes, munificentiam in exstruendis restaurandisque ecclesiis, miracula, et id genus alia percensuit, nullo servato rerum aut temporum ordine; alia etiam admiscens, quæ ad Sancti vitam non nisi valde remote referuntur. Vixisse ipsum sæculo XII, post celebratam S. Henrici canonizationem, atque adeo opus ipsum Adelboldo Ultrajectensi episcopo, ex monacho seu clerico Laubiensi primum consiliario et cancellario, deinde ad episcopatum evecto, et triennio post Sanctum defuncto, adscribi omnino non posse, plane evincit Gretserus in notationibus, pag. 80, utpote cum plura commemoret quæ toto sæculo S. Henrici obitu posteriora sunt. De miraculis loquitur ut de re veteri quam a majoribus acceperit, quod Adelboldo quadrare nequaquam potest. Adde quod scribat de rebus quæ diu post mortem S. Adelboldi, ut de diplomate Henrici III regis, de Bullis Clementis II et Leonis IX, de quarto et sexto episcopo Bambergensi; ut dubium minime sit quin toto sæculo amplius compilationem istam præcesserit Adelboldus.

55. Prædictam Vitam primus in lucem eduxit vir clarus et sæpe nobis laudandus Henricus Canisius, tomo VI Antiquæ Lect., a pag. 383, ex codice Ms.

A cœnobii Windbergensis, sed non adeo plenus ait Gretserus, atque ipse postmodum alteram rit in monasterio Rebdorffensi, quam 1611 Sanctos Bambergenses edidit, collatum cum grapho Bambergensi, ex quo nonnulla au emendavit, ut pluribus explicat in suis jam notationibus, a pag. 79. Eadem Gretseri Legenda stat in posthuma Surii editione, omissis tamen quibus illis capitum titulis, quos et ad nostram contrahendos censuimus. Eiusdem dorffiani codicis exemplar nacti sunt Majores ex quo et ex Surio Legendam integram infra mus, lacunas seu hiatus ex Gretseri editione plendo; iis hunc Commentarium vel in apicem rejectis quæ ad historiæ filum minus spectant videbuntur, ut sunt capita 16, 17, 18 et 19, non S. Henrici gesta, sed ecclesiæ Bambergensis privilegia enumerantur. Totum Gretseri Bambergensi formam recensuit, et volumini suo de Scriptura Germanicæ, quo potissimum continentur quæ a scopatum Bambergensem pertinent, non ita prænempe anno 1718, vulgato inseruit Joannes Ludewig, notationes singulas capitibus suis sciens: cujus opera uti visum non est, fontibus nobis aperto, ex quo purius omnia hauriri potest.

56. Atque hæc S. Henrici Legenda, ut uti facta, vulgatissima hodie et notissima est, proinde recedendum non fuit; quamvis et aliam pererim a sciolo aliquo non valde antiquo scriptam cum Vita S. Cunegundis conjunctam, de qua scheinus quoque citato superius loco meminimus quarum calcem adjecta est sequens epigrapha: laudem et gloriam omnipotentis Dei, gloriosæ genis Mariæ et omnium Sanctorum, finiunt felix Legendæ sanctorum Henrici Imperatoris et Cunegundis Imperatricis virginum et conjugum, si cum diligentia impressæ in famosa civitate Bambergensi per Fratres communis vitæ in Nazareth; Domini MCCCCLXXXIV. • Totam legi et evolvi semel, rudi stylo, confuse et inconcinne per quatuordecim digestam, cujus quis auctor: ex nullis indiciis colligi potuit. Ab Henschenio tatum inveni, Nonnosium, Mompergensis cœlestis custodem, Germanicam aliquam Legendam comisse, quæ eadem ipsa hæc sit Latine versa. Vt si recte Hofmannus et alii censeant, non hujus alterius Germanicæ Legendæ scriptor fuit præ Nonnosius, cujus fragmenta aliqua, ad me non reliqui operis sitim facile extinxerunt. Ceteram Legendam istam Bruxellensem, ex Germanicam esse, nullo prorsus argumento, imo nec in evinci potest.

57. De ejus pretio sic statuas: eam esse, ut cœperam, inconditam collectionem recentioris temporis, utpote qui Vincentium Bellocense Speculo historiali appellat, tamquam veterem quem gestorum S. Henrici testem, quem floruisse et scripsisse novimus medio sæculo XIII, ut præ sæculum verosimillime sapiat quo typis excusa

nempe xv. Scriptorem oppido verbosum esse, vel inde intelligas, quod in prologis consuendis paginas quatuordecim impleat, dubia et falsa multa veris admiscens. Et in ipso quidem Vitæ principio labitur, dum S. Henricum concorditer a principibus electum asserit anno 1003, regnasse autem annis viginti duobus et quinque mensibus, quæ et sexcenta hujusmodi, aut falsa aut perperam adornata, citatione digna non censui, nedum restitutione. Tuto dixerim, in tota ea farragine et subunctis Officii lectionibus nihil reperiri, quod non paulo melius in vulgata *Legenda* explicetur, in qua eruderandæ tot difficultates occurrunt, ut novæ aliunde accersendæ non sint. Difficultates intelligo in eo præcipue consistentes, quod, cum hujusmodi Legendæ debita luce historica careant, in eo nobis maxime laborandum sit, ut singula distinctis suis temporibus innectantur, in quibus, quod fieri poterit, ordinate componendis, et in reliqua vitæ serie dirigenda omnis conatus noster potissimum desudabit.

58. Eo nos onere liberasset Adelboldi egregia lucubratio, nisi maximam ejus partem nobis invidisset temporum iniquitas, qua male periisse censenda est, cum solum fragmentum ad nos pervenerit a Gretsero etiam inter dictos Sanctos Bambergenses vulgatum, quod unde acceperit, monet pag. 428, ubi de auctore hæc ex Trithemio descripsit: « Adelboldus episcopus Trajectensis, ex monacho Ordinis divi patris Benedicti etc., vir in divinis Scripturis studiosus et eruditus, atque in sæcularibus litteris egregie doctus, ingenio subtilis, eloquio disertus vita et conversatione præcipuus, et ob eas virtutes in curia S. Henrici Imperatoris magno in pretio habitus; scripsit nonnulla haud contemnendæ lectionis opuscula, quibus nomen suum posteris notificavit. E quibus exstat Vita et gesta ejusdem sancti Imperatoris Henrici, liber unus. De laudibus S. Crucis lib. 1. De laudibus quoque S. Mariæ lib. 1. Varios etiam sermones de laude Sanctorum edidit, et alia tam metro quam prosa, quæ ad notitiam meam non venerunt. Moritur sub Conrado Imp. II, anno Domini MXXVII Indict. x, episcopatus sui anno xxii, v Kalendas Decembris. » Hæc Trithemius, inquit Gretserus, addens quod sive hæc Vita sit quam Adelboldus scripsit, sive non, optandum plane ut mutila non esset, quod et nos pridem optavimus, et vehementissime optare pergimus.

59. Adelboldi episcopatus initia clarius nobis expressere Annales Hildesemenses apud Leibnitium de scriptoribus Brunswicensibus, tomo I, pag. 722, ubi ad annum MX sic habent: « Ansfeldus Trajectensis ecclesiæ antistes obiit, cujus loco Adelboldus successit; » ex quo initio plane intelligitur quod tradit Trithemius, eum episcopatus anno xviii e vivis ereptum, cum vitam protraxerit ad v Kal. Decembris MXXVII. Porro ex laudati Trithemii verbis haud obscure colligi videtur, exstitisse ejus tempore, eique notum fuisse Adelboldi opus, cujus apographa omnia duorum duntaxat sæculorum decursu

A intercidissee haud facile mihi persuadeo. Quod si acciderit, irreparabilis est insignium Actorum jactura, eaque majus nobis sui relinquunt desiderium, quod ex solo fragmento clare perspicietur, accuratissimam esse oportere totius Vitæ Henricianæ seriem, si eodem ordine, methodo et diligentia ad exitum usque perducta est, ab oculato rerum omnium gestarum teste, eoque integerrimo antistite, de cujus regimine, ædificiis exstructis, virtutibus et scriptis videndi Joannes a Beka, pag. 37, et Wilhelmus Heda, p. 107; potius quam Vossius, qui Anonymi opus, a Canisio editum, cum Adelbodianò perperam confudit. Frustra, ut semel dicam, a Majoribus nostris, frustra a nobis quæsitæ est hactenus desideratissima historia, quam si quis aliconde refodere valeat, et nos et hagiophilos universos immortaliter sibi obstringet.

B 60. Quod habuit fragmentum Gretserus, primus in lucem protraxit, ex quo ipsum Scriptoribus suis Brunswicensibus accensuit Leibnitius, tomo I, a pag. 430, in Introductione submonens, « quæ Adelboldo desunt, bonam partem ex Ditmaro suppleri posse, et, ubi is finit, ex variis historicis, etsi minoris ponderis, spicilegium instituendum esse, messe amissa. » Recte id quidem ab eruditissimo viro suggeritur, at non æque primum vel ex Ditmaro ipso centonem adornare, quem ad exactos chronologiæ calculos revoces, ut pote in quibus et manuscripta et edita ejus operis exemplaria nonnunquam manifeste aberrant. Ex variis autem aliis historicis spicilegium instituere magis etiam arduum erit, cum S. Henrici res gestas vix ipsi delibent. contenti generalioribus terminis, et confusa plerumque rerum et temporum congerie, unde non facile quis feliciter emergerit. Consultat lector eruditus proximorum sæculorum scriptores Ottonem Frisingensem, Hermannum contractum, Lambertum Schafnaburgensem, Abbatem Urspergensis, Marianum Scotum et quosvis alios, fallor ni id experiatur quod nobis evenit, nempe distractas illas lacinias difficillime ad rectam S. Henrici historiam exigendas; quibus nihil subsidii afferent Vincentius aut alii; neque Vitus ille Arnpekhuis in Chronico Bajoariorum, quem novissimo Anecdotorum suorum Thesaurò inseruit vir eruditissimus Bernardus Pezius, tom. III, part. 3, a col. 157, dum in ipso principio, cap. 12, ad an. 1014, revocat quæ toto citius decennio contigisse necesse est, ut cætera taceam in quibus verbosius ludit quam verius.

D 61. Quocumque te verteris, paria et obscuriora offendes, quæ Adelboldi desiderium magis magisque accendunt. Neque vero instituti nostri est ejusmodi historias contexere, qui monumenta, uti ad nos pervenerunt, excutere soliti sumus, eaque integra reddere, debita luce illustrata. Hunc legitur in finem satis nobis hic erit ex laudato Ditmaro, Chronico Saxonico, et Hildesemensi, aliisque scriptoribus, temporum seriem ad chronologicos calculos, pro more nostro ita reducere, ut quibus ad scribendam

otium et ardor accesserint, ad rem historice exsequendam conatus noster præluceat. Id præcipue difficultatis in Chronicis illis Germanicis occurrit, quod uno sæpius, imo et pluribus annis ab invicem deflectant, ut in Adelboldo, Ditmaro, Chronographo Saxone, Annalibus Hildesemensibus et aliis evidenter patet. De ea re periculum facere plane obvium est, si Adelboldum, Chronographum Saxonem et dictos Annales cum Ditmaro contuleris; illi enim primam S. Henrici in Italiam expeditionem disertis terminis anno 1004 innectunt, quam Ditmarus, non minus expressis verbis anno sequenti 1005, cum plerisque aliis scriptoribus, quos moderni passim cum Baronio sequuntur, consignat, in qua tamen parte Ditmarum omnino deserendum existimamus, quemadmodum infra paulo fusius et clarius demonstrabitur.

62. Ut autem intelligas quam imperfectus hodie dum maneat Ditmarus, etiam prout a Leibnitio non ita pridem editus est, et Ditmari restituti appellatione ad splendorem donatus, ex iis patet quæ noster Janningus paucis indicavit tomo VI Junii pag. 38, quibus haud pauca alia similia observata annotataque reliquit; quæ omnia tametsi ab editore Leibnitio emendata fuissent, neque sic tamen facilis pateret aditus ut ex Ditmaro continuaretur recta S. Henrici historia, ni i quis prius in eo sedulam operam ponat, ad Chronicon istud in capita sua, paragraphos et numeros dividendum, eamque operosiori diligentia lucem affundendam, quo singulorem amorum periodi inter se recte et apposite distinguantur; sicque a multis confusionibus, et hinc inde erroribus opus, cætera æstimatissimum, studiose vindicetur. Id mihi quidem post longum operis examen ita necessarium visum est, ut, nisi innumeris aliis distraherer, ab ea provincia suscipienda minime abhorrerem. Confido, aliis plus otii fore ut rempublicam litterariam tam digno munere exornent, vocarique adeo jure possit egregium Chronicon «Ditmarus restitutus et illustratus.» Sed hæc obiter dicta sunt; supersunt difficultates in Anonymo explanandæ, quarum nonnullas jam supra attigi, nempe circa Sancti genus, nomen, agnomen, ætatem, annum et diem obitus: paucas hic alias expediam, reliquas ad sequentes paragraphos remissurus.

63. Jam insinuavi non semel, multa in eo Anonymi monachi opere reperiri, quæ rectius historice ordinata, et seclusis parergis accuratius digesta cuperem, Ne singula, quæ sparsim satis indicata sunt et porro indicabuntur, hic ordine prosequar, non placet claudicationis causa tam longe petita, de qua superius disputavimus: neque satis verosimilia sunt quæ de visione dæmonum et calicis ansa memorantur, pro ferme somnio, quam sinceræ veritati propinquiora, ut Bambergenses ipsi hodie non diffitebantur, quidquid in laudato sanctissimorum conjugum monumenta expressa retulerimus. De Nonnosio item obiter dictum est: quid ipse singulare ad Sancti

A gloriam contulerit, proprius explorare non defectu ipsius operis, quod sollicite custodiri ligo: at, cum vixerit sæculo XVI, mortuus, ut scriptum est mense Februario anni 1529, facit ligitur quam in sua de sanctis Henrico et gunde Germanica historia, anno, ut aiunt, edita, fidem promereri possit, in iis præsertim Anonymo nostro superaddenda putaverit. Alio novimus qui de S. Henrici vita et gestis ex prætractaverint; neque variorum fragmenta aut congerere lubet, ne importunis eorundem repetitionibus tædium lectori potius quam votem afferamus, ad paulo utiliora festinantes.

§ VII. Vita S. Henrici Dilingæ vulgata mdc

B 64. Quæ hic disputata sunt hactenus et porro tantur toto hoc de gestis S. Henrici prævio, u camus, commentario, jam dudum prælo parata quando in notitiam venit Vita anonyma sancti ratoris, Dilingæ aliquo Societatis nostræ sac typis edita, an. 1648, formis academicis. Ea tempestive nanciscerer, nullum non lapidem scriptis in Germaniam ad amicos litteris, qui effectum est ut, favente semper R. P. Nicolao collegii nostri Bambergensis Rectore, sæpe merito ob navatam sedulam et constantem o laudando, exemplar obtinuerim, de cujus a pauca primum subjiciam, tum de ejus institu tiusque opusculi pretio; demum ea percurram ad illustranda Sancti gesta hinc inde observatu existimavero, ibi præsertim ubi eadem tractata quæ ab Adelboldo vel Anonymo nostro, quos strandos suscepimus, commemorantur. Ut idcirco sub ipsum principium pateat, en ejus titi « S. Henricus Imperator Augustus, Baviaræ xxxi, religionis, prudentiæ, fortitudinis, castitæ clementiæ aliisque heroicis exemplis præclaru mirationi et imitationi recens propositus a qu Soeictatis Jesu sacerdote, Dilingæ, formis ac cis, anno MDCXLVIII. »

D 65. Anonymum scriptorem appellant Bam bres et alii passim, nempe quod nomen in expressum non sit; nam digito eum commo tam facile est ut, vix lectis duabus paginis, me prehenderim lucubrationem esse nostri Melc Inchofer, origine Viennensis, in Societatem admissi an. 1607, a « multiplici doctrina » in I thecâ scriptorum commendati; viri, ut aliund tum est, paulo acrioris ingenii, multi laboris ac ptionis, at styli, ex nimia concisione, et acur sæpiuscule periodis nimium involuti, adeoque rioris, ut saltem in eo, quo de agimus, opere fronte satis perspicuum est. Ab ipso autem prædictam compositam fuisse, omnino liqu frequentibus suis citationibus, præsertim Ann ecclesiasticorum Hungariæ, a nobis alibi citat quorum volumen primum et unicum edidit I 1644, quo eodem anno, ad relationem ami Leonis Allatii, facultatem obtinuit ab Adm. Hyacintho Serrono, socii Reverendissimi Me

A. S. Henrici Vitam edendi; quod cur Romæ non fuerit, divinare non lubet: pluribus vero ad rem quam præ manibus habemus, operæ non esse, facile quis intelligit.

Neque id explorare licuit, miseritne ipse in aiam ms. autographum, suppresso suo nomine, nondum an aliunde editores acceperint, nullam casu seu studio, facta scriptoris mentione, sint ipse nomine collegii Dilingani Illustrissimo Reverendissimo Melchiori Oltoni, imperialis ecclesie bergensis episcopo S. R. I. principi, cui vere inscribitur. Utcumque id acciderit, eodem anno 1648, Mediolani vivere auctor desiit die Septembris. Id miror, inter tot alia ejus opera, et sub alienis nominibus prodire, vel, ab eo parata dicuntur, hoc de S. Henrico in Bibliotheca nostra prætermisum esse: an quod id ignotum Allegambe et Sothuellus an quod oppellam non fecerint, aliis disquirendum relinquo. Sed in toto eo opusculo nihil reperi prorsus, quod a jam expensis, discussis, et qua potuit veritate definitis tantillum recedere compellerent in aliquibus haud diffiteor, ast ejus nihil tribuendum censui, nisi quousque animi scriptorum auctoritate nituntur. Cum igitur solis nostra deprompserimus, non video jus placita ad dirimendas hinc controversas agnoscere conducant. Ex opusculi totius inquit Inchoferus voluerit, pronum erit per-

id præ oculis habuisse videtur, non ut historico-chronologicum vitæ et gestorum contextum præberet, sed meram Legendam, cujusmodi multis hisce sæculis adornatas videmus, quas non ræ dixeris ad sanctitatem Christianam paræquibus nempe virginum exempla virginibus, sanctorum conjugatis viduarum viduis, atque ita ceterorum ordinum hominibus apposita incitantur; id, inquam, præ oculis habuisse videtur principibus Catholicis in tam illustri speculorum virtutum urgentes stimulos floridiori pedepingeret, id quod satis diserte in ipso suo exprimit, dum S. Henricum, ut « religionis, pietatis, fortitudinis, castimonie, clementie, et heroicis exemplis præclarum, admirationi rationi proponit. » Decætero Anonymum in eo superavit Inchofer, quod Sancti gesta in aliquo saltem ordinem digesserit, quæ ab altero confusa sunt. Præterea vero ad exactiorem expenderit, quæ ille nonnunquam nimis crebra popularibus traditionibus non satis apte didicimus, quemadmodum a nobis non in uno loco obvia invenies. Id ab Inchofer desidero, quod, si scriptores nonnullos citari solitus sit, multa asserat quæ, an satis certa fide nitantur, non dubito dubites. Ex operis totius in capita sua dividit, nostrisque ad ea, ubi opus erit, annotationum clariorem ejus ideam faxo concipias.

De titulo, dedicatione et approbatione Romana

A jam satis diximus; adjiciuntur et aliæ facultates, nempe Adm. R. P. N. Mutii Vitellescii Præpositi Generalis, data Romæ xii Septembris an 1644, tum R. P. Laurentii Kepler superioris Germaniæ Provincialis, data Monachi xviii Februarii 1648. Ea modo capitum ordinem. Primo itaque exponitur « S. Henrici patria, ortus et educatio. » Hæc ad nos non spectat; de aliis dictum est satis. Singulare notat Inchofer, quod natus sit Sanctus an. cmlxxii, die vi Maii, « feria secunda. » Satis minutatim, et satis exacte: etenim anno 972, currente littera Dominicali F, sexta dies Maii incidit in « feriam secundam. » Verum de scrupulis istis nobis litigandum non est: eo vel alio die natus fuerit, ad intentum nostrum parum refert, qui Anonymo illustrando maxime insistimus, in quo B atque in Adelboldo Legenda Henriciana non a vitæ sed a regni primordiis sumit exordium; unde nec ad nos pertinent sequentia capita, quorum titulos hic exponere satis fuerit. « Cap. ii. Henricus, a patre regimini admotus, mira prudentia et pietate rem administrat. Cap. iii. Henricus, ex [v]oto parentum se conjugio astringens, virginitatem servat. » De hac suo loco abunde. « Cap. iv. Sancti Wolfgangi et deinde Henrici senioris obitus, juniorisque successio, et pacis studium. »

69. Capitis quinti partes binas facit, alteram quod « Henricus a S. Benedicto reprehensus sit, » de qua re Anonymus nusquam meminit; neque hic noster auctorem citat, unde acceperit, quasi nota sit C historia in Leonis Ostiensis Chronico, lib. ii, cap. 45. In altera dissentit Inchofer ab Anonymo, qui celebre sancti Wolfgangi vaticinium « post sex S. Henrico » jam regi intimatum scribit, atque adeo diserte applicat Romanæ Imperatorem coronationi, ut proinde rem accidisse oporteat anno circiter 1007 vel 1003, uti etiam suo loco diximus, haud obscure indicantes non multum placere oraculum Anonymi modo expositum. Censet igitur, et longe rectius, Inchofer, « S. Henrico in Italiam ituro cum Ottone, anno cxcvi regnum mirabiliter a S. Wolfgango prædictum. » Audiamus ejus verba pag. 22: « Qui id, inquit, post adeptum regnum ad imperium referunt, non considerant, nihil opus fuisse conjectare; quid enim præter spem magni, coronato jam Regi et Cæsari, tam involute imperitum protendere? Ipse diem sumpsisset qui inauguraret: sed enim nulla propinqua spe, rege Ottone adhuc vita, ætate et fortuna florente, et qui propediem in urbe Imperator dicendus erat, regnum Henrico prædicere, nisi ejus natus, qui tempora in manibus describit. Wolfgangus non potuit. »

70. Quæ capite vi memorat de Electorum determinatis suffragiis a Gregorio PP. V et Ottone III certa lege circumscriptis, saltem in S. Henrici electione adhibitis, fatemur nos pro eo tempore admittere non posse, ut contra Hofmannum aliosque satis explicuimus, ostendentes Sanctum hæreditario successionis jure imperii culmen consecutum. De septemvirorum electorum origine mentem suam nostramque

exposuit Henschenius in Commentario ad S. Heribertum, xvi Martii, num. 7. Capita vii et viii ad nos etiam non spectant; quibus, ut iterum dicamus, soli Adelboldus et Anonymus illustrandi sunt; ab illo autem accurate describuntur quæcumque habet Inchofer capp. 9, 11, 12 et 13, ut iis hic enumerandis supersedeamus. Est et pars cap. 14 ex Adelboldo desumpta, cui adjungit « ecclesiarum in Germania reformationem, » item « Polonicum et Flandricum bellum, » quæ nos temporibus suis ex Ditmaro et aliis innectere conati sumus. Cap. 15 monasteria et templa fundata vel ornata, ac Bambergensem civitatem in episcopatum evertam prosequitur; et de hac quidem erectione satis apposite disputat: neque negaverim parthenonibus Neoburgensi, et Nunburgensi apud Salisburgum multa a Sancto collata, quamvis hic a temporum serie scriptor exorbitet: verum quod, pag. 65, anecdotum miraculum tradit de S. Erendrudis cinere annulo concluso et collo suspenso, ut ut negandum non censeam, mirari certe liceat nihil huic rei affine occurrere in ipsis Sanctæ Actis, tomo V Junii illustratis, a pag. 580; certe fidem liberare debuit Inchofer præstito, assertæ rei vadium.

81. Non magis ad temporum rationem attendit, dum capiti 16 hunc titulum præfixit: « Henricus Cunigundem reginam adulterii insimulans, innocentiae miraculo corrigitur. » Res ipsa ab inimicorum obloquiis satis vindicata est; at quo potissimum tempore contigerit, fateor me necdum certo deprehendere potuisse. In ejusdem fide relinquo quidquid cap. 27 de Gunthero ejusque cum S. Henrico gestis collegit. Multa connectuntur cap. 28, quæ a nobis paulo ordinatius distincta sunt. Minus etiam placet caput 19, ubi Benedictum VIII in Germaniam deducit, ut Henricum adversus seditiosos invitet, et nescio quod exortum schisma componat, de quibus quid sentiamus habet § 12, num. 128. Capite 20 agitur de prensato monachatu Cluniaci et Viriduni, quæ ut ab Henrici sanctitate aliena non sint, nobis sufficiunt ea quæ ab Alberico narrata retulimus. Cap. 21, inter alia mentem suam aperit Inchofer circa « prodigiosam victoriam S. Henrici auspiciis a quibusdam attributam, » unde non parum elucidari possunt quæ nos suo loco conjectavimus occasione famosæ istius pugnae ab Anonymo commemoratæ cap. 4 quam, studiose a Ditmaro præteritam, necdum nobis suaderi patimur. Ex cap. 22 notanda præcipue Poppo abbatis Stabulensis monitio, qua S. Henricum a spectandis histrionicis et gladiatoris ludis averterit, dum iis Neomagi curiosius spectandis attenderet. Et hoc et id genus facta alia scriptorum auctoritate corroborari merebantur.

72. Sequitur, cap. xxiii, adventus Benedicti VIII in Germaniam, qui tanto majori scriptorum veterum fide nititur, quanto debiliori subsistit incerta ejusdem Papæ prior in imperium poregrinatio, dicam an fuga supplex ad S. Henrici auxilium. Cap. 24 explicatur reconciliatio cum S. Heriberto Coloniensi,

A ejusque (cap. 25) prædictio de obitu S. Heriberti aliaque ad ipsos spectantia, quæ in S. Meinweri fusius commemorantur, non item vaticinium quod retulit Rupertus Tuitiensis in Heriberto cap. 8, num. 31, ad xiv Martii, pag. 488, his v. « Noveris enim quia, post obitum meum, tria peraget annorum curriculum: » atque vixit S. Henricus usque ad xiii Julii anni 1024, obiit S. Heribertus xvi Martii 1021: nodum vidit Inchofer; qui solvat, cogitur S. Heriberti obitum, contra hanc veritatem reducere ad annum 1022; in quo plane falli credimus: utrum vero vaticinium istuc expressum sit, non est nostrum dirimere; certe ab Actis quæ hic illustramus. Capp. 27, 28 et 29, multus est in commemorandis junctis ultimi belli Italici, quæ non magis pertinent, aut certe in serie nostra chronologica abunde relata sunt; uti et congressus cum Rege Franciæ, quem describit cap. 30. De vero (cap. 31) inter SS. Henricum et Meinweri videnda in hujus Actis assignata alibi capita.

73. Subjungitur piissimus sancti Imperatoris titulus, cap. 32; at mire res et verba torquet Inchofer ut in definiendis diversis vitæ Henricianæ per calculos subducat aberrans in plerisque. Demum verba: « Vixit ante regnum annis triginta; duodecim et menses quinque; imperio decem demque dies super menses quatuor; Deo et sinos, si tres cum diebus viginti menses dema supra quinquaginta: mortuus anno undecimi: vigesimo quarto, feria secunda. » Primo et calculo lubens assentior: cetera vere et clarescissent, dicendo, « vixisse » sanctum « regno Junii 1002 usque ad xiv Februarii 1014, quo interlo fluxere anni non plus undecim, menses octo tidem dies. « Imperio » seu Imperatoris titulo gestus a xiv Februarii 1014 usque ad xiii Julii unde exurgunt anni omnino decem, menses quin minus unico die: ad tres autem supra quinquaginta vitæ annos, cur solum, « menses tres cum viginti » nobis demi velit Inchofer, prorsus non pio; meminerit nativitatis epocham a se suffixam esse anno 972 « die vi Maii feria secunda » inde digitos consulendo numerandoque, incompletissimos vitæ annos duos supra quinquaginta excurrentesque menses duos cum diebus septem ferme menses decem demendi sint. Sed de his dictum superius § 2.

74. Supersunt capita quinque, nempe 33 nisi vehementer fallor, fabulis accenset Inchofer « occursum dæmonium ad exsequias, » sive ad curiam apud Sancti morientis luctam, « et accusati apud tribunal Dei; » quibus adde præponderati calicis S. Laurentii, et similia, quæ in loco diximus pio boni ac simplicis eremitæ somnio quam veritatis historicæ magis affinia, nec ulla vetustiori auctoritate suffulta; quæque fortasse, poetica libertate pictoribus sive sculptoribus symbolice adumbrata qualium nimis quam obvia sunt, veram subinde

sæculorum istorum captu, induerint historiæ faciendam dignam quæ in ipso sanctorum Henrici et Cunegundis mausolæo repræsentaretur. Cap. 34, recitantur « publica » nonnulla « pietatis et religionis monumenta posita, aliaque pia opera ab Henrico gesta ; » quæ omnia, uti « et illustria miracula post mortem » « Sancto » patrata, » ejusdem factæ « apparitiones, » canonizationis diploma ab Eugenio PP. III. concessum, cæteraque tribus ultimis capitibus collecta, paulo uberius a nobis propriis suis locis relata et explicata sunt. Atque hæc de Inchoferi opere dicta sufficiant, nos exorsum deductumque pridem Commentarii nostri filum sequentibus paragraphis ordine exhibebimus, ubi ea præmiserimus quæ ad præcipuam Sancti laureolam vindicandam paulo accuratius examinari et nervosius confirmari merentur.

§ VIII. S. Henrici cum sancta virgine Cunegunde, servata in conjugio castimonia.

75. Quamquam superius dixerim multa esse quæ in Anonymo « Vitæ S. Henrici » scriptore non omnino admittenda censeam, illud certe suggillari non patior, quod habet cap. 21 et 27, unde præcipua sanctissimis conjugibus « Henrico et Cunegundi, » eaque constantissima fuit a tot sæculis gloria, quod intemeratam illibatamque virginitatem tumulis ambo et cælo intulerint. Priscas nœnias et veteres heterodoxorum satyras adversus continentiam miraculum sparsas hic nec appellandas nec refutandas suscipio ; non calumniis aut diceriis sed argumentis certandum est, recentiores aggredior. Eam historiæ partem immerito vellicavit Leibnitius, Introductionis suæ ad Scriptores Brunswicenses § 30, his verbis : « Magnum virum fuisse (S. Henricum) et probum, dubitare nos gesta non sinunt, virginitatem voluntariam in matrimonio cum Cunegunde conjugis coluisse posteriores tradiderunt, coætanei nec minimum hujus opinionis vestigium exhibent, ut adeo magnopere ei fidi non possit. » Laudat Leibnitium Struvius eique subscribit, pag. 388 ; utrumque convenio. Et quidem manifeste liquet rem illam satis perfunctorie a Leibnitio delibatam, ut qui S. Henrici canonizationem perperam tribuit Innocentio III, ut forte ea ratione pontificium de servata virginitate testimonium ad sæculum XIII removeat, verum jam supra ostensum est, totis fere sexaginta annis citius, nimirum anno 1145 coalitum honores consecutum sanctum Imperatorem.

76. At « coætanei nec minimum hujus opinionis vestigium exhibent. » Quæro, quos coætaneos hic appellare possit Leibnitius ? Adelboldum forte ? Ast istius operis solum fragmentum superest. Ditmarum ? Scivit vir eruditissimus totis sex annis Henrico præmortuum esse, neque adeo rem, quoad Sanctus vixit, ignoratam, in ejus notitiam pervenire potuisse, quam sub extremum vitæ articulum primum patefecit. Alios coætaneos scriptores non facile quis produxerit. Si ad proximè sequentes chronographos Ottonem, Hermannum, aliosque alibi nominatos provocet, facit Sancto injuriam, quod iis arbitris res

Henricianas definitas velit, quas illi vix primis, ut est in proverbio, labris degustarunt. At enim de ea re tacet Chronographus Saxo, tacent Annales Hildesemenses. Utique : sed scriptorum istorum aliorumque sæculi XII silentio opponitur positiva assertio ejusdem sæculi scriptoris, nempe Gotfridi Viterbiensis, apud Pistorium, tomo II, col. 484, cujus versus ad calcem tractatus hujus invenies. Opponitur positivissima ejusdem temporis declaratio Pontificia, in relata nuper canonizationis bulla expressis terminis testata, « in toto etiam legitimo positum S. Henricum integritatem castimoniam usque ad finem vitæ conservasse : » quod certe minime declarasset Pontifex, nisi id a Bambergensibus legitime probatum accepisset. Nihil igitur obesse potest chronographi istius et decem id genus aliorum silentium, dum istud vetustiori et probatori assertione eliditur.

77. Si Pontificio diplomati minus fidat Leibnitius, habeo, quod recusare non possit, Leonis Marsicani, alias Cardinalis episcopi Ostiensis, in Chronico Casinensi disertum testimonium, citato diplomate multo antiquius, imo sancti ipsius Henrici ætati proximum, ut pote scriptoris sæculi XI, qui, teste Angelo de Nuce, novissimo Chronici editore, « rem orsus a condito monasterio, eam adusque illud tempus perduxit, quo dedicatum inauguratumque ab Alexandro II templum fuit : » id quod anno 1071 accidisse narrant ; ut plane perspicias quam parum a Sancto abfuerit is, cujus loquentem auctoritatem omnium istius ac sequenti sæculi scriptorum silentio longe potiore existimamus. Audi Leonis verba, lib. II, cap. 46. : « Super cæteras autem bonitates seu virtutes quas idem imperator habuisse narratur a Deo, fertur vixisse castissimus, ut, ad mortis articulum veniens, coram presentibus episcopis atque abbatibus Conibundæ [Cunegundæ] conjugis suæ propinquis, eaque illis tradita, fertur (dixisse feratur :) Recipite quam mihi tradidistis virginem vestram. » Laudat ipse Leibnitius auctorem Vitæ sancti Meinwerici. « Vita Meinwerici, inquit, etsi sæculo demum sequente (adeoque XII) scripta, multa tamen habet utilia ad res Episcopo contemporaneas, Cæsarumque et principum acta cognoscenda, cum nec synodos prætereant aliasque res ecclesiarum. »

78. Si in iis omnibus fidem meretur scriptor diligentissimus, quæ ad « Cæsarum et principum acta cognoscenda » pertinent, non opinor ea parte rejiciendum, quod de castissimo sanctorum Henrici et Cunegundis conjugio disertissimis verbis testimonium dicat, rebus istis omnibus, a se narratis, æque propinquus. En igitur clarissimum opinionis a Leibnitio repudiatæ non « vestigium » solum, sed novum testimonium fideliter « exhibitum. » Sic loquitur in nostra editione, cap. 2, num. 9, apud ipsum Leibnitium num. 12, pag. 521 : « Eodem anno (nempe XII) novo rege nativitate Laurentii in civitate Patherbrunnensi celebrante, domna Chunigunda, ipsius, ut putabatur uxor, re autem vera castitatis æmulatione soror, a prædicto Willigiso Magontiensi archiepi-

scopo, inibi regiae consecrationis dominium adinvenit. » Clarissima hæc, nisi vehementer fallar, et peremptoria sunt, non a « posterioribus tradita, » ut aiebat Leibnitius, sed ab æqualibus et subæqualibus « exhibita » argumenta, quibus nec hilum officere posset cœtaneorum (si qui forte alicubi superessent) scriptorum silentium; ut proinde frigida Leibnitii locutio, « posteriores tradiderunt, » quasi indicare velit, postremis hisce sæculis natam primum piam istam credulitatem, abunde enervetur et convellatur.

79. Pluribus hic supersedeo, cum jam allegata omnino sufficiant ad refellenda quæ leviter, aut mitissime dicam, ab illustri erudito viro, nobisque, dum viveret, amico prolata sunt; melius eo loco prætereunda; quæ sane omitti absque scrupulo poterant, ut pote importune intrusa ad ostentandam quodammodo eruditionem, quandoquidem in eo, de quo ibi agitur, opere, nempe Adelboldi episcopi Ultrajectensis, supra a nobis descripto, nec verbum de « virginitate voluntaria » a S. Henrico « in matrimonio cum Cunegunde conjugæ culta, » usquam reperiatur. Optandum sane esset ut sacra omnis ecclesiastica historia tam firmis fundamentis consolidata stabiliretur, ad odiosorum criticorum obloquia præcludenda et penitus extinguenda. Jam a tanto tempore experti sunt eruditi acatholici, in hoc nostro de Actis Sanctorum opere veritates historicas tam accurate discerni ab iis quæ levi populari traditione, nimia subinde facilitate admissa sunt, ut nostræ sinceritati fidere tuto possint, nos non temere admissuros quæ solidis historicis fundamentis stabilita non sint. Maneat igitur in sua possessione sancta mater Catholica Ecclesia, et rarum continentiae virginalis tot inter illecebras exemplum, seu potius divinæ gratiæ miraculum quale eodem sæculo exhibuit in Anglia S. Eduardus, fidelibus suis filiis exaltare ac prædicare non desinat.

80. His ita adversus illustrissimum et clarissimum, nobisque æstimatissimum virum modeste ac sine ullius offensione discussis, probatisque; ignosci mihi postulo, si pari moderatione non excipiam « otia, » rectius dixeris, somnia « Gundlingiana, » quæ germanice procusa audio anno 1706, quorumque compendium, ab amico acceptum, non absque stomacho legere potui, tantam inverecundiam execratus, miratusque, in ipsa Saxonia a professore Saxone, de augustissimo Saxonico principe, contra apertissimam fidem historicam, constantissimis tot sæculorum testimoniis firmatam, tam immodesta scommata vulgi oculis lingua vernacula exposita fuisse, quæ vel ipsis, saltem cordatis, Lutheranis, exosa crediderim, utpote putida figmenta, non nisi Vulcano digna. Audet vir, ut audio, non illitteratus « otio » suo abuti, ut in cœlestes Augustos, calamo non satis castigato, calumnias evomat, eorumque castissimum conjugium, spurcis nonnullis sarcasmis commaculet, sanctissimum Imperatorem describens « ut hominem morbidum, impotentem, etc., virum

bonum et simplicem, omnia conjugis ambitiosi callidæ precibus probrosa facilitate concedent Sanctam vero Cunegundem variis conviciis prodit, et satis aperte adulteram proponit, damnum quorundam episcoporum familiaritate, absent expeditionibus bellicis marito, usam, » etc.

81. Mirare, obsecro, « otia Gundlingiana, » mera, jocos scurriles, aniles satyras, vocemus nunc et gerras Siculis inaniores; quales certe fatebuntur eruditi omnes, quibus hæc scribimus, etiam a catholicis, apud quos id genus cantiunculas committuntur potius quam plausu digna existimamus, et ac novissimam alterius Lutherani thesim historice imo fabellam ineptissimam, videlicet; « Conjugium S. Henrici Imperatoris cum sancta Cunegunde, omni tempore fuisse virgineum. » Quid est delirium si hoc non est? Ast, inquit ille, documenta reperiuntur, ex quibus constet, publicas preces indictas impetrandam toro Henriciano fecunditatem. tum postea? Quid, si id ultro admittant fateantur Bambergenses? Cur id magis S. Henrici, quam tempore vetitum? An uspiam legit ipse, castissimum conjugum continentiam vulgo notam fuisse quod sanctus ipse Henricus, jam morti proximus primum patefecit, uxorem virginem propinquitate tuens? Impostura alia aliam trudit: eruit ille in quibus documenta authentica, quibus demonstrari possit, ex SS. Henrico et Cunegunda filiam non fuisse, Novum portentum, imo lepidum ferocissimum non mihi sed « otioso Gundlingio, » probe mandandum, ut id saltem ex contribute suo discat, intentem non fuisse sanctissimum Imperatorem, lem ipse procaciter efflingit.

82. Illi isti in paucis servatæ in conjugii ginitatis prodigio affine est illud quod habet Animus cap. 21; de S. Henrici zelotypia, probata sancta uxore per candentes vomeres innocens quod pari ferme, ut superius, prætenso arguta a malevolis arrodi posset ex scriptorum cœtærum silentio. Verum enimvero pridem istud vindicarunt laudatus sæpe Hofmannus in Annis Bambergensibus, col. 52 et 53, atque Henschel die III Martii, in Commentario prævio ad S. Cunegundis Acta § 2, ad quos, ne actum agam, lectum et præ cæteris Gundlingium, castissimæ Imperatricis ferum mastigem, remitto. Id unicum in eadem historia a morosioribus desiderari posset, quod ceterum tempus designari nequeat, uti nec locus in quo ea contigerit. Hofmannus triumpho palæstram gnat Bambergam ipsam, Sancti utriusque delictum annum vero 1017. quod eum suspicor ex montibus Bambergensibus alicunde eruisse. An præfata omnia aptissime congruant, ex deducendo prævite S. Henrici chronologio ordine colligi utcumque poterit; nobis sufficit rem ipsam in controversia non adeo facile revocandam, cujus tam authentica monumenta, teste Hofmanno, in hunc usque supersunt, quæ cum tantopere impugnari non

deam, satis sit Legendæ fidem in hac etiam parte vindicasse.

83. Non ita acquiescendum censui superiori capitali concertationi, de intemerata utriusque sanctissimi conjugis servata in matrimonio continentia; quam cum speciosis Kœlerianis cavillis aliquosque impeti, saltem suggillari posse adverterem, seu veris seu prætensis illis precibus pro conjugii fœcunditate, tum vero recta aliqua, si superis placet! prole alicubi insinuata, nihil prætermittendum putavi ad obturanda non solum heterodoxorum sed et audaciorum, Catholicorum obloquentium ora, nec prius destiti quam fontem omnino detexissem ex quo tam varia, tam diversa, tam parum connexa profluxisse, liquido demum deprehenderem. Quem in finem tabularia omnia, regesta, necrologia, libros chorales Bambergensis ecclesiæ excuti curavi, exploraturus sicubi tam enormi calumniæ in antiquioribus scriptis ansa præberetur. Atque hic denuo, pro insigni suo in S. Henricum studio, operam gnæviter contulit toties laudatus R. P. Rector Nicolaus Pottu, ex cujus litteris, hoc anno 1723 ad me datis, rem patentissime explanatam faxo intelligas, atque luce meridiana clarius perspicias, merum figmentum de precibus pro fœcunditate circumferri; « prolem » vero « regiam » tunc non magis quam modo existisse in rerum natura. Rem ego omnem, prout gesta est, ipsiusmet Pottuvii verbis nude et candide proponam.

84. Ubi ex litteris meis objectas calumnias percepisset, in hæc ipsa verba respondit: « Acceptis penultimis Rev. V., prima mea cura fuit, inquirere in orationem quam quidem malevoli compositam et præscriptam fingunt, ipsius S. Henrici jussu, ad implorandam et impetrandam conjugii sui fœcunditatem, ut scilicet hac ratione impugnare possint ejus et sanctæ conjugis perpetuam castimoniam. Inveni in custodia ecclesiæ Imperialis librum perantiquum utique scriptum, ut omnia signa ostendunt, vivente adhuc sancto imperatore. Formam libri exhibet charta acclusa. Extima tegumenti pars anterior representat effigiem sancti Petri Apostoli; posterior sancti Pauli; pagine sunt ex pergameno. Titulus libri est, LIBELLUS GRADUALIS. Deinde ponuntur Gradualia incipiendo ab Adventu. Quando devenitur ad Pascha, ponuntur Litanie eadem forma et figura litterarum descriptæ, quam charta acclusa exhibet. In illis Litanis postquam facta fuisset invocatio pro summo Pontifice, Imperatore Henrico, Chunigunde regina, fit etiam pro nobilissima prole regali. Sed manifestum est quod ex hac invocatione calumnia nullum habeat præsidium: » quod mox paulo uberius, ad mala garrientium ora comprimenda demonstrabitur. Pergit epistola:

85. « Nullam aliam orationem pro impetranda fœcunditate conjugii sanctissimi Imperatoris reperire potui, etiamsi secundam partem Gradualis, varia Missalia et Breviaria, tempore S. Henrici scripta, et aliqua post ipsius felicem transitum, diligenter una

cum Reverendo D. custode perlustraverim; neque D. Eppenauer in Monte S. Michaelis quidquam reperire potuit. » En igitur relectam undequaque unicam tot fictionum scaturiginem, nullo negotio expurgandam. Majori candore ac sinceritate res tota referri nequit, quam ex epistolis familiaribus ultro citroque scriptis, quarum verba exponimus. Vix equidem induci possum ut ad ipsius sancti Henrici ætatem citatum codicem pertinere existimem, quamvis facile admittam ex antiquiori aliquo descriptum, imo precum formulas, prædictis Litanis in quibus rei cardo vertitur, insertas, Sancto ipso longe vetustiores esse credam, et in Germanicis ecclesiis, tum præcedenti, cum sequentibus sæculis usitatas, ut modo preces aliæ sunt ab universali Romana et ab aliis ecclesiis receptæ. Rectissime autem advertit Pottuvius nullum in iis formulis præsidium vulgatæ calumniæ superesse, quantumvis inde argutari videantur Henricianæ castimonie impugnatores, quibus hic ultro suggerimus, nullo dissimulato apice, quidquid vel remotissimi spargendis exornandisque calumniis fomentum præbuit: quocirca Litanias ipsas, quousque typis nostris id fieri potuit, hic expandimus, sequenti paragrapho explicandas.

LETAN. AD MISS. IN DIE SCO PASCHE.

86. XPC VINCIT, XPC REGNAT.

Xpc imperat.

Exaudi xpe. Summo pontifici et universali papæ uita.

C Salvator mundi.

Scæ Petre

Scæ Paule.

Scæ Andrea.

Exaudi xpe.

gno et pacifico imperatori vita et victoria.

Redemptor mundi.

Scæ MICHAEL.

Scæ Gabrihel.

Scæ Raphahel.

Scæ Johannes.

Scæ Stephane.

Exaudi xpe.

uita.

Scæ Maria.

D Scæ Radagundis.

Scæ Gerdrudis.

Exaudi xpe.

lus et uita.

Scæ Clemens.

Scæ Uite.

Scæ Pantaleon.

Exaudi xpe.

uita.

Scæ Maurici.

Scæ LANDBERTE.

Scæ Gereon.

Exaudi xpe.

tioni N. salus et uita.

Scæ Silvester.

Tu illum adiuua.

Tu illum adiuua.

Tu illum adiuua.

Tu illum adiuua.

Heinrico a dō coronato ma-

gno et pacifico imperatori vita et victoria.

Tu illum adiuua

Tu illum adiuua

Tu illum adiuua.

Tu illum adiuua.

Tu illum adiuua.

Tu illum adiuua.

Chunigundæ reginæ salus et

Tu illam adiuua.

Tu illam adiuua.

Tu illam adiuua.

Nobilissimæ proli regali sa-

Tu ill adiuua.

Tu ill adiuua.

Tu ill adiuua.

N. ductori pacifico salus et

Tu illum adiuua.

Tu illum adiuua.

Tu illum adiuua.

N. epo et cunctæ congrega-

Tu illum adiuua.

Sce Martine.	Tu illum adiuua.
Exaudi xpc.	omnibus iudicibus et cuncto exercitui xpianorum uita et uictoria.
Sce Georgii.	Tu illos adiuua.
Sce Emmeramme.	Tu illos adiuua.
Sce Sebastiane.	Tu illos adiuua.
XPC VINCIT, XPC REGNAT, XPC IMPER.	
Rex regum.	Xpc uincit. xpc. regnat.
Gloria nostra.	Xpc uinc. xpc. reg.
Misericordia nostra.	Xpc uinc. xpc. reg.
Spes nostra.	Xpc uinc. xpc. reg.
Auxilium nostrum.	Xpc uinc. xpc. reg.
Victoria nostra.	Xpc uinc. xpc. reg.
Lux, uia, ueritas nostra.	Xpc uinc.
Fortitudo et iustitia nostra.	Xpc. uinc.
Prudentia et temperantia nostra.	Xpc. uinc.
Liberatio et redemptio nostra.	Xpc. uinc.
Arma nostra inuictissima.	Xpc. uinc.
Murus nr inexpugnabilis.	Xpc. uinc.
Defensio et exaltatio nostra.	Xpc. uinc.
Ipsi soli imperium gloria et potestas per immortalia scia sclorum am.	
Ipsi soli laus, honor et iubiliatio per infinita scia sclorum amen.	
Ipsi soli uirtus, fortitudo et victoria per omnia scia sclorum amen.	
XPE AVDI NOS. TER.	
KYRIE ELEYSON.	

§ IX. *Ex Litaniiis Bambergensibus incassum suggillata.*

87. Habes modo orbi expositum et reuelatum præ-tensum iniquitatis mysterium, quod in Litaniiis Bambergensibus latere frustra sibi persuaserunt continentie Henricianæ non minus quam omnis castimonie, in Romana Ecclesie tantopere æstimatæ, osores malevoli. Redditi sunt characteres omnes, saltem quoad fieri potuit, post exclusas e typographia abbrevationes, quas in æs incidere operæ pretium visum non est, cum ex iis controversiæ caput minime pendeat. Libellus iste gradualis oblongus est, angustioris formæ, tantillum superantis columnas hic compositas, quibus verba omnia secundum syllabas et lineas adhibita sunt, nullo apice neglecto aut transposito. Tres ferme pagellas implet tota ea Litania, tot suppositionum et calumniarum materia; quam nobis ad libelli normam dividere non licuit, satis fuit totam fideliter repræsentasse, Rubricis capitalibus, ut vulgo loquuntur, in prima facie nitide depictus est prædictus titulus, LIBELLUS GRADUALIS, litteris hodiernæ formæ non multum absimilibus præter E. G. A et D. Titulus interior rubris etiam majusculis, utcumque typis nostris exprimitur. Sic litteræ initiales omnes miniatæ sunt, uti et X, quotiescumque recurrit Christi Servatoris nomen, cujus monogramma satis notum esse putamus. Fidem nos integre liberasse, testari poterunt quicumque autographum ipsum Bambergæ inspicere et cum hac editione conferre dignabuntur.

88. Porro schema ad me transmissum, atque hic

A typis excusum, tam rigide per singula excussi, ut nihil intactum reliquerim quin id continuo Bambergensibus objicerem. Imprimis Litanie istæ, licet Bambergæ hodie dum asservatæ, pro istiusmet ecclesie usu scriptæ non videntur, ubi, procul dubio, additæ essent appellationes fundatoris et fundatricis. Præterea non recte signatur Sanctus, « imperator a Deo coronatus, » dum interim Cunegundi simplex reginæ titulus apponitur, quandoquidem constet ambos eodem die a Benedicto PP. VIII, anno 1014, Romæ Cæsareo diademate impostio inauguratos. At vero Kœleri palmare argumentum pro existentia « nobilissimæ prolis regalis, » acrius intorquere non destiti, hoc ferme ratiocinio, ad hominem, ut aiunt, adversus Bambergenses concludens: Non minus certum est, in iis Litaniiis Deum invocari pro « salute et vita nobilissimæ prolis regalis, » quam certum sit invocari pro vita et victoria S. Henrici, pro salute et vita S. Chunigundæ; atque hoc secundum apud vos indubitatum est, quidni igitur et primum? Preces pro conjugibus ut vivis ibidem ad Deum funduntur, vivere itaque etiam oportuit « nobilissimam prolem regalem, » et quæ inde Kœleri consecraria sunt. Hæc exercitii gratia, uti loquimur, a me proposita erudite enodavit et dissolvit Pottuvius, tribus responsionibus sic omnia elucidans, ut habeat Kœlerus quibus acquiescat. Verba ejus fideliter etiam reddo.

89. « Si Kœlerus ex verbis Litaniarum quæ reperiuntur in Graduali manuscripto. NOBILISSIMÆ PROLI REGALI SALUS ET VITA, vult inferre, ex matrimonio sanctorum Henrici ac Cunegundis saltem filiam fuisse genitam, non recte infert. » Ea responsionem primam: « Quia verosimiliter Litanie istæ jam ante tempora S. Henrici fuerunt in usu in ecclesiis Germaniæ, tanquam formulæ communes supplicandi pro Pontifice, Imperatore, Imperatrice, etc. Non quidem diffitemur, illas ætate S. Henrici descriptas sive exaratas fuisse; id enim tam figura characterum illo tempore usitata, quam expressio nominum Henrici et Cunegundis, pro quibus tanquam vivis supplicatur, nobis persuadet: sed solum dicimus illas post erectionem ecclesie Bambergensis, ex alio exemplari descriptas seu transumptas fuisse, additis tunc nominibus Henrici et Cunegundis, tanquam actu regnantium. Neque gratis id dicimus; quia totus Libellus gradualis (cujus duæ sunt partes, una hiemalis, altera æstiva) est descriptus ex exemplaribus in ecclesiis adhiberi solitis. Merito igitur asserimus, etiam Litanias, quæ sunt pars Gradualis, fuisse tunc aliis ecclesiis communes, et ex illarum exemplaribus desumptas. Igitur ex illis non recte infertur, ex matrimonio sanctorum Henrici et Cunegundis progenitam esse saltem filiam, qui sunt formula solummodo communis. »

90. Apposite urget Pottuvius et magis etiam instat hoc modo: « Quod si contendas Litanias istas non esse desumptas ex aliis exemplaribus, sed pro ipsa ecclesia Bambergensi primo fuisse compositas, de-

mus id ita esse, quod tamen non probas; sed sic ex ipsis Litanis ostendo sanctos conjuges, tunc, quando Litanie scriptae fuerunt, non habuisse prolem. Quia si habuissent, in Litanis vel expressum fuisset nomen prolis, sicut expresse fuit nomen Henrici et Cunegundis, vel saltem indicatus fuisset sexus, an sit filius vel filia. Nam, sicut in formula supplicationis pro sancto Henrico dicitur: « Tu illum adjuva, » in supplicatione pro sancta Cunegunde: « Tu illam adjuva, » ita, si tunc exstisset filia regalis, debuisset dici: « Tu illam adjuva. » Cum solum ponatur per abbreviationem: « Tu ill. adjuva, » quod « ill. » nec illum nec illam significat, sed est indifferens ad utrumque; signum est quod tunc non exstiterit filia, neque etiam filius. Manet quod sit formula communis, quae masculo aequae ac feminae convenire possit. Confirmatur id ex sequentibus formulis earundem Litaniarum, ubi ponitur N. quae sunt formulae communes supplicandi pro quibuscumque ducibus, episcopis, » etc.

91. « Deinde, » pergit eodem tenore Pottuvius, « etiamsi supplicatio pro NOBILISSIMA PROLE REGALI in Litanis habeatur, unde probas quod, prole non existente, supplicatio illa fuerit decantata, et non potius in isto casu omissa? Certe, quamvis in istis Litanis formula supplicationis pro Imperatrice habeatur, si tamen Imperator nondum esset conjugatus, aut evaderet viduus, formula supplicationis pro Imperatrice haud dubie in utroque casu omitteretur. Ita, etiamsi formula pro nobilissima prole regali in Litanis ponatur, prole tamen deficiente, videtur formula illa in decantatione Litaniarum fuisse omissa. Nisi forte fuisset aliqua conjectura aut indicium fecunditatis conjugii: tunc enim fideles subditi optare, Deoque supplicare solent, ut fructus in arbore et gemma in concha maturescat. Potuerunt autem Bambergenses id sperare et merito apprecari tam insignibus conjugibus, quorum votum continentiae ignorabant. » Addere liceat quod proxime formula: « N. ductori pacifico salus et vita » haud dubie praetereunda sit, Caesare ipso exercitibus imperante. Sic alteram pro loci Episcopo et primam pro Romano Pontifice, nemo decantatas somniaverit alterutra sede vacante. Hodiernam, et jam tot saeculi constantem Ecclesiae praxim consulat Kœlerus, et quae hic dicta sunt verissima esse perspiciet.

92. Non hic haeret Pottuvius; sed altera responsione seu argumento instat in hunc modum: « Sine nota sanctissimi ac prudentissimi Imperatoris » (haec praedicata cum Gundlingio non negabit Kœlerus) « asseri non potest quod ex suo conjugio genuerit saltem filiam. Vel enim illam genuit ante foundationem episcopatus Bambergensis, vel post illam: neutrum sine nota Imperatoris asseri potest. Imprimis non potest dici quod genuerit ante foundationem, quae contigit anno VI vel VII post millesimum. Colligitur id ex allocutione S. Henrici, quam in conventu Francofurtensi habuit ad S. Willigisum archiepiscopum Moguntinum et caeteros archiepiscopos et epi-

scopos praesentes, uti refert Ditmarus episcopus Merseburgensis, historicus synchronus, libro VII, pag. 67: « Ob recompensationem futuram, inquietabat sanctus Imperator, Christum haereditem elegi; quia in sobole acquirenda nulla spes remanet mihi. » Quod si S. Henricus ante foundationem episcopatus genuit filiam, quomodo cum veritate dicere potuit, sibi in acquirenda sobole nullam remanere spem? Nonne conventus Patrum poterat illi opponere: « Quomodo nulla spes acquirendae sobolis in praesenti matrimonio tibi superest, qui paucis hisce annis, quibus in matrimonio vixisti, filiam genuisti? » Male igitur dignitati sancti Imperatoris consulit, qui procreationem sobolis ante foundationem episcopatus illi affligit.

93. « Deinde absque ejusdem Sancti prostitutione etiam asseri non potest, genitam ipsi fuisse filiam post foundationem episcopatus. Ille claris et expressis verbis, coram celeberrimo conventu praesulum, asseverat, sibi in acquirenda sobole nullam superesse spem: quis ergo sine nota tam sapientis et circumspecti Imperatoris dicet illum nihilominus, post asseverationem adeo solemnem, procreasse filiam? Nisi igitur valida ratio afferatur, qualis non affertur, exigit dignitas tanti Imperatoris ut credamus illum verum dixisse, dum solemni contestatione asseveravit nullam in acquirenda sobole sibi remanere spem. Quis autem illi spem omnem ademit? Quis nisi ille ipsemet voluntario voto continentiae, in honorem Dei emisso, et a castissima conjugate ratihabito? Poterat dicere cum Jephthe (*Jud. II, 35*): « Aperui enim os meum ad Dominum, et aliud facere non potero, » quam perpetuam servare continentiam. Quid aliud innunt verba immediate sequentia, ab Imperatore in conventu prolata: « Et quod praecipuum habui, ac meipsum cum modo acquisitis seu acquirendi, in sacrificium Patri ingenito jam dudum secreto meutis obtuli: » quid, inquam, aliud innunt verba illa, quam votum castitatis, quo sanctissimus Imperator, juxta consilium Salvatoris (*Matth. XII, 12*), « se ipsum castravit propter regnum caelorum, » et inclinationem relinquendi sibi similem post se, Deo in sacrificium obtulit, magno Abrahamo in eo comparandus, quod iste paratus fuerit, Isaacum filium, sibi pridem natum, immolare, hic vero spem filii et haereditis sibi nascituri, intima mentis devotione, Altissimo sacrificaverit? »

94. Hasce quaestiones, satis concisas ac stringentes, ad Kœlerum universas remittimus, ut in proximis thesibus suis historicis apta responsa suppeditet. Neque tamen hic desinit Pottuvius, cujus haec tertia responsio est. « Si S. Henricus genuit filiam et curavit pro ea publicas in ecclesia Bambergensi institui preces, uti Kœlerus ex Litanis citatis probare velle videtur; moraliter impossibile est potuisse in mundo, et imprimis Bambergae, persuasionem universalem invalescere, sicut reipsa invaluit, quod sancti Henricus et Cunegundis in suo matrimonio virginali continentiam perpetuo servaverint. Si

enim Kœlerus tam sagax est ut post septingentos annos ex illis Litanis odoretur sobolem regiam. quomodo Bambergenses, qui Litanias illas tempore sancti Henrici decantaruut, et annis insequentibus usque ad hæc tempora, in Libello graduati descriptas, pones se retinuerunt, sæpius inspexerunt, et aliis inspiciendas exhibuerunt; quomodo, inquam, illi omnes nihil unquam de tali filia cogitarunt, aut exinde collegerunt? Fueruntne omnes per septem sæcula adeo stupidi, ut nullus caperet mysterium, in Litanis reconditum, quod nunc tandem Kœlerus mundo revelat? Et si Bambergenses, tempore S. Henrici, filiam ejus noverunt, et pro ea publice in Litanis precati sunt, quomodo et quando potuerunt delabi in eam persuasionem, ut crederent SS. Henricum et Cunegundem in suo conjugio pari consensu perpetuam servasse continentiam? »

95. Importunus quæsitur est Pottuvius. « Quomodo, inquit, ad idem sentiendum totum imperium, et lotus late Christianus orbis induci potuit? Quomodo celeberrimus ordo D. Benedicti S. Cunegundem, post obitum S. Henrici, ad cœnobium Confugiense suscepit ut virginem, se deinceps ipsam constanter ut talem habuit et coluit, si scivit, quod nescire non potuit, illam in suo conjugio fuisse matrem filiae regalis? Quo sæculo, et circa quem annum memoria filiae istius oblitterata fuit, et ejus loco exorta persuasio de virginali continentia SS. conjugum? Ex rescripto Eugenii III constat sæculo XII id jam fuisse creditum, et legitimis testimoniis confirmatum, S. Henricum, in toro etiam legitimo positum, integritatem castimonie usque ad finem vite conservasse: si sæculo immediate præcedente S. Henricus in suo conjugio filiam genuit, et pro ea in Litanis publice supplicatum fuit, quis sibi persuadeat, potuisse tam brevi tempore memoriam nobilissimæ prolis regalis apud omnes perire, et fecundos conjuges haberi pro virginibus? Etiam si in aliquo conjugio nulla umquam appareat soboles, homines tamen difficulter inducuntur ad credendum, quod tales conjuges prole careant ex virtute perpetuæ continentie; sed id adscribunt sterilitati nature, aut aliis impedimentis naturalibus. Multo minus homines propinqui ætati SS. conjugum scivissent se induci ad credendam perpetuam eorum continentiam, si illi in suo conjugio suscepissent filiam, quod utique homines, ætati isti adeo vicinos latere non potuisset.

96. « Necessè est igitur fateri, legatos apostolicos ab Eugenio III, ad inquirendam rei veritatem sæculo XII Bambergam missos, uti et multos religiosos ac discretos viros non potuisse induci ad credendam et attestandam integritatem castimonie S. Henrici usque in finem vite, si vel in matrimonio suo genuisset filiam, vel si de illa integritate castimonie non habuissent iudicia, testimonia et argumenta certa ac minime suspecta; in quibus pietas Christiana posset merito conquiescere, et memoria tam illustris exempli cum solatio frui. Sed cum humani generis hostis indignissime ferat in Ecclesia adeo

illustres continentie imagines ad cultum et imitationem palam proponi, actus rabie et invidia, nititur easdem tetris coloribus obscurare, sicut olim per iconoclastas Christi et Sanctorum imagines ex hominum oculis tollere conatus fuit, ne isti, ex earum aspectu, ad imitanda egregia Sanctorum illorum facta excitarentur. » Os durum! mi Kœlere, sed quod tu in medium temere projecisti, cæteris argumentis jam abunde superius dilutis. Te unum hæc jacula feriunt, teque adeo petunt quæcumque hoc toto paragrapho disputata sunt: tute hoc intristi, tibi omne exedendum est; nobis supersunt præcipua sanctissimi Imperatoris gesta chronologice, pro nostro instituto, digerenda.

§ X. *Præcipua S. Henrici gesta ad temporum ordinem revocata, a regni principio ad fundatam ecclesiam Bambergensem.*

97. Quæ ante susceptas regni habenas sanctissimo Imperatore gesta sunt, cum nec Vitæ scriptores nec Ditmarus aut alii memoraverint, frustra a nobis eorum ordo requiratur; ab Ottonis III obitu series nostra deducitur. Neque vero singula scrupulose discutimus, sed præcipua seu illustriora et ad sanctitatem cæterasque res totius regni et imperii tempore gestas spectantia, quæque a notissimæ Vitæ seu potius elogii compilatore Anonymo ex parte memorata quidem sunt, ast ita commixta ut nusquam appareat quo anno affigenda sint, auctore ad hæc tam parum attento, ut, ubi annum exprimit, plerumque a recta chronologia deflecta, exemplum sit in ipso met jam dictæ Vitæ principio, quam in hunc modum orditur: Anno ab incarnatione Domini MI, ab Urbe condita MDCCLII, Ottone puero Romæ defuncto, vacante regni solio, cum de principe subrogando ageretur, omnium vota, nutu divino, ad eum inclinantur, qui tunc in regno habebatur potissimus. » Aberant hic characteres prope omnes: neque enim anno 1001 mortuus est Otto III, sed 1002, neque erat annus Urbis conditæ 1752. sed vero similis 1754; neque Romæ mortuus Otto iste, sed Paternæ seu Paterni, castro Campaniæ Romanæ, in ditione Ecclesiæ atque in maritimo tractu, in ora maris Tyrrheni, ubi alias villa Plinii junioris, teste Holstenio, quidquid alii a situ tantillum deflectant.

98. A tali exordio quid in ordine ad digerendam rerum seriem sperari possit, facile intelligitur: id nobis potissimum curæ erit ut salvam rerum veritatem in rectum, quoad fieri poterit, ordinem chronologicum redigamus, adjectis nonnumquam et ad proprios etiam hinc inde annos revocatis largissimi in ecclesias et monasteria Imperatoris donationibus et privilegiis, quorum cum jam scriptores plures meminerint, nobis ea obiter attigisse suffecerit. Cæsareæ isti profusæ ferme liberalitati a regni principio intendisse invenies apud Mabillonium in Annalibus Benedictinis ad annum 1002, pag. 159, num. 26, dum aream quamdam intra muros urbis Ratisbonensis Althensi monasterio dedit; et plura alia majora beneficia eidem monasterio præstitit annis

sequentibus, quorum diplomata exhibet Gretserus ad calcem vulgatissimæ Vitæ, a pag. 65. Nec desunt Henricianæ munificentiae argumenta apud Hundium in sua Metropoli Salisburgensi, ut vide, pag. 140 et alibi: Quæ ad Westphaliæ seu Saxoniae partes reducuntur S. Henrici privilegia et donationes, in annos quosque suos uberius et diligentius distribuit et accurate explicuit noster Nicolaus Schaten in Annalibus Paderbornensibus, lib. iv, a pag. 362, quod hic indicasse satis est: Vita S. Meinwerici donec potius ipsa quam instrumenta enumerat. Alia rursus habet laudatus Mabillonius, pag. 161; nos præfixam seriem exordiamur.

99. Ad tres primos regni S. Henrici annos quod attinet, in iis tantopere laborandum non erit, cum res eo tempore gestas satis apposite distinxerit et ordinaverit laudatus supra Ultrajectensis episcopus Adelboldus, rerum prope omnium testis oculatus; ut hic audiendum omnino non putem Alberici Chronicon, dum in ipso solo, tacentibus vetustioribus, mira fingi potius quam vere narrari videntur ad annum 1003 de Windis seu Winidis populis idololatriæ a S. Henrico per id tempus subjugatis, quorum regibus hujusmodi anecdotum applicat: « Hos populos Henricus tributarios fecit, ita ut in omnibus solemnitatibus quibus coronabatur, quatuor reges eorum lebetem, quo carnes condiebantur, in humeris suis, duobus vectibus, per annulos quatuor inductis, ad coquinam vectitarent. » Fides sit penes auctorem. Saniora longe sunt quæ Adelboldus diligenter commemorat, res omnes sancti Imperatoris accurate complexus ab obitu decessoris Ottonis III usque ad bellum Slavonicum, post primam in Italiam expeditionem S. Henrici Acta percensens, quæ utinam ad finem usque vitæ, eadem methodo et fide perducta, ad nos transmissa fuissent! Vel hoc dolendum est, quod in apparatu ad prædictum bellum fragmentum nostrum deficiat.

100. Non eum fontem consuluit Hofmannus, dum in Annalibus suis Bambergensibus a col. 35 plurima commiscuit a veritate et recta chronologia prorsus aliena, quæ ex sola collatione cum Adelboldi dictis penitus convelluntur; æque ac fictitia S. Henrici electio a septem Imperii Electoribus, eo tempore et multis etiam post annis in Germania necdum cognitis, quæ nos hic aliis discutienda et refutanda relinquimus. Paulo accuratior est in iis recensendis quæ ad munificentissimam ecclesiæ Bambergensis fundationem a col. 40 retulit, ut infra pluribus expendemus. Ad Adelboldum regredimur, in cujus narratione præcipue observandum quod trium annorum spatio, nempe annis 1002, 1003 et 1004 contrahat quæ alii cum Ditmaro, ab amanuensibus, nisi vehementer fallor, corrupto, ad quatuor, id est usque ad annum 1005 extendunt; apud quos prima illa expeditio Italica, a S. Henrico suscepta, dum misera Pavia in favillas prope redacta est, anno 1005 perperam innectitur, quæ ab Adelboldo, Chronographo Saxone et Annalibus Hildesemansibus dissertissime anno

A 1004 consignatur, ut ex clarissimis eorum textibus evidenter demonstratur, probantque etiam ad oculum solennitates festorum toto primo regni S. Henrici triennio celebratorum, quæ vel ex ipso Ditmaro pariter eruuntur.

101. Interim ipse sic librum suum sextum orditur: « Post salutiferum intemeratæ Virginis partum, consummata millenarii linea numeri et in quinto cardinalis ordinis loco, ac in ejusdem quartæ initio hebdomadæ in Februario mense, qui purgatorius dicitur, clarum mane illuxit sæculo, et Henricus divina gratia rex, antecessorum suorum nævum cupiens emundare, sibi que veniam promerere æternam, dispositis secundum suimet placitum ad hoc pertinentibus cunctis, perrexit ad domum suam, ubi se corporaliter semper solebat relicere, et ubi desiderato diu alimento paululum reficeretur in mente; convocansque ad se omnes regni primates, dedit episcopatum sanctæ Merseburgensis ecclesiæ capellano suimet Wigberto. » Pergit ea indicare Ditmarus quæ cap. 3 et 4 memorat Anonymus, nulli ordini affixus, ex cujus sensu præmittenda est S. Henrici reportata de Slavis victoria restitutioni ecclesiæ Merseburgensis, ut pote quæ ex celeberrimo voto facta sit, ante eam victoriam concepto, de quo mirum est Ditmarum clarius non meminisse, quamquam ad illud alludere videatur tribus ultimis elogii superius dati versiculis. Itaque ipso illo anno 1004, aut forte præcedenti, ut alii statuunt, obtenta est prædicta victoria, quam instauratio ista Merseburgensis ecclesiæ subsecuta sit. Sic ad dictum annum 1004 loquitur Hermannus Contractus: « Henricus rex Italiam petens, sibi eam subjicit: Papiam ipsa die qua coronatus est, irrumpeus, gladio et igne perdomuit: unde in Saxoniam rediens, Bohemian et Bolezlaum ducem Slavorum cum tota gente subjugavit. »

102. Non dissimulaverim, totam illam cap. 4 adornatam Anonymi narrationem, tot miris portentis palliatam, nunquam mihi placuisse, eo præsertim, urgentissimo in his adjunctis argumento, quod Ditmarus, rerum omnium tum gestarum oculatus testis et scriptor, Merseburgensis ecclesiæ suæ ruinam, bonorum ejus alienationem, ac demum per S. Henricum restorationem tam sollicite et accurate memorans, de tot miraculis, ibi a Vitæ scriptore conglobatis, non meminerit, nusquam solitus ea silentio involvere quæ ad tam eximii benefactoris sui gloriam conducere posse existimavit; ut prodigio simile dicendum sit tam illustrem victoriam, si sic parta est, ab eo præteritam fuisse. Ut candide dicam quod sentio: suspicor Anonymum, virum bonum, nonnulla ad S. Henricum transtulisse, quæ forte ad alios pertinent; aut certis temporibus aptasse, quæ ipsis non conveniunt. Certe mihi numquam suaserit historiunculam, de Sancti meritis in trutina expensis quam habet cap. 28: neque magis placet alia de claudicatione narratio, ex apographo Bambergensi cap. 24: quæ omnia, ut mitis

sime dicam, censeo non tam facile a viris cordatis A et eruditis admittenda.

103. Redeo ad Ditmarum in quo post jam dicta sequitur brevis hiemalis expeditio in inquietum Boleslaum, admissio in gratiam Henrici rebellis, et fratris Brunonis fuga ad S. Stephanum regem Hungariæ sororium, cujus intercessione in gratiam demum admissus est. Hisce connectit quæ ad Clusas, et in reliqua Longobardia a Sancto gesta sunt, eumque per Alemanniam et Alsatiam in Saxoniam reducit, Boleslao infestum, quem tunc haud dubie bello aggressus est, non eo tamen de quo jam diximus meminisse Anonymum cap. 4. Melius longe et fusius expeditionem enarrat laudatus Ditmarus a pag. 378. Atque hæc omnia rectissime ab Adelboldo aliisque citatis anno 1004 gesta referuntur, ut proinde in Ditmaro agnoscendus sit error, quidquid Baronius et recentiores passim ei in hac parte adhæreant; quo pacto tollitur inextricabilis difficultas in iis apte distinguendis quæ duobus istis annis 1004 et 1065. a S. Henrico peracta sunt; nam Chronographus Saxo ad annum 1005 nihil habet præter invasionem Poloniæ in quo « proh dolor! multos perdidit, cum exercitu secum deferens corpora ducum mortuorum inde reversus. » Chronicon Hildesemense eo anno 1005 narrat, Regem « in partibus Saxonie ad tempus Quadragesimæ habitasse, » Pascha vero Aquisgrani celebrasse, quibus adde quæ tradit Vita S. Meinwerci, cap. 2, num 11, pag. 515, de Schatenus a pag. 372. Quidquid vero præterea anno 1005 a S. Henrico gestum fuerit, id certum videtur, principium citati libri sexti plane corruptum esse, ut ex ipsonet Ditmaro infra evincere conabimur.

104. Præmittunt Annales seu Chronicon Hildesemense ad annum MIV: « Et Bruno frater regis (S. Henrici) obtentu domnæ Gislæ matris ejus acquisivit gratiam, » quo plane modo etiam loquitur laudata S. Meinwerci Vita loco citato. Recte hæc, opinor, isto anno collocantur, at contra Adelboldi, et aliorum sententiam, « obtentu Gislæ matris, » quod ipsi potius « Giselæ sorori » tribuunt, nuptæ S. Stephano regi Hungariæ, cujus desponsationis determinatum annum frustra apud synchronos scriptores quæsi hactenus. Consulendi itaque fuere Annales ecclesiastici istius regni a nostro Melchiorre Inchofer, superius laudato, concinnati, sed quibus acquiescere non licuit, cum ibi scriptor asserat matrimonium contractum fuisse anno 1005, regni Stephani vicesimo, quæ cum Adelboldi aliorumque narratione convenire nequaquam possunt, ut potius dicendum sit Gisela istam, Sancti, sororem, ut minimum anno 1004 S. Stephani thalamum subiisse. Magis placent quæ adducit laudatus Inchofer ad emolliendas duriores nonnihil enuntiationes scriptorum Germanorum, identidem inculcantium prædictam Gisela non aliis pactis et conditionibus regi Hungariæ concessam, quam si is repudiato paganismo Christiana sacra et bapti-

smum susciperet, unde S. Henricus Hungarorum Apostoli nomen promeritus sit. En verba Inchoferi :

105. « Alii quoque minus considerate scripserunt; Gyselæ pulchritudine per nuntios et pictores accepta, captum Stephanum, ejus connubium expetiisse. Quæ tamen aspernata sit, nisi abjecto idolorum cultu, Christo nomen dedisset. Accepisse conditionem Hungarorum regem, dum venustissima puella potiretur, mox cum toto regno ad Christi sacra accedentem, Stephani nomen tulisse: Henricum vero, quod tradita sorore conversioni gentis operam navarit, Hungarorum apostolum dictum esse. Cui fabulæ inter alios assensi videntur Sigebertus, Albertus Krantzius, Joannes Cuspinianus; non animadvertentes, ex Christianis pridem parentibus, et divino monitu appellatum Stephanum, id genus pactionem procul habuisse, et Henricum ultro, adamata ejus virtute, favisse tam opportuno matrimonio, quod ad religionis in gente jam conversa incrementum haud parum faceret. Quamquam dubium non sit, ad plures nondum Christo devotos traducendos, Gyselæ fratrisque Henrici pietatem et zelum, ingens momentum adjecisse, ut hoc propter, et hic apostoli Hungarorum, et illa adjutricis fidelissimæ nomen tueri queat. » Ex hoc, ut obiter notem, aliisque ejusdem historiae locis refellenda sunt, quæ Albericus ad annum 1010 reginæ huic Giselæ turpia et infanda affricare ausus est.

106. Ut de prædictis annis duobus 1004 et 1005 postremum dicam, vellem ea vera esse quæ non ita pridem Struvius in laudato supra Syntagmate, ad solvendum, cui se imparem videbat, nodum ita copulavit, tom. I, pag. 379: « Hinc compositis in Germania rebus, anno MIV ab Italis evocatus illorum terram intravit, et licet aditus probe custodiret Harduinus, Veronam venit; inde Brixiam usque ad Papiam progrediens, ubi ab omni populo benevole susceptus et anno MV communi consensu in regem Italiæ est coronatus. Hinc sedato et Papiensium contra Germanos commoto tumultu, in Germaniam fuit reversus. » Diceres, totum fere biennium tenuisse primam illam a S. Henrico susceptam expeditionem, quæ tamen, testibus Adelboldo et Ditmaro, brevissima fuit: nam sanctus Imperator majorem hebdomadam usque ad Pascha ad Clusas transegit, ac rebus celeri cursu confectis, post coronationem et turbas Papienses, « Pentecoste sancta pia animi devotione celebrata.... injuriam a Boleslao sibi illatam tenens mente repositam, repatriare festinat.... et in vigilia S. Joannis (Baptistæ) colloquium cum Alsatiensibus habuit.... Post hæc rex Moguntiam venit; ibique solito pietatis affectu, Apostolorum solennia celebriter peregit; » inde in Saxoniam adversus Boleslaum profectus, ut ex tota rerum serie clarissime detur intelligi, primam illam in Longobardiam excursionem a discessu ex Bavaria vix totis tribus mensibus tenuisse.

107. Minus displicet quod ait idem Struvius ex A Sigeberto ad annum 1005. « mortuo Ottone duce, ducatum Lotharingæ comiti Godefrido, filio Godefridi Ardennensis » commissum; in quo scriptores alii satis conveniunt. At quod, eodem Sigeberto præeunte, refert anno 1010, gentem Ungarorum, hætenus idololatriæ deditam, cum suo rege baptismo tunc primum initiatam, quod tot alii cum Hofmanno perperam secuti sunt, ad superius dictorum sensum omnino explicandum est. De episcopatu Bambergensi ad duos proxime sequentes annos paulo accuratior disquisitio instituetur. Huc proprie pertinet synodus Tremoniensis, de qua Ditmarus, pag. 380 (ex principio cætera ferme colligens :) « Posita est etiam in loco, qui Throsmunini dicitur, magna synodus, B ubi rex coepiscopis, præsentibusque cunctis, plurima questus est sanctæ Ecclesiæ convenientia, et communi eorumdem concilio hæc statuit deinceps prohiberi, et optimo novæ institutionis decreto, gravem peccatorum suimet sarcinam relevari, anno Dominicæ Incarnationis xv, anno autem Domini Henrici II regnantis quarto, in die Non. Julii. » Nomina episcoporum, et quæ ibi ordinata sunt ex nostro codice ms. supplevit Leibnitiuss, aut potius amanuensium ejus aliquis, cujus inadvertentia factum ut relicta sit prioris editionis notula, « deest decretum synodi Tremoniensis, » ubi decreta ipsa omnia immediate præmissa sunt. Sit hæc prima Vitæ S. Henrici periodus.

§ XI. *Episcopatus Bambergensis a sanctis Henrico C et Cunegunde fundatus.*

108. Hic nobis occurrit sanctissimi juxta ac munificentissimi Imperatoris monumentum longe præstantissimum, novæ ecclesiæ cathedralis a fundamentis erectio et locupletissima dotatio, Sancto ipsi fundatori non minima curarum, molestiarum, quin et bellorum materia; dum a proximis episcopis Herbipolensi et Eystettensi, ad novæ diocesis fines determinandos, graves subortæ sunt difficultates, tum vero a sanctissimæ conjugis germanis fratribus odia, invidiæ, insidiæ, bella etiam commota sunt, quod opulentissimum patrimonium, imo et dos ipsa sororis Cunegundi assignata, quam ad se redituram speraverant, prodige, ut ipsi loquebantur, ditandis D canonicorum monachorumque congregationibus dilapidaretur : quæ quousque invaluerint, suis infra locis insinuare non prætermitemus. At enim hæc omnia superavit S. Henrici castissima religio, inconcussa pietas, et explorata animi fortitudo, quibus armatus virtutibus et diocesium ecclesiæ suæ Bambergensi vindicavit, et ingratorum affinium conatus, si non merita ultione, saltem Christiana tolerantia compescuit. Foundationem ipsam, ut præcipuum operis sui argumentum, multis capitibus complectitur Vitæ scriptor anonymus, sed ex quo, ut supra abunde exposui, ad chronologicam seriem nihil magnopere elicias, ut adeo hæc aliunde eruenda et componenda sit.

109. Ordo rerum apud Ditmarum exigit ut post

synodum Tremoniensem, de qua jam satis diximus paragrapho præcedenti, reliquum anni impensum intelligatur bellicis adversus Boleslaum conatibus, quos inter intellectis Balduini Flandriæ comitis molitionibus, quas describit Ditmarus pag. 383, arma sequenti proxime anno 1006, ut testatur Sigebertus, in eum verterit, ubi quæ duobus annis 1006 et 1007. gesta sunt simul istic connectit Ditmarus, eadem pagina denuo resumens quæ ad annum jam dictum 1006 pertinent. Jacobus Meyerus, in Annalibus Flandriæ, diligenter et accurate descripsit quæ in bello isto Flandrico, non eodem semper rerum successu, a S. Henrico adversus comitem nostrum Balduinum tentata sunt, explicata ejus occasione et adjunctis aliis pluribus satis curiosis, quæ alibi non adeo distincte enucleata reperiuntur : ipsum videsis annis 1005, 1006 et 1007 : nobis satis est singula ad proprios calculos revocasse, ad quod nos hic juvat Mabillonius pag. 185, dum ex diplomate anni 1006 ostendit habitum eo ipso anno inter S. Henricum et regem Franciæ Robertum, colloquium, quo labefacta non nihil amicitia redintegrata est. Videatur idem Mabillonius pag. 188, num. 88 et 89, placitum regis memorans pro Italicis monasteriis.

110. Ditmarum denuo sequimur. apud quem, « pacificatis tunc partibus his, generale concilium in Francfort a Rege ponitur, » in quo episcopatus Bambergensis diu ante meditata institutio et variæ C difficultates in eo concilio agitatæ cuique satis obviæ sunt : id hic quæritur potissimum, gestane ea omnia sint anno 1006, an 1007, in quo auctores æque ac in primo Sancti bello Italico maxime dissidentes invenio. Ditmaro res suas non satis chronologice distinguente, Baronius sic annum 1006. incipit : « Anno Christi Redemptoris millesimo sexto Indict iv, celebratur in Germania synodus Francofordiensi, in qua inter alia ibi tractatum est de ecclesia Bambergensi erigenda in cathedram episcopalem. Agit de ea pluribus Ditmarus, » etc. His opponit Pagius ad eundem annum litteras Joannis Papæ tomo IX Conciliorum recitatas, in quarum fine legitur : « Scriptum per manus Petri notarii et scriniarii S. R. E., in mense Junio, Indict. v : id est, inquit, anno Christi xvii. Quod privilegium magnus Episcoporum numerus in synodo Francofurt habita unanimiter laudarunt, et suis subscriptionibus corroborarunt, ut in fine laudati rescripti apostolici legere est. Quare subdit, concilium illud non hoc anno, ut Baronius putavit, sed sequenti congregatum, » etc.

111. Non male pro aliqua parte Baronium correxit Pagius, in alia non minus ipse corrigendus. Quoniam ambo ad omnia, occasione episcopatus istius longiori tempore tractata, non satis attendisse videntur; sumpta, nisi vehementer fallor, ex Ditmaro prima perturbationis ansa, qui in annum quodammodo unum eundemque confudit, quæ in duos diversos certissime distrahenda sunt. Syno-

dum Francofurtensem aliquam anno 1006 recte consignavit laudatus Baronius, utpote quam illo anno satis accurate describit. Ditmarus, admirandam illam sancti Henrici erga Patres concilii demissionem merito extollens, ut qui se ad eorum pedes prostraverit, aliaque pari humilitate præstiterit, quæ ibi lectori obvia diximus: in eo defecit Baronius quod alteram synodum prætermiserit, ad quam prior quasi præparatoria dici potest. Pagius vicissim, ex allegato Joannis PP. diplomate, non male pugnavit pro synodo anni 1007, sed Baronium perperam arguit; quasi omnia eodem anno composita sint, quæ ad prædicti episcopatus erectionem explananda occurrerunt. Valeat hic, si usquam, parœmia; distingue tempora, et concordabis scripturas, quas citato tomo IX Conciliorum nobis exhibet Labbeus: sola rerum exacta distinctio controversiam totam elucidabit et forte dirimet.

112. Tria istic instrumenta referuntur hoc ordine: « Primo loco Concilium Francofordiense de ecclesia Bambergensi in cathedram episcopalem erigenda, celebratum anno Domini MVI. tempore Joannis PP. XVII, » quo totum acceptum est ex Ditmaro. Alterum instrumentum loco non suo reponitur, nec verum titulum præfert: « Acta ejusdem Francofordiense Concilii ex tabulario ecclesiæ Bambergensis. » Quod subsequitur « diploma Joannis PP. XVI, » ad justum rerum seriem videtur secundo loco reponendum fuisse ex quibus hic rectus ordo conficeretur. Speraverat S. Henricus emolliendum a se Henricum Wirciburgensem episcopum, ut commutatione aliqua facta, a diœcesi sua partem avelli sineret, quæ Bambergensi tribueretur: verum iste alias condiciones apposuerat Sancto minime gratas, et, ne ad indictam synodum venire cogere-tur, alio, Coloniam opinor, ad S. Heribertum profugerat, sic ut eo absente gesta sint omnia quæ Ditmarus ibi commemorat, et ex quibus manifeste datur intelligi, in eo primo concilio id præcipue actum, ut nihil obstante Henrici Wirciburgensis tergiversatione, ecclesia Bambergensis in cathedralem erigeretur, cujus « cura pastoralis Eberardo tunc Cancellario a Rege committeretur » id quod a Concilio obtinuit, præeunte Tagmone, « et cunctis præsentibus ejus sermonem tunc affirmantibus et subscribentibus: » sic tamen ut Eberardi ordinatio, quæ ibi a Ditmaro subjungitur, ad sequentem annum differentia sit.

113. Audiatur sancti ipsius Imperatoris oratio: « Ob hoc serenissima vestrimet (Patrum totius synodi) interpello pietatem, ne absentia ejus (Henrici Wirciburgensis), qui per me voluit obtinere quod mihi non licuit huic concedere, propositum voluntatis meæ queat impedire: cum in baculo ejus mutæ confirmationis signo clarescat, hunc non propter Dominum, sed ob dignitatis nullatenus adipiscendæ dolorem fugisse. Moveat omnium corda præsentium, quod per ambitionem suam sanctæ

A matris Ecclesiæ augmentum annullare cum nugigerula legatione præsumpsit.... Si quando autem episcopus venire et promissa dignatur suscipere, paratum me ad omne quod vobis bonum videtur, procul dubio inveniet. » Sequitur protestatio Henrici episcopi nomine facta: « Finitis talibus alloquiis, Bernigerus, antistitis Henrici Wirciburgensis capellanus surrexit: propter timorem regis seniore-m suum huc non venisse, et detrimentum ecclesiæ sibi a Deo commissæ, in aliquo fieri nunquam laudasse testatur, et obsecrat cunctos præsentem per Christi amorem, ne talia fieri, absente eo, futurum sibi exemplum paterentur. Privilegia ejusdem ibi alta voce recitantur. » Sed hæc nihil obfuisse jam diximus, quo minus rex sanctos votis suis potiretur: unde postmodum « Henricus antistes, auxilio confratris sui Heriberti, regi gratiam et impletionem sibi placitam acquisivit. »

114. Hæc omnia vel anno 1006 exeunte, vel sub principium anni 1007 transacta esse oportet, quando « gloriosissimus rex Henricus, voti compos effectus,.... duos e capellanis suis, Albericum videlicet et Ludovicum, adjunctis Henrici Wirciburgensis episcopi litteris, Romam usque direxit, quatenus hic bene incepta, in melius proficerent auctoritate Romana. » Narrant hæc Anonymus in Vita pluribus, cap. 10, et instrumentum Bambergense, quod proprie rei adimpletæ relatio dici potest, in qua series exposita est, ipsam in hunc modum concipi oportere existimo. Compositis inter S. Henricum et antistitem Wirciburgensem controversiis, legati jam dicti Romam missi sunt, ut testatur Pontifex: « Pro qua ratione Henricus II gloriosissimus rex nuntios suos ad nos direxit, qui nobis hæc omnia dicerent, et nos pro hac sede confirmanda interpellarent. » Legatur Bullæ Pontificiæ reliquum, ex qua patet benigne auditos fuisse, remque omnem Joannis PP. auctoritate corroboratam; diploma vero expeditum « per manus Petri notarii et scrinarii S. R. E. in mense Junio Indict. v, » atque adeo anno 1007, quo demum haberi debuit synodus illa Francofurtensis, de qua instrumentum Bambergense meminisse diximus:

115. « Anno Dominicæ Incarnationis MVI, Indict. v, Kal. Novembris, regnante piissimo ac serenissimo Henrico secundo, anno regni sui vi, pro statu et augmento sanctæ matris Ecclesiæ, in loco Franconofurt dicto, magna synodus habita est et celebrata: » non jam, ut innuere videtur scripti auctor, ad agendam de episcopatus Bambergensis erectione, sed, quod præpostere observavit Anonymus, cap. 12, ut « debita cum veneratione privilegium hoc Sedis Apostolicæ susciperetur. » Sic habet clausula apud Labbeum: « Quod videlicet privilegium venerabiles Patres in supradicta synodo Franconofurt habita, generali concilio consistentes, summa veneratione legendo suscipientes, et Apostolicæ auctoritati obedientes, devotis mentibus

subscribendo laudaverunt, communiterque corroboraverunt. » Sequuntur nomina episcoporum quinque et triginta, quos inter omissum suspicor Henricum Wirzburgensem, qui tricesimum sextum numerum compleret, quot ei concilio episcopos interfuisse pronuntiat Legenda, citato cap. 12. Atque eo ordine ad justos calculos revocata existimo quæ ad foundationem et confirmationem sedis Bambergensis gesta et transacta sunt, quæque, si a Pagio juniore observata fuissent, in Breviario Pontificum Romanorum, tom. II, pag. 285, falsi arguendum non erat Bambergense instrumentum, de quo jam satis diximus; et ex quo Anonymi caput 10 acceptum videtur, aut vice versa.

116. Sic conciliari posse existimo, quæ alias implexissima sunt, Anonymo in chronologicis semper titubante. Agnoscit hic quidem geminas synodos; at, dum primam vult esse, de qua agit instrumentum Bambergense, necesse est synodum præparatoriam, in qua S. Henricus litem suam adversus episcopum Wirzburgensem evicit, habitam eodem anno 1007, circa Kalendas Novembris, quo jam supponitur a mense Junio obtenta a Joanne PP. episcopatus ipsius confirmatio, quæ quo pacto combinari queant prorsus non video. Fuscus de hac re, ferme ad normam nostram, agit Hofmannus a col. 40, sed nodum hunc intactum nescio an studiose præterierit: anno 1007 ordinationem Eberardi recte consignans: quidquid Ditmarus uno tractu connectat inseratque omnia synodo anni 1006, qua

§ XII. *Prosecutio a constabiliaria ecclesia Bambergensi ad susceptam Romæ imperii coronam a Benedicto PP. VIII.*

117. Hunc paragraphum ordior a solutione alterius intricatissimi nodi, ex quo nuper dixi, Ditmari Chronici apographa, tum mss. tum edita, aperti erroris revincenda, in attactu istius capitali puncto, quod gesta S. Henrici ab Adelboldo, Chronographo Saxone, Annalibus Hildesemensibus antiquisque aliis anno 1004 rectissime innexa, a Ditmaro istius sub libri sexti principium ad posteriorem annum 1005 longiori quidem phrasi sed disertissimis terminis revocentur: id qua ratione ex ipsomet Ditmari Chronico demonstratur, vel unicum exemplum, ut cætera hic non expendam, perspicue evincet. Laudatus Chronographus Saxo cum antiquis aliis et recentioribus passim, nullo, quod sciam, refragante, obitum Wigberti Merseburgensis

A episcopi, et Ditmari ipsius successionem refert ad annum 1009. Verba ejus sunt: « Wigbertus Merseburgensis episcopus obiit, cui Thietmarus successit. » Ditmarus vero ipse pag. 385 sic habet: « Hic vir venerabilis (Wigbertus, seu Wicbertus) quinque annos in episcopatu et sex hebdomadas et dies quinque sedit: flebiliter sæpe peracta confessione, et ab episcopis Wigone et Henrico, in extremis eum visitantibus, percepta remissione, ix Kal. Aprilis, feria tertia, in Merseburg de hac luce ad Christum, ut spero, felix migravit. »

118. Cum his confer quæ ex ipso recitavimus paragrapho 10, num. 101, ubi expresse asserit « quartæ initio hebdomadæ in Februario (S. Henricum) dedisse episcopatum sanctæ Merseburgensis ecclesiæ capellano suimet Wigberto, » et ultro conficies, non potuisse Wigbertum cathedram illam conscendisse anno 1005, si totis quinque annis, sex hebdomadibus, et diebus quinque eam tenuerit, adeoque initia ejus omnino retrahenda esse ad mensem Februarium prioris anni 1004. Ne vero dubium in hac re superesse possit, rem apertissime denno evincit Ditmarus ipse pag. 422, sub finem, his verbis: « Iste annus quo hunc attitulavi librum (attitulavit autem anno 1018) nativitatis meæ quadragesimus vel paulo amplius; in mense vero Aprili et v Kal. Maii, decimus ordinationis meæ introivit annus; » adeoque completus erat nonus, ipso illo mense Aprili inchoatus, postquam, nono Kalendas Aprilis seu xxiii Martii ex hac vita novennio ante migrasset prædictus Wigbertus, ex quo, per idem successionis filium ascendendo, iterum aperte consequitur, Wigbertum obiisse anno 1009, ordinatumque fuisse toto ante quinquennio, an. 1004: et quod demum inde concluditur, librum sextum Ditmari, male, ut ejus termino utar, anno illo MV « attitulatum » esse. His ita positis, præfixam nobis temporum seriem prosequamur.

119. Ad annum 1007 vel 1008 passim refertur « visio S. Henrico Ratishonæ ad sepulcrum sancti Wolfgangi oblata, » de qua Anonymus cap. 2, quæque suus olim in moribus institutor adstare visus est, et hujusmodi verbis compellere: « Intuere diligenter litteras in muro, qui est juxta tumulum meum, scriptas. Erat autem ibi, sicut videbatur, scriptum solummodo POST SEX. » Non diffitemur, eo anno 1007, teste Chronographo Saxone, et Ditmaro ipso, si consequenter loquatur, Dominicam resurrectionem in ea civitate celebrasse S. Henricum, quo tempore celebre vaticinium potuerit intelligere: at sua perperam hic disposuit bonus Anonymus, qui melius ad ipsum regnum, quam ad imperii coronam respexisset; nam hanc suscipere liberum Henrico fuit, dum voluit. Cæterum, utcumque vaticinium accipias, in ipsa Vita satis expositum est, et pro rei exigentia probatum, ut hic usui venire nequeat argumentum mere negativum, quo Leibnitius alique perpetuam utriusque conjugis S. Henrici et Cunegundis servatam in matrimonio

virginitatem impugnare ausi sunt, quod Ditmarus aut alii cœtanei non satis expresse ejus rei meminerint : sed eam jam satis vindicatam existimamus. Prædictam visionem ignorasse Ditmarum, nihil mirum est, ipsam alias minime taciturnum, qui similem alibi contigisse narrat, nec ab hujusmodi revelationibus ullatenus abhorret, ut ex sola pag. 387 abunde perspicies.

120. Ad annum 1008 spectat bellum Metense seu Trevirensis, de quo ita ad hunc annum Chronographus Saxo ; « Adalberto clericus reginæ frater, regi factus adversarius, abominationes multas concitavit contra omne jus et fas; Trevirum sibi cum suis sequacibus mancipavit, sicque discessit, Quod, cum rex comperisset, suas illico copias colligens advenit, Lotharingos sibi resistentes Palatio obsedit, sedecim hebdomadas ibidem faciens. » Belli causam memorat Ditmarus, pag. 384 : « Rex autem ut hoc audivit, prioris non immemor, in germano ejusdem Thiedrico non præmeditatæ constitutionis, uxorem dilectam, cæterosque suimet familiares, de episcopatu eodem impetrando sollicitos, sprexit, et Meinardo, Willigisi archipræsulis camerario... eundem dedit. Propter hoc subdolæ generationis furor accenditur ; » ubi hic Ditmarus et alibi sæpius insinuat ingratorum S. Cunegundis fratrum in S. Henricum odium, quod in ecclesias, et maxime Bambergensem profusus videretur ; ea nimis religiose dispergens, quibus ipsi avide inhiabant, adeo ut Henrico, fratri alteri, ducatus Bajoariæ abrogandus fuerit, quem tamen postmodum cum sancti regis gratia recepit, Adnecti hic potest, quod ad istum annum notavit Albericus, « Jopiliam juxta Leodtum » dedisse Henrico Viridunensi episcopo sanctum imperatorem, in ecclesias semper et ubique munificum.

121. Neque vero præteriri hic potest Montis monachorum prope Bambergam celeberrimum cœnobium, de quo pluribus in Vita S. Ottonis locuti sumus, hoc eodem anno a sancto imperatore, « ejusque conthorali S. Chunigunde Palatinissa et imperatrice. in honorem S. Michaelis Archangeli fundatum, una cum ipso fere episcopatu Bambergensi, » inquit Bruschius de Monasteriis pag. 87 ; addens « foundationis rationem, » quod sancto, « in secretiori quodam sacello devotius aliquando oranti, apparuerit Michael archangelus, qui femur regis tangens (unde claudus factus esse legitur, qui rectus prius inceserat), Evangeliumque codicem osculandum ei porrigens, in hæc verba eum consolatus sit : « Ne timeas, electe Dei, velociter surge, atque hoc signum pacis divinitus tibi transmissum suscipe, Deique cultum strenue propagare perge. Postea ex Apulia in Germaniam (feliciter ibi confecto bello) redeunti, et apud Cassinense monasterium ex calculo decumbenti, » etc. Sudabit affatim qui Bruschiiana hæc omni apta componat cum signatis modo cœnobi istius exordiis. De claudicatione S. Henrici, ejusque verosimiliori causa jam satis dictum est : id sane controverti nequit, prædiis multis ac latifundiis ca-

rum sibi cœnobium locupletasse liberalissimum imperatorem, quæ omnia luculento diplomate confirmavit an. 1015, ut vide apud eundem Bruschiium citata pagina versa.

122. « MXX. Rex Nativitatem Christi Salzburg, Pascha vero Augustburg peregit, » verba sunt Annalium Hildesemensium. Chronographus Saxo totus est in describendis anni istius calamitatibus ; insolita nempe aquarum refusione, sanguinis guttis, quæ Dominica Palmarum vestimentis hominum instillarint ; de obscurato sole, et incendiis insolitis, quæ omnia pestilentia et mortalitas graves secutæ sint. De cætero iis præteritis quæ ad S. Henricum spectant, Ditmari in episcopatum Merseburgensem successionem, de qua nuperrime diximus, accurate notat, cui et Paderbornensem S. Meinwerchi institutionem adjungere poterat, quæ in dictis Annalibus Hildesemensibus et in ejus Vita satis describitur, in qua et illa pro hoc anno habes, quæ a S. Henrico præclare et largitate regia gesta sunt. Ditmarus, pag. 388, tradit « regem varias occidentalium mentes probasse, et, ne solito commoverentur, sedare tentasse, » ut pote cujus perpetuam curam fuisse ostendit, subditis omnibus cujusunque sexus et ordinis benefacere, et « ad indeficientis coronam honoris sublato timore properare, ad quam capiendam in itineribus et aliis necessitatibus maxime laborans, amicos fecit sibi inimicos, juste eosdem exsus : » quod est dicere, persecutiones passum propter administratam justitiam. Alias hujus anni donationes vide apud Gretserum, pag. 69 et 71, quibus alias adjungit Chronicon anonymi cœnobitæ Schutterani ab abbate Joanne Friderico Schannat, in Vindemiæ suæ litterariæ collectione prima, recens vulgata, quod in eo opere, ordine quartum recensetur.

123. Annum 1010 sic describit Chronographus Saxo : Henricus rex, in expeditionem suas contrahens copias, Bolizlavum Poloniæ quæsiturus, sed quo velle ducebat minime perventurus, gravi ingruente ægritudine, media revertitur via... Theodoricus Metensium episcopus, dotem et patrimonium reginæ Cunigundis, quæ soror erat sua, Bavenbergensi Ecclesiæ dolens delegari a rege, contra ipsum rebellat. » Hæc ipsa paulo lamentabilius deducit. Ditmarus, pag. 388, nonnulla miscens et transponens, quæ vellem paulo accuratius distincta ; nam nisi multum fallar, bellum adversus Boleslaum, quod sequenti pag. 389 prosequitur, alteri Mosellanæ expeditioni, quæ ad annum usque 1011 tenuit, istic præmittendum erat, de qua ad dictum annum MXXI sic loquitur Chronographus Saxo : « Rex Metensem urbem prædictumque Theodoricum episcopum tandiu obsedit, quousque mediante justitia, pax inter eos convenit. » Neque tamen diffiteor, resumî potuisse non semel varias illas excursions ; etenim sub totius narrationis finem, pag. 390, sic habet Ditmarus : « Rex iterum occidentales invisit regiones, et fluctivagos habitatorum animos sapientiæ freno edomans, natale Domini festiva jucunditate in Palthi

avit, » quæ omnia an. 1010 fieri omnino non
runt, sed ut minimum signant finem anni 1011,
mox subsequitur dedicatio ecclesiæ Bamber-
g. Ad annum 1010 revoca instaurationem mo-
ii S. Mariæ Ratisbonæ, de qua agit Mabillon-
pag. 218, num. 52.

Porro celeberrimam eam dedicationem non
11, ut cum Baronio plures signant, sed an.
accidisse probant Chronographus Saxo, Anna-
ldesemenses, et veteres alii cum Hofmanno,
id hic repugnet breve Chronicon Wirzibur-
apud Baluzium. Notanda vero Struvii in rebus
s imperitia, qui, postquam pag. 384 episcopa-
mbergensis foundationem perperam firmatam.
Ioanne PP. XXII, paulo post ineptius subdit :
etiam episcopatus præsentis Benedicto VIII
peracta templi majoris constructione, anno
emum fuit consecratus. » Melius doceri po-
si ad Ditmari verba quæ recitat, tantillum
lisset. Ita loquitur dicta jam pag. 390 :
racta in civitate Bavenbergensi ecclesia ma-
cum natalitius Regis dies esset, et xxxv jam
ret, » Nonas Maii omnis primatus ad dedica-
n istius aulæ ibidem congregatur, et sponsa
Christi per manus Joannis patriarchæ de Aquit-
aliorum plusquam xxx episcoporum dedica-
» Addit Chronographus, « xxxvi episcoporum
terio consecratam, » quibus consentiunt Anna-
ldemenses : in his vero omnibus nec verbum
quis colligat Benedictum papam ei dedicationi
nisse, qui verosimilius necdum electus erat
ea cæremonia perageretur : utrum vero in
aniam isto anno venerit, infra explorare cona-
r.

Subjungit Ditmarus : « Post hæc synodus
magna, in qua Gevehardus Ratisbonensis ec-
præsul ab archiepiscopo suimet arguitur, et
nis ecclesiæ præsul Thiedricus a rege increpa-
o quod epistola suimet hunc injuste apud Pa-
accusaret : sed hæc omnia et multa alia consilio
nti sunt finita... Completis omnibus in orien-
tancia utilitatibus, Rex Merseburgensem revi-
vitatem ac ibi sanctam Pentecostes solemnita-
celebrat, et in primo mane Dominicæ diei, qua
us Apostolos replevit Spiritus, Tagmo archi-
opus infirmari cœpit, qui paulo post v Idus
non obiit, » inquit idem Ditmarus, « sed ad
tam, quem semper amavit, lætus abiit. » Hæc
a hic sub unum conspectum exposita volui, ut
festius pateat dedicationem ecclesiæ Bamber-
s asserto a nobis an. 1012 contigisse, quo cer-
est Tagmonem obiisse, testibus iterum Chro-
pho Saxone et Annalibus Hildesemensibus ;
maxime observandum est, ostendatur alius
ari error, qui jam proxime aiebat, « Natale
ni in Palthi » seu Palithi celebrasse S. Henri-
immediate ante consecrationem ecclesiæ Bam-
ensis, cum distinctius memorent citati Annales,
alios Natales Domini intermedios celebrasse

A Sanctum, a quibus annus inchoatur, nempe
« an. mxi in Frankenavord, et « mxii in Thorn-
burg, » quo prædicta dedicatio vere ibidem consi-
gnatur.

126. Ex his denuo patet, quod supra non semel
dixi, in ordinandis temporibus Ditmari chronico
cautissime utendum. De cetero reliquos sancti im-
peratoris labores in componendis rebus imperii,
cujus partes omnes quotannis lustrando ignorare
non poterat ; et pace cum Slavis, aliisque hostibus
concilianda sollicitè impensos, fusius memorat lau-
datus toties Ditmarus toto reliquo libro sexto, ubi
pag. 397 ingreditur an. 1013, quo Epiphaniam
Alstidi celebravit Henricus, Purificationem sanctæ
Dei Genitricis in Magdeburg, « Paschale vero festum
cum Meinwerco, sibi admodum familiari, in Pathe-
brun digna veneratione peregit, Pentecosten autem
nobiscum, » nempe in Merseburg : in cujus vigilia Bo-
lezlavus, cum securitate obsidum apud se relictorum
venit et optime suscipitur ; sic ut tuta ex ea parte omnia
reddere voluerit Henricus priusquam mediatum iter
Italicum ingrederetur, ad quod per id tempus res
disponebantur. Non fuit annus iste Fuldensibus
multum propitius, quippe quo « Bronnag abbas de-
ponitur, et tunc hoc monasterium, confratribus late
discedentibus, a priori statu mutatur : » quæ paulo
durius, jam dicto an. 1013, a Chronographo Saxone
exprimuntur, his verbis : « Rex stultorum deprava-
tus consilio, Fuldensis monasterii bona mirabiliter
diripuit, » etc. Sed hæc mitius explicata videantur
Mabillonio pag. 252 an. 88.

127. Pergit Ditmarus : « Rex autem ad occiden-
tales pergens regiones, iter suum in Longobardiam
disposuit, et iterum ad nos repedavit ; et inde
xi Kal. Octobris discedens, per Bavariorum fines
atque Suevorum, usque ad locum qui dicitur... pro-
peravit. Huc exercitus undique confluit, et hinc
usque Romam Rex sine omni scrupulo, regina comi-
tante, venit. » Sequuntur nova Boleslai scelera,
et occultæ adversus S. Henricum machinationes,
quæ tamen minime impedivere quo minus rebelles
sibi Longobardos in ordinem reduceret ac demum
in urbe imperiali corona insigniretur. Sed his præ-
mittenda sunt, si quoquam pertinent, quæ sub finem
libri sexti, plane aliud agens interserit Ditmarus
pag. 399 de adventu, ut aliqui intelligunt, Bene-
dicti VIII in Germaniam, propter intrusionem, ut
putant, cujusdam Gregorii. Audi ipsum : « Namque
Papa Benedictus Gregorio cuidam in electione præ-
valuit. Ob hoc iste (quæritur quis ?) ad Nativitatem
Dominicam in Palithi venit cum omni apparatu
apostolico, expulsionem suam omnibus lamentando
innotescens. » Ex his collegit Baronius ad annum
1012, Benedictum, Roma a Gregorio expulsum, fu-
gisse in Germaniam ad S. Henricum, opem ejus
imploraturum ; in quo ipsum recentiores omnes
sequuntur cum Francisco Pagio recentissime in suo
Breviario Pontificum tomo II, pag. 291, tametsi
recte advertat, neminem unum veterum Germano-

rum scriptorum de ea Benedicti expulsionem, aut A schismate ea causa orto meminisse.

128. Neque id mirum sane, nam nisi ego vehementissime fallor, eminentissimus annalista Ditmari sensum haud recte assecutus est; ut jam taceam rem omnem de qualicumque post Sergii PP. IV obitum schismate, perperam an. 1012 innexam esse, quæ referenda videtur ad sequentem 1013, cujus initium (a Natali Domini inchoando) in Palithi celebravit S. Henricus. Notabis igitur eo loco alia prorsus omnia a Ditmaro tractari, ad ecclesiam suam spectantia, ibique plane obitur rem istam insinuari, quæ profecto aliter explicari merebatur, si Benedictus ipse Papa legitimus in Germaniam profectus fuisset; quod haud dubie non tacuissent B Chronographus Saxo, Ditmari in multis contractor, et Annales Hildesemenses, nec alii æquales aut proxime secuti. Ut mentem edisseram, verte Ditmari verba quamdiu et quo modo volueris, evolve cætera omnia, sive præcedentia sive subsequenta, ut vel verbum extundas, quo innuat, sanctum imperatorem Benedicti partes suscipere debuisse, aut ipsi ulla in re patrocinari vel opitulari; aut postea Romam perrexisse, ut ipsum quocumque modo in sedem restitueret. Utnt obscurius locutum censeas Ditmarum, aut nihil dixit, aut satis indicavit, periste, non Benedictum, sed Gregorium fuisse fugitivum istum. « cui Benedictus prævaluit, » utpote qui « præcæteris antecessoribus maxime dominabatur. » Et vero Tusculanorum comitum notissima per id tempus C potentia facillime etiam armis prævalere potuit, adversus minoris notæ hominem Gregorium, qui externa auxilia implorare compulsus, verum a Sancto exauditus non sit.

129. Verbo dicam, non de electione pontificis aut de schismate ea causa exorto ibi agit Ditmarus, sed ea expendit potissimum quæ Romani Pontifices et S. Henricus in Ecclesiæ augmentum et splendorem certatim contulerunt; in ultima verba quibus librum sextum concludit: « Henricus etenim rex ecclesiam adauxit nostram multis utilitatibus, imprimis divino apparatu, et de omnibus curtis quam in Turingia et Saxonia habuit, duas nobis tradidit familias. Evangelium auro et tabula ornatum eburnea, et calicem aureum atque gemmatum cum patina et fistula; item cruces duas et capulas ex argento factas, et magnum calicem ex eodem metallo, cum patina simul et fistula dedit. Quidquid in prædiis ab intercessoribus meis neglectum erat, præcepto renovarat; » ut ita et hujus ecclesiæ non solum restaurator, sed et fundator appellari mereatur, quemadmodum et Paderbornensis, quam hoc eodem an. 1013 opulento prædio præter alia donatam, dum Werlis decumberet, pluribus aliis beneficiis cumulavit; et S. Bernwardo Hildesiensi episcopo comitatum integrum solita sibi largitate contulit, quarum donationum instrumenta refert Schatenus noster a pag. 402. Diceres sanctum imperatorem tot piis largitionibus prosperum iter Italicum a Deo im-

petrare voluisse. Nos hinc alteram vitæ periocham, imo imperii ejus epocham inchoabimus.

§ XIII. S. Henrici Romæ coronatio, et quæ eam secuta sunt, usque ad adventum Benedicti PP. VIII in Germaniam.

130. Librum suum septimum sic exorditur Ditmarus: « Decursis a Dominica incarnatione post millenarii plenitudinem numeri annis tredecim, et in subsequentis annis secundo mense ac hebdomada tertia, anno autem regni ejus tertio decimo, et die Dominica, ac vi Kal. (lege xvi Kal. sub litt. Dom. C) Martii, Henricus Dei gratia rex inclytus, a senatoribus duodecim vallatus, quorum sex rasi barba, alii proluxa mystice incedebant cum baculis, cum dilecta suimet conjuge Cunegunda ad ecclesiam sancti Petri, Papa expectante, venit, et antequam introduceretur, ab eodem interrogatus, si fidelis vellet Romanæ patronus esse et defensor Ecclesiæ, sibi autem suisque successoribus per omnia fidelis, devota professione respondit; et tunc ab eodem inunctionem et coronam cum contactali sua suscepit. Priorem autem coronam super altare Principis Apostolorum suspendi præcepit. Eodem die Papa eis cœnam ad Lateranum fecit copiosam. » Quæ porro turbæ octavo abhinc die Romæ et a quibus excitatæ, non est hujus loci describere: compendio sua inde accepit Chronographus Saxo, Imperatorem Papiam reducens ad resurrectionem Domini, cui Chronicon Casinense lib. II, c. 31, ipsam Romanam coronationem affligit, quod jam alibi a nobis refutatum est. Papiæ igitur confirmatis utcumque Longobardorum animis, in Saxoniam remeavit: tum de monachis Corbeiensibus ea adjiciuntur, quæ, ut et Fuldensium cum Sancto controversias, malo apud Mabillonium in Annalibus Benedictinorum legi, quam hic a me operosius recitari.

131. Huc propius spectat quod narrat Glaber Rodolphus, Historiæ suæ lib. I, cap. 5, de pomo seu globo aureo, pretiosis gemmis circumdato, et cruce aurea supereminente ornato, quod tanquam mundatæ potentiæ symbolum S. Henrico obtulerit Benedictus PP., ipse vero « protinus miserit ad Cluniacense monasterium Galliarum, quod etiam tunc temporis habebatur religiosissimum cæterorum, cui et alia dona plurima contulerat ornamentorum, » inquit ibidem laudatus Glaber. At si vera sunt quæ Legenda tradit cap. 26, non opus fuit ea missione, cum, ut in Vita videbitur, Cluniacum perrexerit sanctus ipse imperator, et non solum globum, sed coronam auream obtulerit; imo et alia plura de quibus meminere ambæ S. Odilonis Vitæ a majoribus nostris editæ 1 Januarii: et prima quidem pag. 18 et 26, posterior vero num. 6 ac 21. De ea peregrinatione nihil memorant Ditmarus, Chronographus Saxo aut æquales alii, verum ex Vita S. Meinwerici id non incongrue collegit Mabillonius, Annalium lib. LV, pag. 241, ubi non video cur ad annum 1015 revocet quæ verosimillime, si per id tempus facta sunt, ad annum 1014 pertinent, dum

nempe per Burgundiam in Alsatiam, et inde « per Leodium et Trevirim » transitum fecerit ut habet citato capite Anonymus.

132. Referrunt merentur quæ ibi tradit Mabillonius : « Anonymus auctor, qui librum scripsit de rebus gestis beati Meinweri Paderbornensis, haud obscure significat Henricum imperatorem in reditu ex urbe Roma post suam coronationem, cum domno Meinwerco episcopo paucisque familiaribus ad Cluniacense monasterium, pro suæ religionis fervore et situ loci maxime nominatum, divertisse, deducente forsitan Odilone abbate, qui ipsum in illo itinere comitatus fuerat; visusque ea comprobasse quæ, fama referente, de sacro illo cœnobio acceperat : tumque coronam auream pretiosissimam, ad Missam, quæ de Cathedra S. Petri appellatur, obtulisse, et, fraternitate monachorum humiliter petita et accepta, omnium fratrum precibus se commendasse. » Hæc et plura, de aliis beneficiis eidem cœnobio a Sancto collatis, abductisque inde monachis pro condendo monasterio Abdinghoffensi vide ad diem v Junii cap. 4. n. 26, pag. 521; hæc nos paulo longius abduxere ab iis quæ post coronationem Romanæ ipsi Ecclesiæ indulsit recens inauguratus Augustus, quæque in Pagii Breviario explicata habes a pag. 293 : quibus adde alia liberalissimi Cæsaris placita apud laudatum Mabillonium pag. 237 et 239; atque ea demum quæ pro dilecta ecclesia Bambergensi enumerat Hofmannus col. 49.

133. Neque vero prætereunda sunt quæ habet Ditmarus, ad quem iterum redeo, de instituto per S. Henricum episcopatu Robiensi priusquam Italia excederet. « In his partibus, inquit, Cæsar episcopatum, quod erat tertium devoti operis sui ornamentum, in Bobia civitate, ubi Christicolæ sancti et confessoris inclyti Columbanus et Attala corporaliter requiescunt, communi consilio et licentia provincialium episcoporum construxit; quia summa necessitas, et, quæ eam præcellit, Christi charitas ad hoc instigavit. Hic cum maxima prosperitate et gloria Alpinas superat difficultates, ac nostræ regionis adiit serenitates, quia aeris et habitatorum qualitates nostris non concordant partibus. » Mitto quæ hic odiosius in Longobardos aliosque torquet Ditmarus; satis sit hunc annum 1014 cum ipso absolvere et alterum inchoare, his verbis : « Imperator autem transcens Alpibus, ceterisque adjacentibus provinciis regendo decursis, Natale Domini celebravit in Palithi, et post hæc ad Merseburg veniens, Boleslavi fidem et auxilium suis innotuit fidelibus, et ut ab eis ad excusationem, aut indictæ rei emendationem, is vocaretur, unanimes poscit. » Atque hæc eo pacto recte disposita sunt et annis suis apte innexa, quæ ab aliquibus non parum turbantur, tum aliis confusa et commixta.

134. In eorum numero collocandus est hic auctor Vitæ S. Meinweri, qui cap. 4, num. 22, memorans « S. Henricum, subjectis omnibus et in deditionem reductis quæ rebellare tentaverant urbibus, proxi-

imum Natale Domini Papiæ celebrasse, » inde ipsum in Apuliam deducit; cui subactæ Ismaelem præferat : tum ad Montem Casinum, ubi a calculo liberatus fuerit; ac demum, num. 23, « Romam cum domina Chonigunda, cum triumpho magno intrasse ait, ubi a beato Benedicto Papa benigne et honorifice susceptus.... solemnibus benedictione, cum universi populi inæstimabili exultatione in Cæsarem et imperatorem consecratus sit. » Nimirum confusæ hic sunt binæ expeditiones Italicæ S. Henrici, nempe hæc qua sola coronatio brevi tempore paracta est, cum alia paulo fusius infra explicanda : quod facile advertisset scriptor, si coronationis diem, nempe xiv Februarii, expressius signasset; quis enim facile concipiat S. Henricum Natale Domini Papiæ celebrasse, inde subjugasse Apuliam, atque in Monte Casino ægrum decubuisse, Romam interim satis tempestive attigisse ut dicto die xiv Februarii imperatoriam inaugurationem susciperet. Non satis apte temporibus suis isthæc divisa sunt, quæ etiam omnia huc falso revocavit Hofmannus col. 50 cujus ea facilius admisero, quæ ibidem refert num. 79; tum vero sequenti de compositis per hæc tempora cum Gundecaro Eystettensi de finibus Bambergensis ecclesiæ controversiis.

135. Post citata proxime Ditmari verba, alia interseruntur, quæ temporum seriem nonnihil turbare possent, nisi ex distincto caractere posito pag. 402 constaret sanctum imperatorem Pascha celebrasse in Merseburg an. 1015, quo vigilia Resurrectionis incidit in v Idus Aprilis, ab ipso expresse signatum; Paschate incidente in iv Idus seu diem x ejusdem mensis : « in Cœna autem Domini, » ait Ditmarus, se « chrisma in ejus præsentia indignum benedixisse. » Sic pro eo anno Chronographus Saxo : « Henricus imperator in Walbrike diem Palmarum agens, nuntios de Italia sibi in sacramenta constrinxit, et inde digressus, Merseburg Paschale festum peregit, ubi Bolizlavo omnia munera, quæ illi miserat, simul cum gratia perdit, dum illum legatione superba infestum reddidit. » Hæc viam sternunt ad repetitas excursions et bella rarius interrupta cum Boleslavo tunc acriter gesta, in quibus vario Marte pugnatum est, ut istic et apud Ditmarum fusius legi potest; cum ad nostrum institutum non magis pertineant quam recurrentes denuo deplorandæ cum Corbeiensibus monachis contentiones apud Ditmarum pag. 403, ad quas excitandas nonnullam partem habuisse S. Meinwerum, Paderbornensem episcopum, paulo distinctius exploravit Mabillonius citatis Annalibus ad hunc annum pag. 242, quo lectores remittimus.

136. Sequentem annum 1016 inchoat Chronographus : « Imperator Natalem Domini in Patelbrunnem festivis peregit gaudiis : posthæc Popponem Luitpoldi Marchionis filium, et Bavenbergensis ecclesiæ præpositum, Trevirensi præferat urbi. Et cum is ab Erchenbaldo Mogontiensi archiepiscopo jussu Cæsaris et licentia Viridunensis episcopi (qui

primus horum in ordine confratrum) consecrari debuisse; a Thiedericō Metensi antistite, eo quod a se justius hæc ordinatio fieri deberet, assidua acclamatione, humilique petitione id incassum prohibebatur: nam imperator hunc, scripta demonstrantem, et banno id interdicens, non exaudivit, et unctionem fecit compleri. » Adde his varias principum particularium discordias aut armis aut amica compositione sopitas, et perpetuas inimici semper Boleslai incursiones, de quibus Ditmarus usque ad pag. 406. Eidem præterea anno affligenda sunt quæ ibidem subjungit de « proxima Palmarum jucunditate » ab imperatore « cum Henrico, venerabili Wirciburgensi episcopo completa, ac cœna Domini et passione, tum Paschali tripudio honorabiliter in Bavenberg peractis, » etc. Lege quæ ibidem attextuntur de Rudolpho Burgundiæ rege Sancti avunculo, regnum suum per donationem ei tradente, quod biennio post, accedente procerum consensu, fuit confirmatum; item eventus alios etiam Anglicanos, quos enumerare non vacat. Ad S. Henricum redit Ditmarus pag. 412, ita scribens:

137. « Anno Dominicæ Incarnationis [xvii Kal. Januarii] imperator a Palithi, ubi celebravit Natale Domini, exiens, in Alstidi Epiphaniam Domini solemniter peregit. » Paulo inferius: « Nuntii de Italia huc venientes gradulabundi ad sua redeunt; » ii fortasse qui a Benedicto PP. VIII attulerint « aurei capitalis ornamenti, invicem gemmati, » reginæ Saracenorum, Romæ capite plexæ, » partem, quæ mille libris computabuntur, » ut præcedenti pag. 411 idem Ditmarus memoraverat. « Gratulabundi » autem « redierent nuntii, » quod postulata adversus Saracenos et Græcos auxilia addixisset Cæsar, quæ tamen quinto demum post anno suppeditari potuere. « Iter imperatoris ad occidentem dispositum, ob viæ asperitatem est dilatum. Imperator hoc quod ex parte Bolislavi rogatus, laudat; convenisse ad eum principes suos, et si quid boni vellet sibi exhibere, cum eorum concilio libenter acciperet: mittuntur invicem nuntii, et induciæ ponuntur. » Interim « Imperator Purificationem sanctæ Dei Genitricis nobiscum celebrat. Posthæc episcopi et comites ob contemptum Bolislavi, se fallentis, tristes adveniebant, et imperatoris mentem apertis legationibus incendunt. Ibi tunc de futura expeditione tractatur. » Videantur tota illa pag. 413 plura S. Henrici in varias ecclesias beneficia, a quibus nimirum cessare non noverat.

138. « Palmas Rex celebrat in Magontia, et in Ingelheim Pascha, et in his partibus magis honorifice ac potestative nunquam fuit. Et quia ob tantam solemnitatem maxima ibidem finiri non poterant, ad Aquisgrani ponitur conventus, et tunc illic cum consilio Heriberti aschpræsulis, Thiedericum Metensem episcopum et Henricum fratrem placavit. Regina autem Cunegundis, a Francoforde a Cæsare discedens, cum ad locum, qui Capungua dicitur, venire, infirmatur, et ibi tunc Domino promisit se ad lau-

dem ejus unum facturum monasterium. » Pag. 414: « Imperator autem audiens, contactalem suam levius habere, et votum fecisse Domino, grates Christo persolvit ex animo. » Paulo infra: « Cæsar vero ad orientem tendens, imperatricem ad se in loco, qui Patherbrunnum dicitur, venire jubet. Inde ambo usque ad Magdeburg profecti. » Ad alia deinde loca simul profecti sunt, donec, « regressa imperatrice, cæterisque compluribus, ipse, » imperator, « turmatim processit; » nempe cum ingenti exercitu Boleslao imminens, quem toto fere reliquo anno insectus est. Hæc paulo uberius deducta hic voluit ut manifestius pateat, quam non satis congrue ad hunc annum 1017 referendam censuerit Hofmannus celeberrimam illam S. Cunegundis per vomeres candentes probationem, quæ alteri melius convenire potuisse videtur. Cætera vide superius et ad III Martii.

139. Ut nullum annum vitæ suæ largitionibus Cæsare dignis vacuum esse voluit S. Henricus, sic et hunc in quo versamur illustrem reddidit, teste Ditmaro pag. 316. Verba ejus recito: « Insequenti Dominica die, id est III Nonas Novembris Cæsar quoddam prædium, Bogalici vocatum, quod tum ab Hatholdo milite sibi placito acquisivit concambio, confratribus nostris in Merseburg Christo famulantibus dedit, et locum quemdam ab Hagero, prædicti senioris germano, decem talentis argenti comparatum, eorundem utilitatibus accommodavit, præceptisque suis firmari præcepit. Tres quoque ecclesias in Lipzi et in Olscinzi, ac in Gusna positas mihi concessit. In hoc vernali tempore idem aureum altare ad decus ecclesiæ fabricari jusserat nostræ, ad quod ego ex antiqui altaris nostri sumptu auri sex libras dedi. » Circa medium Decembrem Bambergam primum pervenit Imperator, ubi « Henricum, quondam Bavariorum ducem, et tunc octo annos et pene tot menses, sua depositum culpa, pristinis restituit honoribus die Dominica; » quo tempore nemo dixerit, Henrici istius sororem Cunigundem ad probationem vocari potuisse. Ut cum Ditmaro « conclusionem anni faciam; » verbo adjiciam confirmationem a Sancto monasterii Kemnatis, prædia ecclesiæ Parderbornensi donata, aliaque istiusmodi quorum instrumenta exhibet Schatenus a pag. 422.

140. Ad annum 1018 ingressum præbet Ditmarus dum pag. 418 ait Imperatorem, post brevissimam moram, « ab Bavenberg discedentem, ad Wirciburg primo, denique ad Francofordi venisse, ibidemque nativitatem Dominicam festivis peregisse gaudiis. » Inde ad librum octavum et vitæ æque ac Chronici sui ultimum transiens, orditur in hunc modum: « Anno Dominicæ Incarnationis millesimo xxii, Indic. 11, anno autem Domini Henrici Imp. Aug. xvi, imperii autem vi, Circumcisio Dominica et Theophania in prædicta civitate ab eodem venerabiliter colebatur, posteaque jussu suo et assidua Bolislavi ducis supplicatione, in quadam

, Budissin dicta, a Gerone et Arnulpho episcopo. Pax sacramentis firmata est III Kal. Februarii, non ut decuit, sed ut tunc fieri potuit, æque obsidibus acceptis, prædicti seniores si sunt. » Hujusmodi iteratæ sæpius cum Borussia transactiones constantem pacem imperio non dederunt, ut demonstrat deinceps pluribus, quæ non pertinent, uti nec gentilium abominandæ institutiones, ad quas « Cæsar graviter suspirasse » ut pag. 420, qua demum ea subjungit quæ nos attigimus. « Jam, inquit Ditmarus declinamus, et loquar Imperatoris nostri prosperitatem et sibi exortam. Avunculus namque suus, Burionum rex Rudolphus, coronam et suimet ipsum cum uxore sua et privignis ac optimatibus suis sibi concessit, reiteraturque sacramentum, actumque est illud Mogontiae..... et al. Aprilis magna fit in Nuimagen synodus. » hæc in fonte legenda sunt.

. Ad finem operis vergens Ditmarus, gratissimum erga Cæsarem animum testari non desinit, 122 insignia alia in ecclesiam suam collata ab imperatore beneficia enumerans. « Oportet autem tuam pietatem regis nostri et Imperatoris Henrici formam benevolentiam ecclesiae exhibitam esse, de qua partem quamdam superius commemorandi, majorem vero quia indiscussam reliqui, scribere tibi optimum duxi. Vide ut assidua oratione tui sit renovator, et indeficiens auxilium nostri, ut temporibus illis, in quibus deest miseris, et ecclesiae Merseburgensi..... Et C tempus non est singulariter enarrare quæ scriptis ejusdem confirmata poteris videre, hæc signo quæ, auctoritate carentia, imposterum non peritura timeo : Sanctæ victoriosissimæque partem cum ceteris Sanctorum reliquiis, aureum, gemmis honorifice distinctum, et cum aureis lapidibus pretiosis ornatam, collyriumque cum impensis propriis, et etiam nobilitate decoratum cum duobus thuribus ac argenteo vase, larga manu Cæsar nostræ dedit ecclesiae.... quia de melliflua ejusdem pietate satis dicere non possum sufficio, de sua conversatione, sicut tibi scripsi, ordinatim explicare studiosius anheleo. » D utinam ab ipso explicari potuissent, qui in fine vitæ eo anno fecit : sub exitum, opinor, ultra Septembrem Chronicon suum per-

. Ut reliqua, ad hunc annum spectantia paucis enunciam, pag. 423 ait, « Imperatorem, postquam in Neumagen, « ubi nonnulla præclare statuta sunt, « descendente, solennium rogationum dies in Aquisgrani studiose celebravit..... Pentecosten in Ingelheim, » unde « in Neumagen properavit; » Imperatrix vero, ordinata in vita monastica, fratrem suum ducem in Neumagen, de quo supra non semel, » Ratisponæ nuptiazavit. » Pluribus hinc intermixtis, etiam hæc a Boleslao patrata sunt, hæc demum de

A Sancto subjungit : « De Imperatore nostro mihi nunc sermo oriatur, qui de invisa expeditione (opinor Burgundica) reversus, nil de promissis percepit, sed parum sibi renitentibus nocuit. » Hæc verba ultima : « Imperator noster cum de his omnibus, non multum faventibus, efficeretur certus, unum in Suevia regione colloquium de republica habuit, et mox per Rhenum sollicitus descendit. Namque cooperatores ejus et regni suimet columnæ maxima parte, prohi dolor, cecidere, sibi grave pondus occultum, fidei simulatores occultis resistere insidiis per extraneos nituntur, ut non liceat ei libertate congruenti imperare, eorumque injustam temeritatem in aliquo minorare. » Atque is Chronici finis est, quo et hanc Vitæ S. Henrici periodum concludimus, alibi quæsituri quæ ad reliquos vitæ annos ordinandos conducent : in quo id molestum maxime quod Chronographus Saxo duos hic annos in unum conflasse videatur; unde turbatio de qua proxime agendum erit. Ad indeficientem Sancti liberalitatem pertinent tabulæ apud Schatenum a pag. 438.

§ XIV. *Reliquum vitæ S. Henrici usque ad felicem exitum MXXIV.*

143. Deficiente hic prorsus Ditmaro, steriliora erunt quæ de ultima vitæ S. Henrici periocha ordinari poterunt; idque dolendum imprimis, Chronographum Saxonem sub ipsum principium toto anno a vera chronologia deflectere, dum ea quæ Ditmarus recte et certo anno 1018 consignavit, ipse ad sequentem 1019 perperam reduxit, ut ex primis et ultimis ejus verbis jam faxo intelligas. « Cæsar, inquit, a Bavenberg pergens, per Wirciburg venit Franckenvorde, ubi Natalem Domini regio more peregit. » Ita ille exerrans, nam Circumcisionem etiam Domini et Teophaniam, non anno 1019 sed 1017 Francofurti celebrasse sanctum Imperatorem, ex ordine et fluxu rerum atque expressissimis Ditmari terminis paragrapho præcedenti ostendimus; et rursus, sæpe laudatum Ditmarum et vivendi et scribendi finem fecisse, ut apud scriptores passim omnes in confesso est, contra quam idem Chronographus Saxo, ad dictum ipsi annum 1019 in fine subdat « Piæ memoriæ Thietmarus episcopus Merseburgensis migravit ad Christum. » At enim res tota salva persistit, si sola fiat transmutatio annorum, forte amanuensium socordia perperam signatorum, quod ex confuso præcedenti canone, de quo proxime meminimus, profluxisse existimandum est.

144. Ast ibi error non sistit, eodem enim passu procedendo, quæ ad verum annum 1019 spectant, sub sequentis anni 1020 titulo collocata sunt, ipse nimirum Benedicti PP. VIII Bambergam ad Cæsarem adventus, quem certissime constat anno 1019 contigisse, ut habent Annales Hildesemenses, breve Chronicon Wirciburgense, Hermannus Contractus Lambertus Schafnaburgensis. Marianus Scotus, Vita S. Meinweri in Actis v Junii pag. 538, num.

82, et veteres passim cum Hofmanno, quos recte A secutus est Baronius, contra Sigebertum, Albericum et pauciores alios, sequacibus tamen suis non carentes. Interim quæ ante angustissimum congressum a Cæsare eo anno gesta sunt adversus Bernardum Saxonie ducem exponit Schatenus noster ex Vita S. Meinweri, cap. 11, num. 81, ubi denuo imo per totam eam Legendam observari potest propensissima Imperatricis in ecclesiam Paderbornensem beneficentia, a laudato Schateno ex diplomatibus commonstrata. Ceterum extra controversiam ponimus, Papam Benedictum Bambergæ a S. Henrico exceptum anno sæpe dicto 1019, cuius ingressum et solenniter acta describit Legenda cap. 23, chronologice iterum infelix, quod ultimam Sancti in Italiam excursionem adventui Benedicti PP. in Germaniam præmittat, cum toto ferme triennio præcesserit, ut ex sequentibus manifeste patebit. Quæ autem in ea Vita memorantur hic a nobis describenda non sunt; nonnulla hinc inde apud Hofmannum col. 54 explicata invenies.

145. Sic paucis Chronographus Saxo: « Dominus Papa Benedictus cum Henrico Imperatore cœnam Dominicam, ipsumque Paschale festum in Bavenberg decenti fertur excoluisse ministerio, ibique Imperatoris ac principum debito obsequiorum ritu, honorifice ac multiplici opum copia donatus, dominam mundi Romam locuples ac sospes revisit. » Quamdiu Bambergæ commoratus sit, aut quo præcise tempore ad propria remeaverit Pontifex exploratum non habeo; reducem fuisse oportet ante mensem Novembrem, cum Baronius diploma eo mense expeditum exhibeat. Quid porro egerit Henricus toto reliquo isto anno, innumeris monstris apud Chronographum nobilitato, collige ex adjecta Sigeberti Chronico ad eum annum « secunda incursione hostili exercitus regis Henrici in Gandavum Nonis Augusti, » quæ sunt ipsissima Alberici verba, cum pluribus de Rudolpho Burgundie rege ex Sigeberto descriptis, quæ tamen ab aliis refutantur. Ad incursionem Gandensem quod attinet, eam ita explicat Meyerus in Annalibus: « Henricus Cæsar iterum Gandavum usque hostilem in Flandros fecit excursionem mense Augusto, in qua Epponem et Canonem nepotes Imperatoris occubuisse lego. » An hæc de S. Henrici nepotibus satis certa sint fateor me plurimum dubitare, neque ubi hæc legerit Meyerus integrum est explorare.

146. Postremum hujus anni articulum impleat, quod Albericus eidem, nescio quo fundamento, innectit: « De Henrico Imperatore narratur, et scriptum reperitur, quod abbati Richardo Virduensi professionem fecerit, et ejus consilio se totum commiserit, volens apud S. Vitonem monachus fieri, sed sanctus abbas Richardus virtute obedientie ei injunxit, ne imperium dimitteret quandiu viveret, et ita eum ad imperium remisit. » Simile quid legitur in epitome Vitæ ex Menardo et Wasseburgio ad vi Junii, pag. 1003, num. 6, de quo tamen non

meminit auctor Vitæ primo loco datus. Rem adoptare videtur Mabillonius pag. 301, ubi ex citata epitome inducitur S. Henricus, tanquam qui monasterium ingressus hunc Psalmistæ versiculum protulerit: « Illic requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. » At professionem emisisse istic non dicitur; sed solum desiderium ostendisse monasticum habitum suscipiendi, cui reposuerit sanctus Abbas: volumus ergo et præcipimus, ut ad gubernandum tibi a Deo commissum imperium redeas. Quod ex obedientia præstitit Imperator, deinceps in S. Benedictum ejusque Ordinem amplius solito affectus. Rem non impugno, etsi eam ab aliis rejectam noverim: id dici potest, annum aut tempus quo ea contigerit hactenus incertum esse.

147. Anno sequenti 1020 recte affiguntur quæ narrat auctor Vitæ S. Meinweri cap. 12, pag. 539: « Sequenti anno post Natale Domini, Imperator, commoto exercitu, comitem quemdam Ottonem sæculi dignitate non minimum præpollentem, in castro quod dicitur Hamerstein, situm supra Rheni littus, obsedit, » propter ejus varia facinora in episcopum Moguntinum et alios perpetrata, ut ibi fusius deductum invenies. Ad id bellum vocatus S. Heribertus Coloniensis, cum se ob molestam febrem cum qua conflictabatur excusasset, et omnia suborta sunt, quæ videri possunt et loco citato, et in ipsa S. Heriberti Vita ad xvi Martii pagg. 472 et 485, ut de his nihil hic dicendum supersit. Addit Hofmannus hoc anno (Annales Hildesemense sequentem notant) vehementi terræ motu concussam Bavariam, et præcipua clade ecclesiam Basileensem admodum labefactam: quod « detrimentum resarcire cupiens Henricus, sequenti anno MXXI Basileam venit, et totius ecclesia malam ad xiv passusa Rheni ripa transtulit, et fortissimo muro ruenti aggeri opposito, eam in formam multo venustiore et firmiore restituit, et nonis, Munsteri teste, ditionibus, populis et castris cumulatissime instruxit. » Eadem munificentia Bambergensi ecclesie tunc etiam prospexisse ibidem memorat idem Hofmannus; quemadmodum et Schatenus productis instrumentis comprobatur quæ in Vita S. Meinweri vix credibilia viderentur.

148. Redit ad justos calculos Chronographus Saxo nonnullis hic locis mutilus, cujus rei primum specimen est, quod annum, quem jam ingressi sumus. 1021 sic inceptet: « Imperator pro concessa sibi divinitus victoria, Deum deorum Dominum collaudans Saxoniam properat, solemnitate Palmarum Wilbeke peracturus, gaudiaque Paschalia Merseburg debita celebraturus devotione. Hoc itinere venerabilem Heribertum archiepiscopum migrasse felici cursu cognovit, celeri intimante legato.... Emensa vero Imperator Augustus inchoata via, cunctis, ut ita dicam, Europæ primis ad eum confluentibus, diversarumque gentium missaticis ad imperiale ejus obsequium undique properantibus, sacrosanctum Do-

minicæ resurrectionis gaudium, toto jam conidente mundo, eximia celebravit gloria. His igitur omnibus convenienter expletis, Imperator, Parthenopolim profectus, sacros dies Pentecostes apud famosissimum ejusdem civitatis archiepiscopum Geronem, non inferiori gaudiorum dignæque venerationis studio gloriosissime peregit. Inde curtem regiam, Alstidi dictam, repetens, habitoque inibi colloquio cum totius senatus plebisque concursu, pios lenitate permulcendo prædulci, severa districtione reos terrendo. totaque industria patriam muniendo, intra hujus provinciæ civitates totum illum annum feliciter perduxit. » Hic sistitur, nullo addito verbo de præparatione exercitus ad celeberrimam expeditionem Italicam adversus Græcos, quorum in medio Sanctum constituit anno sequenti, ut mox dicemus.

149. « Sequitur, inquit Baronius, annus Redemptoris MXXII Indict. v, quo Henricus Imperator, legationibus, ut vidimus Northmannorum, atque ab ipso Romano Pontifice cohortatus, in Italiam se contulit adversus Græcos, sua jam potentia Ecclesiæ Romanæ pavendos, tremendus ipse hostibus potenti exercitu, quem ducebat, » ut vide istic fusius narratum, intermixto, cum S. Rumualdo colloquio aliisque tum ad bellum, tum ad Casinensem S. Henrici commemorationem spectantibus, ex Glabro Rudolpho et Leone Marsicano: brevius nos ex Chronographo, qui ad eundem annum denuo mutilus sis de Cæsare loqui incipit: « Imperator de loco in locum proficiscendo, primum urbi munitissimæ, Trojæ videlicet » (obsidionem accuratius describit Glaber lib. III, cap. 1) « ejus mœnibus indigenas, provincialium legatione, ditioni regiæ cognoverat rebelles, bellicosam invexit aciem. Quam licet obsidione longa suorumque sudore.... devincens, incolasque hujusce aut neci tradens aut captos colligari præcipiens, quos antea contumaci animo sibi ingemuerat renitentes, suo postmodum dominio, Deo cooperante, gaudebat subjugatos. » Ad componendam, quod hic intendimus, temporum seriem, id non oscitanter observari velim, prædictam Troiæ obsidionem, totis tribus et amplius mensibus, teste Glabro, tenuisse; ut non satis promptum sit omnia combinare quæ anno gesta scriptores commemorant. Demus reliqua ex Chronographo.

150. « Sed his prosperitatibus non elatus, verum Dei misericordia præditus, hujusmodi victoriam, non suis sed Domini virtutibus adscribens, Romanæ Sedis apicem acceleravit: ubi aliquamdiu moratus, regni illius optimatibus pace gratiaque sui redimitis, nivosa Alpium cacumina veloci transgreditur cursu, tanta mortalitate subsecuta, quæ vix aut nullatenus vocum nutibus, vel etiam officis styli valeat enucleari. Quam videlicet cladem Imperator Augustus evadens cælitus obumbratus, sed raro milite comitatus, exceptis his quos sibi mater Europa occurrendo admiserat, Germanicas pervenit ad oras, magnumque synodale colloquium, confluentibus undique diversarum regionum episcopis in partibus habuit occidentali-

bus. » Non potest hic indicari concilium aliud præter istud quod notavit Baronius, nempe Seligenstadiense, cui si interfuit S. Henricus, necesse est eum in Germaniam rediisse ante mensem Augustum, sub cujus principium habitum est, ut vide in collectione Labbeana, col. 844. Quid SS. Aureo et Justinæ eo anno contulerit Sanctus, vide tomo III Junii, pag. 78. Ut prædicta omnia ad justos calculos reducas, necesse est dicere, Cæsarianas copias sub finem anni præcedentis in Italiam præmissas, ducibus Poppone Trevirensi et Peligrino Coloniensi episcopis, quos sanctus Imperator, natali Domini in Thorneburch celebrato, ut notant Annales Hildesemenses, sub anni hujus principium subsecutus sit.

151. Falli hic igitur existimo Schatenum nostrum dum in Annalibus suis Paderbornensibus ad hunc annum ita scribit: « Memorabilis hoc anno expeditio Italica, urgente Benedicto Pontifice per legatos. Quam in rem synodum Aquisgranensem ab Imperatore convocatam tradunt ex Sigeberto, convenientibus ex tota Germania episcopis. Sed ea expeditio non nisi sub exitum anni suscepta, magno armorum apparatu. » De ea synodo quid statuendum sit necdum audeo definire; mihi certum videtur non potuisse Cæsarem Aquisgrani hæere hoc anno, quem expeditio Italica tot mensibus occupavit; quemque Beneventi, ex diplomate ibi dato fuisse scimus x Martii 1022. Magis id pugnat adversus Schatenum, qui anno 1023, in quem expeditionem dilatam cupit, Cæsarem nobis exhibet quaternas donationum tabulas Paderbornæ subscribentem mensibus Januario et Februario, ut adeo Italiam pervenire commode non potuerit, saltem in Apuliam, nisi sub finem Martii aut principium Aprilis; qui si tribus et amplius mensibus in sola Trojæ obsidione occupatus fuerit, porro in Monte Casino decubuerit, Romæ deinde « aliquandiu moratus, » concipi omnino non potest, tot res gessisse Cæsarem, et mense Julio in Germaniam reducem fuisse, nisi miracula quis fingat, quæ huc accersere, necesse non existimo. Aliter sentiendum videtur de sanatione calculi ibidem ope S. Benedicti impetrata, quam etsi impugnare prorsus nolum, vellem certe a scriptoribus unanimi magis consensus referri.

152. Anonymi cap. 22, apud nos num. 26, S. Benedictus medicinali ferro, quod manu tenebat, partem illam corporis, ubi calculus jacebat, aperuit, et, evulso molliter calculo, hiatum vulneris subita sanitate redintegravit. Sed alia plane est Leonis Marsicani narratio; sic tamen ut utraque conveniat, in vindicanda hoc ipso miraculo corporis S. Benedicti in eo archicœnobio præsentia. Potissima igitur controversia Leonem inter lib. II, cap. 43 ac 44, et Gallos aliosque scriptores, non tam circa sanationem ipsam cujus perpetuum monumentum adventantibus quibusque exhiberi solitum, oculis ipsi nostris olim spectavimus; quam circa adjuncta vertitur, quæ a variis varie exornata, eo pacto nonnullis redduntur dubia. Ast ego hic arbitrum non ago; quibus hæc

noscere animus est videant Mabillonium in Annali-
bus pag. 288, num. 15, et Acta Sanctorum Ordinis
tomo VI, parte 1 a pag. 452; mihi satis est hæc vero-
simillime contigisse anno jam dicto 1022. De donis
pretiosissimis aliisque insignibus beneficiis a sancto
Imperatore cœnobio Casinensi ea occasione larga
manus collatis, vide laudatum Leonem Marsicanum
locis proxime citatis: quo etiam spectat cœnobium
Beneventanum, unquam a S. Henrico fundatum
aut dotatum fuit, ut aliqui volunt, nam ex diplomate
apud Ughellum, tom. VIII, col. 115, solum constat con-
firmasse Sanctum fundos et bona omnia S. Sophiæ
monasterio antea concessa: atque hoc est, quod da-
tum diximus vi Idus Martii MXXII. Quid initu vel red-
itu cum S. Romualdo transegerit S. Henricus, tra-
dunt Joannes Damianus et Hieronymus Pragensis
relati ad vii Februarii.

153. Hinc ad Chronographum revertimur, cum
quo incipimus annum 1023: « Henricus Imperator
Albas festaque Paschalia, principibus turmatim un-
dique concurrentibus, Merseburg rite peragens, quod
rarum, vel penitus inauditum videtur, terna unius
ejusdemque templi dedicatione gratificatur. » Id qua
ratione accipiendum sit, neque explicat scriptor,
neque ego pluribus quærendum censeo. Memorabi-
lem anni istius occursum suggerit Chronicon Sige-
berti: « Henricus Imperator et Rotbertus rex Fran-
corum super Charum fluvium apud Evosium conve-
niunt, de statu Ecclesiæ, regni et imperii tractaturi:
et condito ut super his confirmandis etiam Papam C
Romanum simul ambo Papiæ opportune convenirent.
Imperator Regem et suos, multos etiam qui tantum
ad demirandam imperatoriam majestatem convene-
rant, tanta liberalitate donavit, ut opibus regum
Persarum et Arabum posset comparari Imperatoris
munificentia. » Quæ omnia paulo fusius describit
Glaber Rudolphus lib. III, cap. 2, ex quibus sua de-
sumpsit Baronius, quem etiam vide quæ in con-
cilio (tomo IX, collect. Labb., col. 854) acta me-

morantur. De constanti et perpetua sancti Im-
peratoris in Christi famulos beneficentia, ex qua-
ternis hoc anno expeditis donationum tabulis, quas
refert Schatenus, jam supra meminimus: præter
quas aliam mihi suggestit laudatus supra Schanna-
tus, diplomate dato Babenbergæ Kal. Aug. an. 1023,
quo in gratiam « confessoris » sui « Theobaldi ab-
batis SS. Udalrici et Afræ, » ei cœnobio favit, quam
mirificentissime. Ad postrenum Vitæ Sancti annum
chronotaxis nostra perducitur.

154. Quæ anno 1024 gesta sunt sic paucis com-
plexus est Chronographus: « Imperator natalem
Domini Bavenberg peregit. Ibi turba convenerat pa-
storibus destituta, quia omnes suspensi manebant,
cujus providentiæ cura imperiali potestate commi-
terentur.... Cæsar diversis doloribus vexatus eodem
loco crebra infirmitate diuturnas protraxit moras,
resumptisque demum viribus, citato cursu Parthe-
nopolim ire proposuit. Tandem post longam delibe-
rationem laboriosi itineris, diem Palmarum in loco,
qui dicitur Alstede, festive celebravit. Die vero re-
conciliationis, exigente infirmitatis gravedine, re-
mota a se quæ convenerat multitudo, paucis comi-
tantibus, Nieuburg cœnam Dominicam peregit; in
sancto vero Sabbato, contracto totius senatus con-
ventu, contectali sua Cunigunda comitante, Parthe-
nopolim venit, ubi cum grandi honore susceptus est;
Dominicæ quoque resurrectionis gaudia celebri ho-
nore transegit; deinde ab antistite ejusdem loci auri
sericorumque varietate plurimum donatus, Halver-
stade adiit. Inde nihilominus Goslarum profectus
est, ubi diebus decem peractis, ad locum quemdam
Grona dictum, properat, ibique forti ægritudine de-
pressus, et amaræ mortis poculo debriatus, vitalem
emisit spiritum. » Quæ ibidem sequuntur de moli-
tionibus Brunonis episcopi Augustani habes in Vita
cap. 32, hic primo loco inter miracula, infra ex An-
onymo describenda; nos chronotaxi Henricianæ co-
ronidem imponimus.

ADELBOLDI EPISCOPI ULTRAJECTENSIS

FRAGMENTUM

DE REBUS GESTIS S. HENRICI IMPERATORIS

EX EDITIONE JACOBI GRETSERI.

Fragmentum appellamus quod vix binos integros regnantis seu imperantis S. Henrici annos complectatur, et tale istud, ex quo scriptoris fidem, rei historicæ versandæ peritiam, et accuratam diligentiam ita perspicias, ut reliqui operis jacturam satis deplorare non possis. Frustranea fuit omnis nostra investigatio ad pretiosum thesaurum alicunde refodiendum, ut superius § 6 satis dictum est, ubi de auctore plura invenies. Hic paucis indicatum volui, quia potissimum ratione prædictum fragmentum partiti simus; mimirum non in capita, sed potius in annos, secundum quos opus suum distinxisse videtur auctor ipse, ut ex superstite contextu manifeste patebit. Hanc vere partem Anonymi compilationi præmitto, tum quod vere historica sit, tum quod cum Commentario nostro longe aptius concordet; adeo ut ferme dubitaverim utrum non expediret ab ea chronologicam Vitæ S. Henrici seriem inchoare: ceterum a Majorum institutis et placitis satius visam